

אמזנת חכמים

בנושא האיסור לעלות להר הבית בזמן הזה

בשער- תמונה נדירה שבה נראה מסדר של הצנחנים ליד כיפת הסלע מיד לאחר כיבוש הר הבית. התמונה באה להדגיש שהר הבית הוא בבחינת 'כבוש ועומד' ע"י עם ישראל ואין צורך (אפילו אם הייתה תועלת בכך) לעלות להר הבית היום כדי לכבוש את המקום מחדש. התמונה מתוך הכריכה הפנימית של הספר 'ירושלים לנצח- מלחמת הצנחנים לשחרור עיר דוד' שכתב אלי לנדאו (צנחן שהשתתף בקרבות ולאחר מכן התפרסם כאיש ציבור) בהוצאת ספרית מעריב בחודש תמוז תשכ"ז.

אמונת חכמים

הכולל שני מאמרים:

א. אמונת חכמים

בנושא החיוב לציית לגדולי ישראל האוסרים לעלות להר הבית

ב. על הדרישה ועל הפרישה

תגובה לחוברת 'לשכנו תדרשו'

ליקט ערך וכתב

חיים לויסון

אייר תש"פ ירושלים עיקות"ו

ניתן לקבל את החוברת בדוא"ל stamclev@gmail.com

מותר לצלם או להעתיק חלקים מהחוברת שלא למטרות מסחר

תוכן העניינים

1.....	מבוא.....
3.....	זהירות! -היסחפות.....
5.....	היחס למדינת ישראל.....
8.....	אין מנהיגות.....
10.....	אמונת חכמים הקדמה.....
11.....	אמונה בה'.....
12.....	לא תסור מדבריהם.....
14.....	העלייה לארץ והעלייה להר.....
16.....	הר הבית.....
18.....	הטעם לאיסור.....
18.....	אחריות ציבורית.....
22.....	זיהוי מקום אבן השתיה.....
24.....	מי הם המתירים?.....
26.....	הר הבית בידינו!.....
29.....	דברי הרב ודברי התלמיד.....
35.....	שועלים הלכו בו.....
37.....	בנין בית המקדש.....
39.....	גאולה קמעא קמעא.....
41.....	תכל"ס מה עושים?.....
42.....	על הדרישה ועל הפרישה הקדמה.....
42.....	עליית נשים להר הבית.....

47.....	לשכנו תדרשו
48.....	דרישת ציון.....
49.....	עבדו במקדשו.....
52.....	תפילת הרמב"ם.....
57.....	מורא מקדש.....
59.....	לא תחנם.....
62.....	בניית בית כנסת בהר הבית.....
64.....	והורשתם את הארץ.....
65.....	שמירת המקדש.....
66.....	אתערותא דלתתא.....
67.....	דעת הרדב"ז.....
71.....	דברי המאירי.....
73.....	דעת הכפתור ופרח.....
77.....	המהר"ט.....
78.....	החיד"א.....
78.....	פוסקי ורבני זמננו.....
78.....	הרב משה פיינשטיין.....
79.....	הרב ישראל יעקב פישר.....
79.....	האדמו"ר מקלויזנבורג.....
81.....	הרב שמואל הורביץ.....
83.....	הרב מאיר מאזוז.....
83.....	הרב שריה דבליצקי.....
84.....	הרב יעקב ניסן רוזנטל.....
85.....	דברי סיום.....

לְעִילּוֹי נִשְׁמַת

אָבִי מוֹרִי

ר' יִשְׂרָאֵל לֵיב ב"ר יַעֲקֹב לְוִיסוֹן ז"ל

נִלְב"ע בַּשַּׁבָּת שׁוֹבָה בְּעֵידֶן רַעְזָא דְרַעְזִין

ו' תשרי ה'תשע"ט

אָחִי הַבְּכוֹר

ר' שְׁלֹמֹה ב"ר יִשְׂרָאֵל לֵיב לְוִיסוֹן ז"ל

נִלְב"ע כ"ד מֵרַחֲשׁוֹן ה'תש"פ

ת'נ'צ'ב'ה

באתי בחיבור זה להביע את עמדותי, הידועה לכם כבר שנים רבות, נגד התופעה הצוברת תאוצה, שיהודים יר"ש מרשים לעצמם לעלות להר הבית. מה שהיה ברור לדור שלי ולדורות הקודמים כאיסור מוחלט ומוסכם בפי כל גדולי ישראל¹ מוצג היום, בעיקר לפני הצעירים, לענ"ד בצורה מעוותת, כמחלוקת הפוסקים. יש תחושה שעולם הפוך ראיתי. המאמר מיועד לבני משפחתי ולמכירי וניתן להפיץ לכל מאן דבעי.

לא רב אני בישראל ואף לא נחשב ת"ח, אולם, נער הייתי וגם זקנתי וכשראיתי חוברת בשם 'לשכנו תדרשו', שהוציא לאור אברך צעיר מצפת (שהיום כבר ר"מ), והוצג כ-"בירור הלכתי מקיף בנושא העלייה להר הבית", החלטתי לחקור את הנושא יותר לעומק, לפחות עד למקום שידי מגעת. זה היה בשנת תשע"ז ובסייעתא דשמיא הצלחתי להגיע להרבה חומר הקשור לנושא ולשוחח עם אנשים שעזרו לי רבות. שוב, לא רב אני, ולא באתי כאן ח"ו לפסוק הלכה אלא להביא בפני הקורא דברים של רבותינו גדולי ישראל שאסרו את העלייה להר הבית. אין לי כל כוונה לנהל וויכוח עם אותו אברך על דברים שהוא כתב כי ברור לי שהוא גדול ממני בתורה ובדאי לא עם הרבנים החשובים שהוא מביא בגוף החיבור ובהערות ולא עם אלו שנתנו לו את הסכמותיהם, ורבנים אחרים שסוברים כמותם, אלא ברצוני להעלות על הכתב כמה הערות שיש לי על שיטתם ולהביא בפניהם בני משפחה היקרים.

חלק נכבד ממאמר זה כתוב בסגנון של חיבור תורני ולכן אני מתנצל מראש לבנות המשפחה שיתכן שיש מושגים, ביטויים וקיצורי לשון שאתן לא רגילות להם. ברוב המקרים החלטתי שלא להשתמש בתארים נוספים (כגון הרה"ג, מרן, שליט"א, זצ"ל) לרבנים שאני מצטט את דבריהם, לא משום חוסר כבוד ח"ו, אלא להקל על הקורא. וכמובן שאין לי שום כוונה לזלזל בכבודם של אותם רבנים שאני הקטן חולק עליהם, לפי הבנתי (ע' סוף הערה 45), מתוך דברי גדולי ישראל שהבאתי.

נשבאים להעיר על דבריו של ת"ח, רב של ישוב או קהילה וכ"ש על דברי ראש ישיבה או פוסק צריכים לעשות זאת מתוך ענווה ובזהירות רבה כי לפעמים שוכחים שת"ח אלו הם הם השוקדים על התורה ועל העבודה, וכל כוונתם היא רק לעשות רצון קונם ללא שום צד חיצוני ח"ו. יש מחברי ספרים שאינם שמים על לב ובאים עד כדי זלזול ת"ח ח"ו. אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה, שמקילים בכבוד ת"ח ומבזים אותם ואין זה אלא מחוסר ידיעה וחוסר שימוש ת"ח אמיתיים. וגם אם נאמר שיש לנו ראיות נכונות ומנצחות, והכרעות מיוסדות על אדני פז, מ"מ צריכים לשלוט ברוחנו, לכתוב את דברינו בענווה וטהורה, בחרדת קודש ובהכנעה יתירה. כתב רבי חיים מוולוז'ין בפירושו 'רוח חיים' למסכת אבות (פ"א מ"ד) - "שאע"פ שניתנה לנו רשות ללחום מלחמתה של תורה... עכ"ז יזהר מלדבר בגאווה וגודל לבב באשר מצא מקום לחלוק, וידמה כי גדול הוא כרבו או כמחבר הספר אשר הוא משיג עליו וידע בלבבו כי כמה פעמים לא יבין דבריו וכוונתו"². לא קל לי לכתוב דברים נגד רבנים גדולים (שחלק מהם אני מכיר אישית ואחרים

¹ בהודעה ואזהרה שפרסמו הרבנים הראשיים הרב אונטרמן והרב ניסים בשנת תשכ"ז הצטרפו (לפי סדר א' ב')- הרב יחזקאל אברמסקי, הרב י"ש אלישיב, הרב ש"ז אוירבך, הרב יצחק אבוחצירא, הרב מ"י אושפיזאי, הרב סיני אדלר, הרב עובדיה הדיא, הרב ח"ד הלוי, הרב אליעזר וולדינברג, הרב י"י וקטפולג, הרב ש"י זיון, הרב כ"פ טכורש, הרב שאול ישראל (ע' לקמן עמ' 34), הרב עובדיה יוסף, הרב יעקב לנדא, הרב צבי מרקוביץ, הרב יהושע קניאל, הרב צבי יהודה הכהן קוק, הרב רפאל הכהן קוק, הרב שלמה קרליץ ועוד. סה"כ 56 רבנים שהיו רבני ערים, או ראשי ישיבות או דיינים. כל גדולי הדור ללא יוצא מן הכלל. בזמנו לא חששו רבנים 'חרדים' להצטרף לכרוז של הרבנות הראשית ורבנים המשתייכים לציונות הדתית. הסטייפלר (גיסו של החזון"א) גם ביקש לפרסם כרוז האוסר את העלייה להר הבית בצירוף האדמו"רים מויזניץ, גור ואזורוב והרב ב.טולדנו. אולם, לאחר שהוא ראה את הכרוז של הרה"ר סבר שאין בזה עוד צורך (ע' ארחות רבינו ח"ב ע' קנה).
² תמצית הדברים שכתב הרב רפאל חיים יפרגן בהקדמה לספר שו"ת שלו 'ריח ניחוח'.

מוכרים לי מתוך דברי תורתם בנושאים אחרים שקראתי ולמדתי במשך שלושים שנה ויותר) וגם לא על הרבנים הצעירים ממני בשנים אלא גדולים ממני בתורה. **אולם, הכאב הגדול שאני חש בקרבי בראותי טובי בנינו שנכספה וגם כלתה נפשם להתפלל בחצרות בית ה' וממהרים לרוץ בשבילים שאינם מתוקנים אל תוך מקום מקדשנו ע"פ היתר' מרבם העומד בניגוד לדעת גדולי הדור לא מאפשר לי לשתוק יותר.** אני תפילה שיכון אותי הבורא ית"ש לכתוב דברים נכונים ומכובדים ושלא יהיה בהם שום דברי בזיון או זלזול לאף ת"ח.

כהקדמה ברצוני לשתף אתכם בזיכרונות מילדותי וימי נעורי. לפני כחמישים שנה בחסדי ה' ית"ש חזרנו לחבלי ארץ קדשנו שלא זכינו להחזיק בהם במלחמת העצמאות בתש"ח. חזרנו הביתה למקומות הקדושים- להר הבית, הכותל המערבי, מערת המכפלה, קבר רחל, קבר יוסף ועוד. כילד בכיתה א' בגלות לונדון בשנת תש"ל זכור לי צילום ענק של ירושלים שהיה מודבק על קיר אולם ביה"ס. באותה עת למדנו בשיעורי מוסיקה את השיר "ירושלים של זהב" וכמובן קשרתי בין המילים של המלחינה נעמי שמר לתמונה שראינו כל יום בזמן התפילה ובעיני ילד בן חמש הייתי בטוח שהמבנה בעל כיפת הזהב במרכז ירושלים חייב להיות –בית המקדש!

בשנת תשל"ט כשהגעתי ארצה לראשונה (כחלק מתכנית מיוחדת של בית ספרנו שהייתי בארץ חמשה חדשים) באתי בימים הראשונים לכותל ולעיר העתיקה. באותם שנים זה היה דבר ברור לכל איש דתי ומסורתי שאסור לעלות להר הבית כי כך פסקו כל גדולי ישראל מיד אחרי מלחמת ששת הימים. רק יהודים שהיו רחוקים משמירת תורה ומצוות וטיפוסים תימהונים העיזו לעלות להר הבית. כך היה הקונסנסוס בציבור- **שלא עולים להר הבית!**

לפני כשלושים וחמש שנה לאחר פטירתו של הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל התחילו כמה מתלמידיו, ורבנים אחרים, לכתוב מאמרים ולהתבטא בנושא העלייה להר הבית בטהרה למקומות מסוימים. יצאו נגדם הרבנים הראשיים דאז, הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו, והכריזו שוב שהעלייה להר הבית אסורה. לקריאה זו הצטרפו רוב מניין ובנין של רבני ישראל³. באותם שנים שמענו מידי פעם באמצעות התקשורת על קבוצת אנשים, חלקם חובשי כיפות, בשם 'נאמני הר הבית' שדרשו לעלות להר כדי "להפגין נוכחות". בדרך כלל המשטרה התנגדה ואז עתרו לבג"ץ שמדי פעם התיירו להם לעלות.

בשנים האחרונות אנחנו רואים מגמה חדשה, 'טרנד' חדש ומדאיג, אבל בעיקר **כואב**, שיותר ויותר אנשים יר"ש מרשים לעצמם לפרוץ גדר ועולים להר הבית, לאחר קבלת ה'יתר' מרב פלוני או אלמוני. כירושלמי אני משתדל להגיע לכותל המערבי, שריד בית מקדשנו⁴, לפחות פעם בחודש⁵ לשפוף שיחי לפני בורא עולם במקום הקדוש ביותר **שמותר לנו** להגיע אליו להתפלל⁶. בכניסתי לרחבת הכותל אני רואה מידי פעם בצד ימין את היהודים שמתכוונים

³ לפי כרוז שפורסם. וביניהם הרב עובדיה יוסף (שחתם על הכרוז בתשכ"ז), הרב אליהו בקשי דורון, הרב שלמה משה עמאר, הרב שמחה הכהן קוק, הרב אביגדור בנצל, הרב יהושע נויברט, הרב שלום כהן, הרב דוד חי הכהן והרב שלמה אבינר. ⁴ נודע לי שכמה מהאנשים העולים להר מזלזלים בתפילה ליד הכותל בטענה שכותל המערבי האמיתי הוא בתוך הר הבית היינו הכותל המערבי של העזרה (באב אל קטאנין) שרק עליו נאמר שהשכינה לא זזה משם. במסגרת מאמר זה קצרה היריעה להתייחס לסוגיה זו ועיין שו"ת ציצ' אליעזר (ח"י סי' א' ס"ק י"ג).

⁵ יש שאלה אם הדר בירושלים עיקות'ו חייב לקרוע על ראיית מקום המקדש אם לא ראה ל' יום. הגרש"ז אורבך (הליכות שלמה, תפלה פכ"ג הערה 116) קבע שהמנהג לא לקרוע. אולם אמר לשואל בדרך תוכחה: הדר בירושלים ולא היה ל' יום בכותל המערבי, על דבר זה ראוי לו לקרוע בגדו!

⁶ חשוב לי לציין שלענ"ד אסור לתפוש 'טרמפ' על הכותל. לא יתכן להגיע לכותל בדרך אגב, שאם במקרה נמצאים ברובע היהודי אז 'נקפץ לכותל למנחה', אלא חייבים להגיע לכותל במיוחד. גם להגיע לכותל לשלש תפילות ביום ולהפוך אותו לשגרה, לענ"ד, אינו מן הראוי. לפני כמה שנים כשנסעתי לרובע היהודי כל יום התפללתי ליד הכותל רק פעם בשבוע והקפדתי להגיע לשם קודם עיסוקי האחרים. בנוסף אני סבור שאין טעם לתושבי ירושלים והסביבה לנסוע באופן מיוחד למקומות הקדושים הרחוקים מאד מירושלים כמו מירון, עמוקה, רבי מאיר וכו' כדי להתפלל. זה נשמע לי אבסורד לבזבז יום שלם בנסיעות כדי להגיע למקומות האלו כשיש לידנו **המקום הקדוש ביותר** שבו נוכל להתפלל - שריד בית מקדשנו שהשכינה לא זזה משם אלפיים שנה כמובא

לעלות להר הבית. אגיד לכם את האמת- **בא לי לבכות!** יש שם מטובי בנינו, בחורים בעלי ירא שמים אמיתית שרב פלוני או אלמוני שיכנע אותם לעבור על דברי גדולי ישראל. לפעמים הם מלווים ע"י אנשים יותר מבוגרים (אולי האבות של אותם בחורים) שהצליחו לשכנעם שזה מותר. מה שיותר מדאיג, ובאמת כואב, הוא לראות נשים שממתינות בתור לעלות להר. והרי זה נגד פסק מפורש של **הרב דב ליאור**, הפוסק היחיד שמתיר העלייה לגברים. הן, כנראה, סומכות על 'היתר' של רב פלוני או אלמוני אחר. שמעתי שיש גם בנות רווקות שעולות לאחר טבילה⁷. או לנו! לאן הגענו!

זהירות! -היסחפות

אני מתייחס לעלייה להר הבית כ'טרנד' בגלל שזאת תופעה שסוחפת אחריה אנשים רבים. בימינו יש עוד שתי תופעות שהייתי מגדיר אותם 'טרנדים' והם- הנסיעה לאומן בראש השנה והטלת ה'תכלת' בציצית. התלבטתי רבות אם לכלול בדברי כאן את שני הטרנדים האחרונים מחשש שכותב שורות אלו יתפס בעיני הקורא כמי שמתנגד כמעט לכל דבר חדש. אולם אני סבור שאחרי קריאת הדברים יסיק הקורא שאין לי התנגדות להנהגות האלו אצל מי שנוהג בהן כמנהג אבותיו או לפי רבו המובהק אלא, לאלו שנסחפו לתוך ה'טרנד'.

קשה להאמין איך עשרות אלפי יהודים טסים מא"י לחו"ל בימים כל-כך קדושים כדי להגיע, לטענתם, לשיא רוחני שלא ניתן להגיע אליו במקום אחר. כשמנסים להסביר להם שלא יתכן שרבי נחמן ביקש לצאת מא"י כדי לפקוד את ציונו בר"ה אלא רק ממקומות אחרים בחו"ל הם עונים ש-"אתה בכלל לא מבין מה זה אומן. איזו קדושה יש שם! איזו אחדות! איזו ישועות! וכו' ". נכון אינני יודע מה קורה באומן בר"ה (ברוך השם!) אבל, ברור לי, שמי שנמצא על אדמת נכר מתרחק מהשכינה ופשוט שלא ניתן להגיע שם למעלת התפילה של ארץ ישראל⁸. זה דבר תמוה בעיני איך יהודי יר"ש משאיר אחריו אישה וילדים ביו"ט, או גרוע מזה, כלה בשנה הראשונה לאחר חתונה, או אישה כורעת ללדת או אפילו בנו, הרך נולד, שמנה שליח להכניסו בבריתו של אאע"ה במקומו! וכל זה כדי להגיע לציון של צדיק בחו"ל הכרוך בהוצאות רבות. ודבר נוסף, רבי נחמן ביקש להיקבר באומן ליד 30,000 היהודים הקדושים הי"ד שנטבחו שם ע"י ההיידמקים בראשות ז'לזניאק ימ"ש בשנת ה'תקכ"ח וכעת צאצאיהם של אותם רשעים הם המרוויחים הגדולים מעשרות אלפי תיירים יהודים. אבל חבל להאריך בזה בגלל שכמובן, אני בכלל לא מבין מה זה אומן בראש השנה!⁹

בשנים האחרונות אנו רואים יותר ויותר צעירים (וגם לא צעירים) שהחליטו להטיל פתיל בצבע תכלת בציציותיהם. לפני כארבעים שנה ראיתי לראשונה את חוט ה'תכלת' בציצית של אחד המורים בבית ספרנו בחו"ל ובמשך השנים ראיתי כמה בודדים פה ושם שנהגו כך. אולם בשנים האחרונות זה הפך לעוד 'טרנד סוחף' עם אלפים או אפילו עשרות אלפי יהודים יר"ש (ופחות יר"ש) שמטילים חוט בצבע כחלחל בין החוטים הלבנים בציצית. זה ברור (לפחות

בחז"ל. ואפילו עם דברי חז"ל מתייחסים לכותל העזרה הנמצא במרחק כמה מטרים משם זה לא מוריד מסגולת התפילה ליד כותל הר הבית.

⁷ נתייחס לאיסור עליית נשים ובנות להר הבית בהמשך- ע' עמ' 42.

⁸ ע' בדברי השל"ה הקדוש בתורה שבכתב שער השמים פרשת ויצא בענין יעקב ורחל (בר' ל' א-ב) "הבה לי בנים וכו'" שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים בא"י כי שם חפץ ה' בתפילה, כי התפילה מתעוררת וגורמת יחוד השם למעלה והתפילה נעשית עטרה כי ארץ הקדושה היא ארץ אשר ה' דורש, חלק ה'. אבל בחו"ל לא שייך ענין זה. וע' גם בשיחת "דברי תורה" של האדמו"ר מקלויזנבורג (גליון אלף תתנ"ז פר' ראה תשי"ב) עמ' ג' שמבאר דברי השל"ה.

⁹ וע' לקמן מה שכתבנו בסוף הערה 14.

¹⁰ לפי אחד מדפי הפרסומים שראיתי לאחרונה הטוען שיש עשרות אלפי חרדים שלובשים 'תכלת' בצנעה. ואני תוהה מדוע בצנעה? מי שרוצה להדר במצווה צריך לעשות זאת בגלוי, כדברי הסטייפלר-מ"י שמגדל את פאותיו לא ישימו אחרי האוזן כי מצוות צריך להראות ולא להסתיר" (ארחות רבינו ח"א עמ' רל"ו). וע' גם משכתב הרב משה שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ב סוסי' קל"ח) לגבי נר חנוכה.

אני מקווה שזה ברור) שאף-אחד מהם לא חושב שמקיים בזה מצוות ציצית דאורייתא כדי לסמוך על זה לקולא¹¹, אלא שיקול אחר בפניהם - "ממה נפשך - אם זה באמת תכלת הרי זכיתי לקיים את המצווה ואם לא אז לא קרה כלום". לכזאת טענה סיפר פעם **הרב אברהם שפירא על החזון איש** שהיה בעירו אחד שהרכיב משקפיים ללא עדשות. כששאלו אותו מה פשר הדבר? הוא ענה: "אם זה לא יעזור מ"מ זה לא יזיק!" פעם אחרת היה תלמיד שנתלווה אל הרב שפירא בדרכו הביתה, אחרי התפילה בישיבת מרכז הרב, והביא ראיות רבות מגדולי תורה שונים שאמצו את רעיון התכלת. הרב שפירא לא ענה אלא לפתע עצר וביקש מהתלמיד להחזיק לו את שקית הטלית ותפילין. הרב הרים את שולי הפראק שלו והתחיל לעיין בציציותיו. התלמיד לא הבין מה רבו עושה והרב המשיך לעיין בחוטים עיון רב. ואז הרב שפירא הרים את ראשו ואמר: "מעניין, חיפשתי אצלי, ולי אין תכלת!"¹² וכמובן שלא היה בכוונתו במקרים אלו ללעוג לתלמידים אלא ללמדם את מידת ההליכה בדרכם של הגדולים ורבותיו **שלו**¹³, ובל יפזול להנהגות אחרים שלא חנכוהו. גם אני הקטן לא באתי ללעוג ח"ו וברור שמי שנוהג ב"תכלת" לפי אביו או רבו המובהק שגם הם קבלו מרבותיהם לא רק שטוב עושה אלא **חובתו ללכת בדרכם**. הבעיה היא שזה הפך להיות טרנד סוחף בליווי כל מיני המצאות וסברות משונות כגון "זה מקרב את הגאולה" וכו'. וחשוב להדגיש שוב ושוב את כוונת הרב שפירא בחשיבות **מידת ההליכה בדרכם של גדולי הדור** שאף אחד מהם לא לבש/לובש ציצית עם תכלת.¹⁴ **הרב חיים פנחס שיינברג**, ר"י תורה אור ומרא דאתרא של שכונת מטרסדורף בירושלים, נהג ללבוש עשרות בגדי ציצית בבת אחת¹⁵ (והיו עוד מאות במזוודה שנשא עמו לכל מקום!) והיו מהם לפי שיטות שונות, אבל לא **ראו** אצלו שום 'תכלת'. (באמת היה לו בגד אחד עם 'תכלת'¹⁶ אבל לא רצה לפרסם זאת כדי שלא ילמדו ממנו הלכה למעשה ולכן דאג שלא יראו).

וה'טרנד' השלישי שבשנים אחרונות נסחפו אליו, בעיקר הצעירים (אבל לא רק), הוא העלייה להר הבית שמוצג לפנייהם כמחלוקת הפוסקים. וכך הם אומרים "יש רבנים שאוסרים ויש שמתירים, והרב ר"מ שלי מתיר ולכן אני עולה". מצד א' אנו שמחים שיש להם רב שהולכים לפי הפסק' שלו אולם מאידך הם נוטשים את דעתם של גדולי הדור ומעזיזים לעבור על דבר, שעד לפני כמה שנים, היה ברור לכולם שהוא אסור. קשה לשכנעם שהם טועים כשיש

¹¹ היינו להטיל חוסי 'תכלת' מצמר בבגד פשתן שמסמיכות הפוסקים (דברים כ"ב ו"ב) דרשו חז"ל במס' יבמות ד' ע"א מכאן לעשה (ציצית) שדוחה לא תעשה (שעטנז).

¹² ע' ספר ראש דברך - עובדות, סיפורים והנהגות של הגר"א שפירא ר"י מרכז הרב בעריכת הרב יצחק דודן עמוד ת"ג.
¹³ ריב אברום (שם עמ' תרמ"ו) הקפיד מאד שתלמידיו ישמרו על מנהג אבות. למשל כאשר שאלו אברך א' אם מותר לו לשנות ממנהג אבותיו שהמתין רק 3 שעות בין בשר לחלב ולהקפיד על 6 שעות כרוב העולם, הרב (כאילו) כעס עליו ואמר לו: "אבא שלך לא נהג טוב? אתה חושב שרק אתה צדיק?" וכאן רואים באמת את כוח הפסיקה של גדול דור, שהרי ידועים דברי הש"ך (יו"ד סי' פ"ט ס"ק ח') "...דכן ראוי לעשות (להמתין 6 שעות) **לכל מי שיש בו ריח תורה**", ויתכן שסתם רב, המוסמך לפסוק בעניין 'איסור והיתר', היה מורה לאותו אברך לשנות את מנהגו, אלא שריב אברום ראה מעבר לשו"ע ונ"כ יודע שיש כאן מנהג מושרש שהחזיקו בו מאות אלפי יהודים (אם לא יותר) במשך אלף שנה לפחות ופסק לו **לנהוג כאבותיו** אפילו שיחשדו בו כמי "שאינו בו ריח תורה!" (הרצאה לעיין במקור ההלכתי למנהג זה ע' חולין ק"ה ע"א תוס' ד"ה לסעודתא אחריתא, דרכי תשובה סי' פ"ט סק"ו עפ"מ ש"כ הפר"ח סק"ו ובבבד"ש הל' צדקה סוה"ס במילואים ליו"ד פ"ט הביא מקור מרבינו ירוחם וע"ע שו"ת משנה הלכות חט"ז סי' ט' ואכמ"ל).

¹⁴ **הרב אלישיב** מביא ב'קובץ תשובות' ח"א סי' ב' את דברי **רבי יהושע מקוטנה** בעל שו"ת ישועות מלכו. בתשובתו לרבי גרשון חנוך ליינר - **האדמו"ר מראדזין** (שפרסם בזמנו מאמר בשם "שפוני טמוני חול" בו נאמר שמצא את החילזון שבדמו צובעים את התכלת) כותב הישועות מלכו סי' א' ב' ו' שכבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגזר התכלת וכו' ומוסיף שגם מלאכת הצביעה לא נתברר כי לדברי רש"י (מנחות מ"ב ע"ב ד"ה וסממנים וע"ש גג תוס') היורה שנותנים לתוכה דם החלזון לצבוע אסור לערב סממנים אחרים כ"א דם חלזון לבד. ולהרמב"ם (הל' ציצית פ"ב ה"ב) ביורה שנותנים (דם) החלזון נותנים הסממנים - ומי יכריע (מחלוקת ראשונים) בזה?¹⁷ ומסיים הישועות מלכו שא"ל לסמוך ולסייע את מלאכתו (של האדמו"ר מראדזין). וכותב שם הרב אלישיב שאח"כ באו חוקרים והצביעו על ייצורים אחרים וסותרו את דבריהם והוכיחו על ייצור נוסף. אבל זה לא משנה, קושיית הישועות מלכו במקומה עומדת - עכ"ת הרב אלישיב. **ושוב אני מדגיש שמי שנוהג בזה לפי מנהג אביו או רבו המובהק מותר, ואף חובה, ללכת בדרכם**. והנה לחסיד הנוסע לרבו לר"ה ואפילו לחז"ל. טוב ייעשה בחסידות ברוסלב לצמצם את כמות האנשים הטסים לאומן בר"ה לכמה מאות חסידים 'מקוריים' בלבד. ולמען גילוי נאות שמעתי שהגר"נ גולדברג לובש 'תכלת', בדקתי ומצאתי נכון.

¹⁵ צדיק זה לא גילה לאדם את סיבת הנהגה זו הנשארת כמוסה אצלו עד פטירתו. יש כאלו שרצו לומר שהוא קיבל דבר זה על עצמו בנדר כשבתו חלתה, אולם אין זה נכון כי אז הוא קיבל על עצמו לא לדבר דברי חול בשב"ק.
¹⁶ כך שמעתי מאחינו הרב יונה שיינברג ר"י נחלת שמואל.

להם רב שמתיר. אולם, הם צריכים לדעת כי כל מי שעולה להר הבית, מקום שיש בו ספק איסור כרת, על סמך פסק הלכה שקיבל מרב שלא מוסמך לפסוק בענייני כלל ישראל, הרי הוא **כשוגג הקרוב למזיד** ולא יכול לטעון אח"כ לזכותו שרק פעל לפי פסק רבו. שהרי אפילו אם רבו פוסק בהלכות בשר וחלב זה לא אומר שאפשר לשאול אותו בדיון עגונה. וגם אם הוא יכול לפסוק בדיון עגונה זה עדיין לא אומר שאפשר לשאול אותו בהלכות ציבור, כי שאלות של כלל ישראל זה רק למי שזה מונח על הכתפיים שלו.¹⁷ והרי זה דבר טבעי שאדם נסחף אחרי האנשים שהוא נמצא איתם במחיצתם כדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"א): "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי רעיו וחבריו". אלא שחייב אדם לשאול את עצמו מדוע גדולי הדור לא נוהגים כך אם זה באמת הדרך הנכונה. ולכן הרמב"ם שם קובע: "לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם". אין הכי נמי חייבים לומר שהרצון לעלות להר נובע ממקור טהור, אולם, כדברי המלאך למלך כוזר בחלומו¹⁸ - "כוונתך רצויה בעיני ה' אבל מעשך אינו רצוי". ואולי הבעיה הגדולה ביותר היא שהם לא רוצים לשמוע כי הם חושבים שהרבנים שאסרו פשוט לא איכפת להם מהר הבית והנעשה שם, ולא באמת רוצים שייבנה ביהמ"ק. הם טוענים שהאוסרים בכלל לא למדו את הסוגיות וסתם מחמירים. ויתכן שכך הסביר להם הפוסק שלהם כאשר שאלו - "איך זה שראש ישיבת...והרב...והגאון...אוסרים?" ובעיקר הם חושבים שאלו המתנגדים להם **בכלל לא מבינים!**

לשלשת הטרנדים הנ"ל אין קשר זה לזה. יתכן מאד שיש כאלו שנסחפו אחרי שתיים מהם או אפילו אחרי שלשתם. אבל האמת היא, שלא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה אלא שהצד השווה שבהם הוא שכולם טרנדים שנסחפו אחריהם בשנים האחרונות המון יהודים יר"ש. בענייני של התכלת והנסיעה לאומן למרות שזו תוצאה מהיסחפות, בסופו של דבר, זה עניין פרטי שעל כל יהודי להחליט בעצמו (במסגרת ההלכה כמובן) מה הוא רוצה ללבוש ולכן הוא רוצה לטוס ביום הדין. אולם בעניין **הר הבית שהוא מקום השייך לכל כלל ישראל ולא לאיש פרטי** מי נתן להם הרשות לפגוע בבת עינו ובציפור נפשה של כנסת-ישראל. וכדברי **הרב צבי טאו**¹⁹ - "הר הבית אינו עניין פרטי של סנוניות הקופצות קדימה, של חלוצים ההולכים לפני המחנה עם בוך על המגפיים אפילו עם הם טובלים".²⁰

היחס למדינת ישראל

למרות שזה לא הנידון כאן, בשלב זה אנו צריכים לשאול את עצמנו מדוע היחס שלנו למדינת ישראל והעומדים בראשה לא נחשב כהיסחפות שאין דעת חכמים נוחה הימנה? הרי הרבה גדולי ישראל התנגדו לתנועת הציונות והקמת המדינה וממשיכים להתנגד לקיומה גם היום או שמתייחסים עליה כדבר שיחלוף מן העולם ח"ו. לפני קום המדינה היו גדולי ישראל רבים שחששו לסכנת פריקת העול שאפיין את הציונים. אבל האם באמת יהודים יר"ש שהחזיקו בדעת הציונות לפני קום המדינה ועלו ארצה עשו זאת נגד **כל** גדולי ישראל ולא קיימו את מצות אמונת חכמים? **הרב צבי יהודה הכהן קוק** טען²¹ שהיו חילוקי דעות בין גדולי הדור ואמר:

¹⁷ ע' דברי הרב אברהם שפירא בספר ראש דברך שערך הרב 'צחק דדון עמ' רנג-רנד והערת בנו הרב יעקב שפירא שסובר שהוא כשוגג הקרוב למזיד ע"פ הפתחי תשובה (כנראה שהתכוון לדברי הפת"ש אבה"ע ס' יג סק"א).

¹⁸ ספר הכוזרי בפתיחה למאמר ראשון.

¹⁹ ברוב המאמר העדפתי להביא בפני הקורא דברים מפי רבנים שלא משתייכים ל"רבני הקו" 'ממלכתים' כדי שלא ייוצר רושם שהם היחידים שמתנגדים לעליה להר. אולם הרב טאו היה בין התלמידים המובהקים של הרב צבי יהודה הכהן קוק ודבריו חשובים כדי להבין את השקפת הרצ"ה בנושא.

²⁰ מובא בחוברת 'אל מול החר' עטורי כהנים מס' 16 (תמוז תשמ"ו) עמ' 15.

²¹ ע' ספר 'גודל שימושה' שכתב הרב אברהם רמר על תורתו ומעשיו של הרצ"ה עמ' כ"ט. ע' גם בספר 'במערכה הציבורית' בעריכת הרב יוסף ברמסון עמ' מה.

"מי שאומר שרוב גדולי ישראל התנגדו לציונות הוא משקר. האמת ניתנה להאמר, שהציונות היתה תנועה חדשה ורוב הגדולים לא ידעו איך להתייחס אליה. בין אלו שהתייחסו רובם היו לחיוב, מלבד שני גדולים שהתנגדו, רבי חיים מבריסק ורבי דוד פרידמן". וכאשר שאלו את הרצי"ה מדוע התנגדו השיב בשאלה "וכי לא היה למה להתנגד?" וגם **הרב אברהם שפירא** חזר והדגיש תמיד שרוב הגדולים האמיתיים שהיו לפני השואה, תמכו בעליה לא"י ובהקמת המדינה.²²

כשקמה המדינה לאחר השואה רבים מאלו שהמשיכו לחשוש משלטון לא דתי בא"י ראו בכל אופן בהקמת מדינת ישראל – "ראשית צמיחת גאולתנו".²³ ביטוי זה הוא מטבע שטבעו רבני ירושלים וחכמיה, ובראשם **הרב צבי פסח פרנק**, להגדרת תקופתנו.²⁴ הרבה רבנים חרדים²⁵ הורו לא לומר תחנון ביום העצמאות. לאחר מלחמת ששת הימים, לאור הניסים הגדולים והישועה הגדולה שזכינו לה מאת ה', היו גם רבנים מחוגי החרדים שדרשו לציין את "יום ירושלים". וכך כתב²⁶ **הרב שריה דבליצקי**, כעבור שנה, בשנת תשכ"ח:

"(ש)מחייבים בהחלט קביעת יום הודיה ושמחה בכל שנה ושנה לזכר ניסי הקב"ה ונפלאותיו, וכפי מנהג ישראל זה מדור דור....כפי הצעתנו צריך יום זה להתבטא, באי אמירת תחנון...ואמירת הלל שלם בלי ברכה אחר התפילה ממש לשם שינוי והיכר, וכפסק החיד"א בחיים שאל, איסור הספד ותענית וקביעת סעודת מצוה באותו יום....". ובסוף דבריו הוא כותב שכדי לקבוע את צורת יום ההודיה צריך – "הידברות בין כל החוגים שהיו באותו נס...ומאידך ההשתקה והדיכוי של כל צליל הבעת שבח ותודה היא בגדר משגה חמור מאד".

באותו מאמר הרב דבליצקי גם הביע את תדהמתו מחוסר ההתייחסות של רוב הרבנים החרדים לאותם ניסים וכתב:

"לתומנו חשבנו שבקביעת יום פורים כזה יהיו כל רבנינו וגדולינו מהקצה אל הקצה תמימי דעת ומעש, כי הגזרה היתה על כולם וכולם היו באותו נס...[אבל] רק הרבנות הראשית פרסמה והודיעה על קביעת יום הודיה על פרטי הדברים שניהגו בו...ומשאר הגדולים שליט"א השוכנים בארצנו הקדושה לא יצאה שום הוראה והנהגה בעניין זה, אדרבה פורסמו מודעות מכמה וכמה גדולים ורבנים מה לא לעשות ומה לא לומר...[כאמור כולם היו בלי יוצא מן הכלל באותו נס...הדבר גרם רק לאבסורד. כמעט מזעזע, יותר מאשר מצחיק, שמידת חרדיותו ויראת שמים של אדם שתמיד נקבעה בעיני ההמון על ידי ריבוי תפילות, ברכות, ואמירת תהילים, נמדדה אשתקד ובשנה זו על ידי אלה שרואים הכל בראי עקום, באופן הפוך ממש. אלה שמשום מה לא הביעו שבח ותודה לבורא ית"ש אף במלה אחת, הם הם החרדים ביותר. ואלה שהודו כן נצרכים לבדיקה".

הרב דבליצקי התייחס לאירועי מלחמת ששת הימים כעין 'מאת ה' היתה זאת' ולא ח"ו מעשה הסט"א שכמובן אין לה שליטה בארץ ישראל (ע' לקמן בהערה 29).

²² ע' בספר 'ראש דבר' בעריכת הרב יצחק דדון עמ' תרנח.
²³ כגון הרב יעקב ניסן רוזנטל-ראב"ד חיפה שאמר בהספדו להגר"א שפירא – "...הוא אהב גם את ציון וירושלים, את ארץ ישראל, וצריך להדגיש גם את מדינת ישראל שהיא ראשית צמיחת גאולתנו".
²⁴ כך כתב הרב שאול ישראלי ב'ברקא' ה' תשמ"ח ודבריו מופיעים גם בספר 'זה היום עשה ה'-דרשות ומאמרים ליום העצמאות עמ' ח'.
²⁵ כגון האדמו"ר מבוסטון זצ"ל. וידוע שהרב כהנמן, ר"י פוניב'ז היה אומר "ביום העצמאות אני כמו בן-גוריון, לא אומר תחנון ולא הלל" (אתחלתא היא ח"ב עמ' שטו). ב'חונת הבית' לשיבה הוזמנו נשיא המדינה בן-צבי והרבנים הראשיים. הרב כהנמן גם הורה להניף דגל על גג הישיבה ביום העצמאות והנהול הזה המשיך גם אחרי פטירתו. אני זוכר איך מידי שנה חותני ר' צבי סטולוביץקי ז"ל היה מתקשר אלי בה' באייר כדי לבשר לי שהוא רואה ממרפסת ביתו בבני ברק דגל ישראל מתנוסס מעל ישיבת פוניב'ז. וע' לקמן הערה 107.
²⁶ במאמר 'קביעת יום הודיה לאחר מלחמת ששת הימים' שהופיע בכתב-עת 'שערים' ומובא בספר 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים' ע"י העורך ר' נחום רקובר עמ' סא.

ובימינו חלוקים גדולי ישראל בהתייחסותם למדינה. יש כאלה שסוברים שאנחנו עדיין בגלות²⁷ כל עוד המדינה לא מתנהלת לפי חוקי התורה. אולם יש גדולים אחרים שסוברים אחרת ואביא כאן דברים נוקבים שכתב **הרב אברהם שפירא** לתלמיד לפני כארבעים שנה²⁸:

"כתבת שאינך מבין למה שלטון גוים הוא גלות ושלטון יהודים חילונים אינו גלות. בקושי אני משכנע את עצמי לענות לך, עיקרי אמונה פשוטה סתומים בעיניך, מצב כזה אצל בני תורה ה' ירחם. כלל ישראל אינו בני ישיבה בלבד, אלא זרע אברהם יצחק ויעקב, כל אלו אשר בשם ישראל יכנו, ברית בין הבתרים והבריתות והשבועות שהשי"ת כרת עם אבותינו הוא לכל זרע אברהם יצחק ויעקב צדיקים בינוניים ורשעים, ועל כלל ישראל כולו נאמר בנים אתם לה' אלוקיכם. הגלות החלה כשנחרבה ירושלים וא"י נכבשה ע"י הגויים, וע"ז אנו צמים ארבע צומות. לפני כן היו מלכים בישראל שהיו עובדי ע"ז שטופים בעריות ושופכי דמים, וע"ז נאמר ויעשו הרע בעיני ה', אבל אז זה לא היה גלות, אלא שלטון רשעים בלבד. ובירבעם השני שגם עליו נאמר ויעשו הרע בעיני ה', נאמר עליו הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת כי ראה ה' את ישראל מורה מאד ואפס עצור ואפס עזוב וכו' וישיעם ביד ירבעם בן יהואש. מדינת ישראל בבית ראשון היתה של כלל ישראל, ולא של המלך ירבעם וחבריו. בזמן מלכות המלכים הרשעים לא היתה גלות אלא להיפך, ורק כאשר הגויים כבשו את המדינה וישראל נעשו כפופים לגויים, נוצרה הגלות שחז"ל אמרו שהקב"ה מתחרט על כך. מדינת ישראל איננה של בן גוריון וחבריו ושאר השרים עד היום, אלא של כלל ישראל. ומשום כך שהמדינה היא תחת שלטון זרע אברהם יצחק ויעקב ולא תחת שלטון גויים אין זה גלות. אין ספור למה שכתבו הקדמונים הראשונים והאחרונים בעניינים אלו. ואם אצל אדם לא זז שום דבר במחשבה בנידון זה של גלות, הוא סריס רוחני גמור ובסריסות אפשר להגיע ויש שהגיעו לידי קיצוץ בנטיעות לומר שח"ו לא השי"ת משגיח על עמו וארצו אלא הכל מעשה הסיטרא אחרא²⁹ רח"ל. אותם דברים חלים על בית שני ועל רש"י סנהדרין צ"ז: ד"ה עוד אחת "עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה". ובר"מ תחילה הלכות חנוכה."

ובתשובה בשו"ת יחזקאל דעת (ח"ה סי' ס"ד) מוכיח **הרב עובדיה יוסף** שדינא דמלכותא שייך גם לממשלה שנבחרה ע"י העם אפילו שלא מתנהלת לפי התורה, וה"ה במדינת ישראל שאזרחי המדינה בוחרים בכנסת וכו'. הוא דוחה את משכתב בעל שו"ת פאת שדך (סי' צא) לגבי ה'כנסת' שנבחרים בה כמה מפריצי עמנו, ויש בהם גם שונאי דת דלא שייך לומר בחוקים שלהם דינא דמלכותא דינא. וכך כתב הרב עובדיה:

"אולם אין דבריו נכונים להלכה, שהרי אפילו במלך רשע ועובד ע"ז שייך הכלל דינא דמלכותא דינא. וכמבואר בתוספות (סנהדרין כ:): ובזוהר הקדוש (פרשת וישב דף קצב ע"ב)."

²⁷ וע' בספר 'מערכי לב' לרב אלימלך בר-שאוול עמ' 193-200 בעניין 'גלות ונכר' שהמושג גלות מכונן למי שלא נמצא בביתו או מקומו הטבעי. ולכן נלע"ד שהיום כאשר גדולי ישראל אומרים ש"אנחנו בגלות" הם מתכוונים שיש צרות לעם ישראל כמו שהיו בזמן הגלות.

²⁸ מובא בעיטורי כהנים 19 עמ' 25 תחת הכותרת 'מדינת ישראל וגלות'.
²⁹ שיטה שהיא מופרכת מיסודה, כי כלל גדול מבואר בזוה"ק שבא"י אין שלטון לסטרא אחרא בשום זמן, ואפילו כאשר ישראל חוטאים והקב"ה מסיר השגחתו בבחינת ואנכי הסתר אסתיר פני, כי א"י מיוחדת לשמו ית' והכל מתנהל על ידו ללא שום שר ומזל ולכן ניתנה הארץ לישראל. וא"כ אי אפשר לתלות שום אירוע בארץ ישראל שהוא נעשה ח"ו על ידי הסט"א. וע' זהר וירא קח, ב, וכן זהר תרומה קעג (ע"פ התקופה הגדולה לרב מ"מ כשר ח"א 330-331). וקשה להבין איך יהודים יר"ש מנצלים לרעה מושגים מתורת הנסתר כדי להצדיק את השקפתם.

אין מנהיגות

אנו צריכים להתבונן איך זה קרה שדבר שהיה כל-כך פשוט וברור לפני כשלושים/ארבעים שנה פתאום הפך לנושא שיש בו חולקים? אחרי מלחמת ששת הימים כל גדולי ישראל פסקו שאסור לעלות להר הבית אז מדוע בזמננו באים ואומרים שיש אפשרות להיכנס לשם וכי הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים?

בימי **הרב צבי יהודה הכהן קוק** היה רק רב אחד, **הרב שלמה גורן**, שצייד להתיר העלייה להר ואכן עלה לשם בעצמו מספר פעמים, אולם בפועל הוא לא הוציא פסק הלכה כרב ראשי בעניין הר הבית. הרב גורן ביקש להביא את הסוגיה לפני מועצת הרבנות הראשית להכרעה, אך בסופו של דבר הוסכם שידונו בנושא אחרי שהוא יוציא לאור את ספרו בשם 'הר הבית' – דבר שמשום מה, נדחה עד בערך שנה לפני פטירתו. למרות שהרצ"ה כיבד מאד את ממסד הרבנות הראשית ואף כינה את הרב גורן 'מרן', בכל זאת זה לא מנע ממנו מלבקר את הרב גורן בפניו בעניין העלייה להר הבית. נביא להלן (דברי הרב ודברי התלמיד עמ' 32) דברים מתוך הקלטת, שפרסם לאחרונה **הרב זלמן קורן**, מחגיגות יום ירושלים שנת תשל"ג בישיבת מרכז הרב כאשר הרצ"ה פנה לרב גורן ואמר "**אינני משתמש בהיתרים לכניסה להר הבית**".

לאחר פטירתו של הרב צבי יהודה, בשנת תשמ"ב, לא עבר זמן רב עד שקמו כמה רבנים מתלמידיו, שאינם ברי-סמכא בהלכות ציבור, ופסקו שמותר להעלות להר למקומות מסוימים עם נעלי בד אחרי טבילה חמורה. 'צאו נגדם הרבנים הראשיים דאז **הרב אברהם שפירא והרב מרדכי אליהו**, ועם עוד גדולי הדור ורבנים אחרים, פרסמו כרוז חדש האוסר את העלייה להר. בעשור האחרון לחייו נשאל הרב שפירא **מאות** פעמים האם מותר לעלות להר הבית? ותמיד ענה בשלילה ואף לא החמיץ שום הזדמנות לנאום ברבים נגד התופעה במלוא התוקף. באותה תקופה הצטרפו עוד 'פוסקים' כביכול וגם פוסק אמיתי אחד, **הרב דב ליאור**, למתירים. מאז פטירתם של הרב שפירא והרב אליהו ועד היום לא קם מנהיג לציבור הדתי-לאומי.

וזאת עיקר הבעיה שאין מנהיגות. הרבנים ותלמידי חכמים שממשיכים להתנגד לעליה להר הבית עושים זאת בשם גדולי הדור, מנהיגי הציבור הדתי-לאומי, **שכבר אינם איתנו** (או בשם גדולי הדור החרדיים-דבר שלא משפיע על רוב העולים). יש כמה רבנים גדולים שהיו יכולים 'לתפוס פיקוד' אלא, משום מה, בעניין הר הבית הם שותקים! הגענו למצב הזה, לענ"ד, משום שתי סיבות עיקריות. אחת שאנחנו יצרנו בעצמנו ואחת נכפה עלינו בעל-כרחנו. נתחיל מהסוף. מבלי לפגוע בכבודם של הרבנים הראשיים בעבר ובהווה לא ניתן להתעלם מהפוליטיקציה של הבחירות לרה"ר, בעיקר לרב ראשי אשכנזי, דבר המונע מאתנו להעמיד ת"ח אמיתי 'משלנו' בתפקיד חשוב זה כדי שיהפוך למנהיג ופוסק.

אולם, הסיבה העיקרית, זו שיצרנו בעצמנו והביאה אותנו למצב הזה, היא שאנחנו לא מצליחים לגדל כמויות גדולות של תלמידי חכמים אמיתיים שבעז"ה יכול לצמוח מתוכם 'גדול הדור' הבא. אלו שהולכים ללמוד דיינות ומצליחים להתמנות לדיין (עם יש להם מספיק פרוטקציה בוועדת מינוי הדיינים) הוא וודאי צעד בכוון הנכון. אולם בעיקר אנו צריכים לגדל ת"ח הלומדים תורה לשמה כדי שיצמח מתוכם עוד 'רב קוק'. כעת, לפי הממוצע, מתוך כל מחזור בישיבות שלנו נשאר רק אחד ב'כולל' אחרי גיל 30. (ואני מדגיש בכלל ולא ב'לימוד' סתם, כגון ר"מ בישיבה תיכונית, שזה גם חשוב אבל לא מספיק). אם נמשיך במתכונת הנוכחית אין סיכוי לגדל מנהיג חדש מתוכנו.

הבעיה נמצאת לא רק בבתי המדרש שלנו – ששם במקום לעודד את התלמידים המבריקים להישאר בכולל, בד' אמות של הלכה, מוותרים עליהם, ובסופו של דבר מגלים אותם בהיי-טק או בלימודי משפטים או פסיכולוגיה – אלא גם בתוך הקהילה, בתוך בתי הכנסת שלנו שכאשר הצעירים מגיעים הביתה לשבת מעדיף הגבאי לעלות לתורה בחור

שסיים קורס מכ"ם על פני בחור שסיים מסכת! ומדוע? כי אצלנו אין מספיק הערצה לתלמידי חכמים כי אין מודעות בציבור שלנו לחשיבות לימוד התורה לעם ישראל.

כמובן שהפתרון הוא לא רק לגדל מנהיגים שהם יודעי תורה, אלא הם חייבים להיות גם פוסקי הלכה. ולא סתם פוסקים אלא פוסקים בעלי 'כתפיים רחבות' כדי שיוכלו לפסוק **בהלכות ציבור**, רבנים הפוסקים הלכה מתוך אחריות ציבורית, שיש להם סיעתא דשמיא לראות את הנולד. מנהיגים שמסוגלים להוביל מתוך גדלותם בתורה, ולא שאנשים אחרים, מיעוטי תורה, יובילו אותם. רבנים שעומדים בפרץ בלי לסטות ימין או שמאל. העדרותו של מנהיג רוחני אמיתי מורגשת גם בזירה הפוליטית כאשר מפלגות שמייצגות, כביכול, את הציבור הדתי לאומי זוכים רק ב-5% מקולות הבוחרים.

עד שיקום אותו 'רב קוק' חדש אין לנו על מי להישען **בענייני הלכות ציבור** אלא על רבותינו הגדולים שכבר אינם איתנו ואל לנו להיסחף אחרי רבנים שאינם ברי-סמכא בעניינים האלו. אנו שואפים לאחוז בשיפולי גלימתם של רבותינו ולקרוא בשמם לאחיינו בית ישראל- "אנא מכם שימרו על מוראו של המקדש ועל קדושתו". הרב צבי יהודה הכהן קוק בזמנו אמר³⁰ באופן חד משמעי- "שבענייני כלל ישראל, הרב קוק זצ"ל הוא הפוסק לדורות! וכששאלו אותו-לדורות? הרי הרב לא נמצא כרגע? הוא השיב: נכון, בענייני כלל ישראל הרב זצ"ל ממשיך להיות הפוסק של עם ישראל לדורות".

על כל אחד ואחת מאיתנו מוטל החיוב לציית תמיד לדברים הברורים שאמרו רבותינו וכל גדולי ישראל בקשר להר הבית. ובעז"ה נקיים בזה מצות 'אמונת חכמים'.

³⁰ ע"פ הרב איתן אייזמן במאמר שפרסם בחודש אייר תשע"ח.

אמונת חכמים

הקדמה

בחרתי בשם "אמונת חכמים" למאמר זה כי סבור אני שלא ניתן כעת להחזיר את הגלגל אחורה ולנסות לשכנע את אלו שכבר עולים להר הבית ע"י ראיות הלכתיות או אחרות³¹ נגד טענותיהם. למרות שנביא בהמשך הרבה תמיהות על משכתב הרב אלישע וולפסון בחוברת 'לשכנו תדרשו' ומה שרבינים אחרים כתבו בחוברות ובמאמרים אחרים, בכל זאת ברור לי שהם יבואו אם סברות חדשות כדי "לטהר את השרץ בק"ן טעמים". לכן אני חושב שהדרך הנכונה להסביר את ההתנגדות לעלייה להר הבית, לפחות **לאלו צעירים, שברוך השם, עדיין לא עלו לשם**, היא ע"י יסוד היהדות-האמונה.

פעם שאל ילד קטן³² את הרב צבי יהודה הכהן קוק -"הרב, קודם שואלים שאלה או קודם עונים תשובה?" ענה הרצי"ה: "וכי מה השאלה?" ואמר הילד "מדוע קודם אומרים 'אין כאלוקינו' ואחר כך שואלים 'מי כאלוקינו'?" הרב שמח על השאלה וענה: "קודם כל צריך לדעת שאין כאלוקינו, ואח"כ אפשר לשאול שאלות"³³.

האמונה הזאת, שהיא חייבת להיות אופפת את כל ישותו של האדם, וחדורה וספוגה ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו היא לא רק אמונה בה' ית"ש אלא גם בעבדיו, מושג הנקרא בפי חז"ל - **אמונת חכמים**. במידה זו נשתבחו בני ישראל יוצאי מצרים. אחרי כל האותות והמופתים שנעשו להם במצרים ועל הים, "וישע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים"- עיקר מעלתם הייתה: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד ל-ל"א). כלומר שאמונתם לא הייתה מבוססת על סמך האותות והמופתים בלבד, אלא יסוד אמונתם בהשי"ת היה - במשה עבדו- 'אמונת חכמים'.³⁴ ומקרא זה כך הוא נדרש ב"מכילתא" שם: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" אם במשה האמינו קל וחומר בה', בא זה ללמדך שכל מי שמאמין ברועה נאמן כאלו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם. כיוצא בדבר אתה אומר "וידבר העם באלקים ובמשה" (במדבר כ"א,ה') אם באלקים דברו ק"ו במשה אלא זה בא ללמדך שכל מי שמדבר ברועה נאמן כאלו מדבר במי שאמר והיה העולם. ומוסיף **האדמו"ר מקלויזנבורג**³⁵ -"כי בכוח אמונת [צדיקים] חכמים זוכים ומקבלים השפעה עליונה לאמונת אמת במי שאמר והיה העולם, - וההיפוך בהיפוכה ח"ו".

³¹ רוב הרבנים שהתירו את העלייה להר ממשיכים לעשות זאת אע"פ שמציגים בפניהם ראיות נגד שיטתם. יש מעט רבנים שהתירו ואח"כ חזרו בהם. בחודש כסלו תשע"ח נודע לי שהרב **שמואל טל** ר"י תורת החיים, אשר על תלמידיו לעלות להר הבית עד להודעה חדשה. נדמה לי שההחלטה התקבלה בעקבות מאמר בשם 'נכון יהיה הר בית ה' של הרב אברהם ישראל סילבצקי, (ר"מ במרכז הרב וחתנו של רה"י הרב יעקב שפירא), שהתפרסם באותה עת, ומטיל ספק בראיות שהעולים להר סומכים עליהן בחשבם שהם מגיעים אך ורק למקומות שאין בהם חשש 'מחנה שכניה' שהנכנס בו חייב כרת (כשיטת הרמב"ם). הרב טל הודיע שילמדו סוגיית 'הר הבית' בזמן קיץ תשע"ח ואח"כ הוא דחה את זה לזמן אלו ובינתיים, כמה שידוע לי, לא התעסק בסוגיה.

³² בנו של הרב אברהם רמר שאביו רשם דו-שיח זה בספר 'גדול שימושה' שהוציא לאור על תורתו ומעשיו של הרצי"ה. הרב רמר היה בין התלמידים הקרובים ביותר לרב צבי יהודה. (אני הקטן זכיתי לשבת בתוך ד' אמותיו בזמן התפילה בישיבת בית-אל).

³³ ואותה תשובה בדיוק ענה הרב **שלמה זלמן אוירבך** לרב ישראל מאיר לאו כאשר שאלו זאת בצעירותו. והוסיף הרב שלמה זלמן שהוא בעצמו, בהיותו ילד קטן, שאל את הרב **יוסף חיים זוננפלד** את אותה השאלה וענה לו כך. (מתוך ספר של הרב לאו 'אל תשלח ידך אל הנער'. לצערי לא מצאתי כעת את המעשה כדי לצטט מקור יותר מדויק לסיפור).

³⁴ קטע זה ועוד הרבה מהדברים שנביא בהמשך בעניין האמונה ראיתי בספר 'דרך חיים-פרקי חינוך והדרכה ויסודות היהדות-מאת האדמו"ר מקלויזנבורג בעמ"ח שפע חיים ודברי יציב. (בסייעתא דשמיא מצאתי את הספר לפני כמה שנים במכירה של חמשה שקלים!) השיעורים שרשומים בו נאמרו לבנות סמינר של החסידות ע"י האדמו"ר מתוך חדר דדדי. וכך כתוב בהקדמת הספר-"רבינו זיע"א ה' נושא דבר קדשו בחדרו בנוכחות מנהל ביה"ס ומספר מקורבים, והקול נשמע לחדר הסמוך איפה שהתלמידות זכו לשמוע דברי אלקים חיים לדעת את הדרך ילכו בה, וכל הגה ומלה נשאר חקוק בלבותיהן כל ימי חייהן".

³⁵ דרך חיים סוף פ"ג.

אמונה בה'

כדי להגיע למידת 'אמונת חכמים' עלינו לברר מה היא הדרך הנכונה אל האמונה בהשי"ת.³⁶ לפי הבעש"ט (ראה פירושו עה"ת שמות אות י') הדרך הנבחרת באמונת אמת היא 'אמונה פשוטה', אמונה ללא כל התחכמויות. בספרו 'משנת חכמים' (המעלה העשרים ושלושה באמונת חכמים) כותב הרב **משה חגיז** דברי שבח במעלת דרך זה. בהשקפה ראשונה, הוא טוען, מסתבר שמי שהגיע לאמונה מתוך עיון והבנה זוכה לאמונה מבוססת על יסודות חזקים יותר משל זה המאמין רק מפי השמועה והקבלה. כי זה שבירר את דעותיו ועמד על אמיתותם ידע להשיב כהלכה ולהגן על עמדתו. אולם המאמין רק על פי השמועה עלול להיקלע למבוכה עם יעמדו נגדו בטענות אפיקורסיות. למשל כשבא הרב לבחון את תלמידיו הוא מציג בפניהם שאלות וסתירות על חומר הנלמד. תלמיד מצטיין ששולט היטב בסוגיה יענה תשובות קולעות אל השערה. ואילו תלמיד שקלט את הדברים באופן פשוט ולא ירד לעומק עלול להתבלבל ונותר נבוך. **אולם** כל זה נכון כשמסתכלים במבט שטחי בלבד. האמת היא שאם נתבונן בראי המציאות, תוך עיון בפרקי ההיסטוריה של קורות עמנו נגיע למסקנה שהאמונה המקובלת סומנת בחובה כח עילאי, המחשל אותה בפני כל ניסיון פגיעה. במשך הדורות, דור דור ונסיונותיו, הוכח שוב ושוב שה'אמונה פשוטה' הייתה יותר חזקה ויציבה מאמונת המחקר.³⁷ אלו שהלכו בתום וביושר בכלל של "אל תטוש תורת אמך" הם שגברו על כל גלי הניסיונות ונשארו נאמנים לאמונת אבותם.

רמז נפלא בעניין זה מוצא הר"מ חגיז (שם סעיף תצד-תצה) במנהג מקורי שנשתרש אצל בני" ונוהגים בה יום יום:

"האם בישראל מקימה את ילדיה בבוקר השכם, ובעוד שביד אחת היא רוחצת את פניהם וידיהם ומכינה את פרוסת לחמם, היא תופסת בידה השניה את ידיהם הקטנות ושמה אותה על עיניהם, ואומרת אתם מלה במלה פסוק "שמע ישראל", תוך כדי אזהרה **שלא להוריד את היד מן העיניים** עד גמר אמירת הפסוק. כל ימי משעת מעשה הייתי מתקשה על מה זה ועל מה זה אמו מחייבת אותו לסגור את עיני ולשית ידו עליהם, העיקר הלא הוא שילמד פסוק האחדות ויאמר אותו, אם כן מה צורך לסגירת עיניו?

אמנם בזה היא מתכוונת להשריש בילדיה יסוד גדול באמונה-שעיקר מעלת האמונה היא להאמין בעיניים סגורות. זאת אומרת, גם במצב חושך ח"ו כשאנו רואה את השגחת השי"ת ומציאות-שומה עליו להאמין בלי הבנה, ואל יטוש תורת אמו". ומוסיף הר"מ חגיז "והנה אחר עמדי על דעתי הכרתי וראיתי בחוש הראות דמנהגן של ישראל ואפי' דבר קל כזה-תורה שלימה היא. דהנה רמז נכון נמצא בפעולה זו שעושה האם עם בנה, ולפיכך צוה עליה שלמה המלך החכם (משלי א, ח) "ואל תטוש תורת אמך", דהיינו תורת היחוד שהאם מלמדת את בנה בעיניים סגורות. שהוא לרמז וללמוד לו, שעיקר האמונה אינה צריכה לידיעה על-פי טענה וחקירה. משום דאפשר שיבוא איזה חוקר בטענה מבחוח אשר לא ידעה, ויעביר אותו מידיעתו, לפי שלא הגיע אל ידיעת אותו טוען וחוקר, אשר גבר להוכיח בטענה נכזבת ומרומה היפוך ממה שהוא האמת באמונה. ולפיכך יש צד לומר שהאמין באמונה שלימה גמר בדעתו שישמע מה שישמע, ויעבור עליו מה –ולא יזוז מאותה האמונה".

³⁶ הדברים הבאים נאמרו בשיעוריו של האדמו"ר מקלויזנבורג ומובאים בספר דרך חיים פרק ג'. נביא כאן תמצית דבריו.
³⁷ ע' דברי רבי יוסף יעבץ בספרו 'אור החיים' פרק ב' על **תקופת גירוש ספרד**. ושם הוא כותב בין השאר "רוב המתפארים בחכמה ובמעשים טובים כולם המירו את כבודם ביום מר, וה[א]נשים ועמי הארץ מסרו גופם וממונם על קדושת בוראם" ובסוף פרק ה' הוא מוסיף "כי הן הנה הנשים הספרדיות באו והביאו את בעליהן למות על קדושת השם ית', והאנשים אשר היו מתפארים באלו החכמות המירו את כבודם ביום מר. וזו ראייה גדולה ועצומה שאם לא התחכמו אלא היו מן כת הפתאים –היה פתיותם מצלת אותם, ושומר פתאים ה'". אבל אחרי שלא נתפייסו להאמין בקבלה (מפי השמועה) ויצאו אל **החקירה**...היו מן כת המשומדים אשר אין להם תקנה".

לא תסור מדבריהם

תורתנו הקדושה מחולקת לב' חלקים: תורה שבכתב-הכתובה, ותורה שבעל פה-המסורה. המטרה בתורה שבעל פה היא, להורות לנו שאמונתנו צריכה להיות מבוססת על אדני הקבלה, קבלת חכמינו הקדושים.

כהסבר וסמך לדברים אלו מביא הר"מ חאגיז (שם סעיף תקנ), את המסופר בחז"ל (שבת ל"א ע"א) אודות גוי אחד שרצה להתגייר. בא לפני שמאי ואמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב אני מאמינך ושבעל פה אני מאמינך, גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בניפיה. בא לפני הלל- גיירה. יומא קמא (כשהתחיל ללמוד) אמר ליה א' ב' ג' ד'... למחר אפיך ליה (לימד אותם האותיות בסדר הפוך ת' ש' ר' ק'...). אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי. אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת דעל פה נמי סמוך עלי (וכי אינך צריך לסמוך עלי? סמוך אם כן עלי והאמן לי גם באמיתות התורה שבעל פה).

הלל בחכמתו לימד והוכיח לאותו גר שגם בתורה הכתובה זקוק הוא לאמונה. שכן בלי אמונה במסורת שבעל פה אף צורת האותיות אינו יודע. "ומתוך כך נתקרב תחת כנפי השכינה". יען הכל תלוי **באמונת חכמים** להאמין את כל אשר יגידו לבני ישראל- ולא נטה ימין או שמאל.

ומסכם האדמו"ר מקלויזנבורג (דרך חיים סוף פ"ג) "כלל העולה מן הדברים: 'אמונת חכמים' כלומר-אמונה המקובלת היא עולה במעלה על השגת האמונה באמצעות החקירה. כי באופן החקירה הרי שאם האדם לא יגיע למסקנה ברורה, או שיפריכו את סברותיו ודעותיו – נתבטלה יסוד אמונתו. ואילו 'אמונת חכמים' בלי שאלות וחקירות היא יציבה וקיימת- אמונה שאין עליה עוררים".

יש שתי מצוות (תצה-תצו) בתורה³⁸ שמחייבים אותנו לציית לגדולי ישראל אחת עשה "לשמוע בקול בית-דין בכל- זמן" ואחת לא תעשה "שלא לסור מדבריהם". ובעמ"ח **ספר החינוך** מביא שם (תצו) מהספרי על הפסוק "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים י"ז י"א) :

"אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל לא תסור ממצוותם, כלומר: שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן-הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחת ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטובה תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד לפי דעתו, שבזה יהיה חרבן הדת וחלוק לב העם, והפסד האומה לגמרי. ומפני עניינים אלה, נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל. ונצטוו גם כן שיהיו לעולם הכת המועטת מן החכמים **כפופה לכת המרובים**".

הרי זה ברור שההלכה נקבעת ע"פ רוב כמו שכתב מחבר השו"ע **רבי יוסף קארו** בהקדמה לחיבורו 'בית יוסף'- "כי אל דעת **אשר יטו רובן** כן נפסוק הלכה". אולם יש שרוצים לומר, כמו ידידי הרב עמיר כץ³⁸ כי כל עוד לא זכינו שגדולי ישראל, גדולי הפוסקים **ישבו יחד** במושב בית-דין כמו בזמן הסנהדרין ללבן שאלות אלו (העלייה להר הבית וכו') אין קביעות בימינו ע"פ דעת הרוב³⁹. באמת מדברי **הרמב"ם** (ספר המצוות ובהל' ממרים פ"א) משמע שמצות "לא תסור" (אפילו אומרים על ימין שהוא שמאל) מכוונת אך ורק לסנהדרין של ע"א חכמים היושבים בירושלים. וכך דרשו חז"ל (סנהדרין יד ע"ב) על הפסוק "אל המקום אשר יבחר ה' " –מלמד שהמקום גורם. לעומת זאת מדברי **ספר**

³⁸ כך הוא כתב ב'דברי ברכה וחיזוק' למחבר חוברת "לשכנח תדרשו". אני קורא לרב עמיר "ידידי" (למרות שגדול הוא ממני בתורה) כי למדנו באותה תקופה בשיבת בית-אל ולאחר מכן בכולל בקצרין (כשהיינו שתיים מתוך שלשה אברכים!). וראוי לציין כי למרות שהוא נוטה להסכים עם משכתוב באותה חוברת הוא לא אומר את זה בפירוש אלא משבח בעיקר את ההתעסקות בנושא המקדש וכו'.

³⁹ וע' חז"א כלאים א' ב'מכתב" שמביא כזו דעה אבל בסוף הוא כותב- "ובכל זאת למיעוט הלבבות להכריע בסברא, נוטלים לפעמים גם כן **רוב מספרי** לנטיה לצד זה. אבל ראוי בזה להתחשב עם הפוסקים שתורתם הגיעו לידינו **בכל מקצועות התורה**".

החינוך הנ"ל משמע שיש לקיים גם **כעת** דברי גדולי הדור "על ימין שהוא שמאל וכו' " וכך כותב ה'חינוך' במצוה תצה:

"ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט כלומר: החכם הגדול אשר יהיה **בינינו בזמנינו**. וכמו שדרשו ז"ל במסכת ר"ה (כ"ה ע"ב) "ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו שמואל בדורו. והעובר ע"ז ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה ככל אשר יורו-מבטל עשה זה וענשו גדול מאד, שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת".

[ואת"ל במחלוקת בין הרמב"ם והחינוך ברור שההלכה כרמב"ם. אין זה דבר פשוט שהרי בכמה מקומות פוסקים כדברי החינוך כגון בענין גיל חיוב נתינת מחצית השקל. ע' ספר החינוך מצוה קה, רמ"א או"ח תרצד א' ובמ"ב סק"ה דלא כהרמב"ם (הל' שקלים פ"א ה"א וה"ז) ואכמ"ל].
וכן משמע מה**חזון איש** (קובץ אגרות ח"א ל"ג) :

"השגחתו ית' בכל דור ודור על היחידים ששתלן בכל דור להורות חוקיו ומשפטיו לישראל, וכשהן מעמיקים בהלכה הן בשעה זו כמלאכים, ורוח ממרום שורה עליהם ועל פיהם נקבעו הלכות באישות החמורה ובשבת ובשאר הלכות חמורות". ובאגרת אחרת (שם ח"ב מ"א) כתב: "סוף דבר, ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפיהם אנו חיים, כמו מרן הבית יוסף, המגן אברהם והמשנה ברורה היא הוראה מקוימת כמו **מפי סנהדרין בלשכת הגזית**, ואין שום צד קולא".

ולדוגמה נוספת, שבזמן שאין סנהדרין ההלכה נקבעת לפי דעת **רוב** הפוסקים שהם "כמו סנהדרין", נביא את דברי **הרב יוסף שלום אלישיב** על מחלוקת גדולי ישראל בעניין "הגט מקליווא" (ע' בהערה)⁴⁰. בראש אלה שהצדיקו את רבני מנהיים עמד הגה"צ רבי אברהם-אבוש רבה של פרנקפורט-דמיין, אחד מגדולי הדור, שהביע דעתו בכל תוקף כי הגט בטל ומבוטל ואסורה האשה להינשא בשנית. אבל נמצאו בדורו גדולי האומה כגון ה'שאגת אריה', 'יעב"ץ', ה'נודע ביהודה' והרב של פראג שמתוך עזות של קדושה הצדיקו את הרב של קליווא ויצאו בגלוי לחלוק על ערעור הגט מצד רבני מנהיים ופפד"מ. וכותב הרב אלישיב בתשובה מתחת לכותרת "לא תסור מדבריהם" ב'קובץ תשובות' (ח"ג סי' כ"ט) לרב אחד שהזכיר את הפרשה הזאת בספרו:

"כבוד...רצה להצדיק את מעשה ב"ד של פ"פ ואף הביע דעה שאכן הצדק היה אתם ופסקו כהלכה בניגוד לעמדת **רוב חכמי ישראל** בעת ההיא שיצאו חוצץ נגדם. ואם כי מדובר כאן להביע דעה נגד תקיפי קמאי המעניקים חמה בקומתן, ואילו היה לשכת הגזית קיים בימיהם **היו מראשי הסנהדרין** שהכתוב אומר לא תסור מדבריהם שאפילו אומרים לך על ימין שהוא שמאל- וכל שכן שאומרים לך על ימין ימין, ובודאי נאמר עליהם אלוקים ניצב בעדת קל".
רבי אברהם-אבוש אב"ד פפד"מ היה פוסק גדול, גם גאון וצדיק ואף הבעש"ט היה מפליג בשבחו באומרו:-"רבי אבוש'ל הוא בעל רוח הקודש ונהירין ליה שבילי דמתיבתא-דרקיעא יותר משבילי פרנקפורט"⁴¹. ובכל זאת הוא היה נחשב **כדעת יחיד** באותה מחלוקת אע"פ שהצטרפו אליו רבנים רבים שאכן היו ת"ח אלא שלא היו מוכשרים לפסוק **בכל מקצועות התורה**⁴² ולכן נשאר רבה של פפד"מ כדעת יחיד שאין ההלכה כמותו!

⁴⁰ מדובר על גט שניתן לאישה ע"י בעלה בעיר קליווא שבאשכנז ולאחר מכן בא ערעור על הגט מב"ד במנהיים. וכתב הרב מימון (שרי המאה ח"א עמ' 173) "שמחלוקת זו בין מנהיים וקליווא התלקחה והתפשטה, כי כמעט כל גדולי... (ה)דור נקראו לחוות דעתם, דעת תורה וכו'...".

⁴¹ שם.

⁴² ע' הערה 39.

וצ"ע מנין ל"חינוך" והרבה אחרונים (החזו"א, הרב אלישיב, הרב דסלר שנביא בהמשך, ועוד רבים אלא אכמ"ל), לחלוק על הרמב"ם? ונראה לתרץ שאין כוונת ספר החינוך לומר שצריך לנהוג כדברי גדולי הדור כשברור לנו שטעו אלא, רצונו לומר שלא נחשוש לשמוע בקולם כאשר יצה"ר מפתה אותנו לחשוב 'אולי טעו?' וצריך לענות ליצה"ר שבכל זאת עבודתנו תהיה רצויה לפני בורא העולם, כמו שהוא גזר 'אחרי רבים להטות' ושצריך לנהוג כגדולי הדור ולא להרהר אחריהם 'שמא טעו' שהרי רוח אלוקים שורה על פוסקי כל דור ודור, ומדבר מפיותיהם. אבל כאשר אנחנו יודעים **בוודאות** שטעו, עלינו להתווכח אתם בענוה כתלמיד לפני רבו⁴³ ו"ו לא לנהוג כפי שפסקו עד שיבורר לנו אמיתות דבריהם כי "אמונת חכמים" בדורנו שאין לנו סנהדרין לא תהא אמונה עיוורת. אולם כל עוד לא נסתרו דבריהם בדרכה של משא ומתן תורני עם פוסקים מובהקים ששולטים בכל מקצועות התורה **הרי נצטוונו לשמוע בקולם כדעת תורה ממש.**

העלייה לארץ והעלייה להר

חלק מהעולים להר הבית טוענים טענה קשה ביחס לתפקודם של כמה מגדולי רבני אירופה לפני השואה ובעיקר התנגדותם לציונות והעלייה לא"י. וכך הם טוענים "כמו שהם טעו אז כך הם טועים עכשיו". אוי לאזניים ששומעים כזאת טענה נוראה המבוססת, כנראה, על סוג של 'גזרה שווה' (עלייה-עלייה). כאשר אנשי ציבור, כגון חברי כנסת, מעלים את הטענה אנו מתייחסים אליה כחוצפה⁴⁴. אולם כשגדול בישראל, כמו **הרב דב ליאור**, שהוא הפוסק היחיד שמתיר לעלות להר הבית מתבטא כך, צריך עיון בדבריו. כי בהסכמתו לחוברת 'לשכנו תדרשו' (עמ' 5) הוא כתב- "כמו שבתקופה שלפני מלחמת העולם השנייה היו שהתנגדו לעלייה לארץ ישראל, כך יש היום מתנגדים לכל קשר להר הבית" - כאמור צ"ע בדבריו!⁴⁵

ובעניין זה כדאי לקרוא **וללמוד היטב** מכתב קצר שכתב **הרב אליהו אליעזר דסלר** מיד אחרי השואה בשם "בדבר אמונת חכמים" (מכתב מאליהו ח"א עמ' 77-75)⁴⁶ כתשובה לטענה שכביכול- "גדולי אירופה טעו כשלא עודדו את העלייה לא"י כי דבר זה היה מפחית בהרבה את כמות היהודים הי"ד שנטבחו על קידוש השם בשואה". וכך הוא השיב:

"מתוך דברי כבודו אני רואה שסובר, כי כל גדולי ישראל אשר מעשיהם היו לשם שמים וכו'... כמו החפץ חיים... רבי חיים עוזר [גרודז'נסקי]... רבי חיים מבריסק... רבי ברוך בער [לייבוויץ] ועוד ועוד, אשר קטנם גדולה מהשתנו, ומה בדור שלפניהם... כרבי ישראל מסלנט... **כולם טעו טעות גמורה-ח"ו. לא תהא כזאת בישראל.** אסור לשמוע דברים

⁴³ כמו שהחזו"א חולק על המ"ב בהרבה מקומות למרות שהוא כתב עליו באגרת (קובץ אגרות ח"ב מ"א שהבאנו לעיל) שהוראתו מקוימת כמו מפי הסנהדרין.

⁴⁴ ודברים כאלו נאמרו בכנס בעניין הר הבית לפני כמה שנים ע"י חברת כנסת אחת שמגדירה את עצמה דתית. וכאשר הרב יעקב שפירא (ר"י מרכז הרב) קרא לעברה שזאת חוצפה לדבר כך על גדולי ישראל היא הוסיפה חטא על פשע וביזה אותו בפניו באמירת עוד דברי הבל. והגרוע מכל, שכמה שידוע לי, לא קם אף אחד מהרבנים שישבו שם למחות על ביזיון ת"ח.

⁴⁵ בספר 'אל תשלח ידך אל הנער' (עמ' 154-155) מספר הרב ישראל מאיר לאו שבהייתו בחור בישיבת קול תורה היה לו תפקיד לרשום את ה'שיעור כללי' שמסר מידי שבוע הרב שלמה זלמן אוירבך. לפני הביאתו לדפוס מחברתו הגיעה לרה"ל לאישורו. פעם, במהלך השיעור, הרב שלמה זלמן שאל קושיה על החזון איש וישראל מאיר לאו הצעיר סיכם 'וקשה על החזון איש וכו'". המחברת חזרה מהרב בתיקון קל אבל מאד משמעותי. הרב שלמה זלמן מחק 'וקשה' וכתב 'וצ"ע'. הרב לאו מספר- "לא הבנתי מדוע. שאלתי את הרב... ותשובתו ניסח כשאלה: "-**האם אני מקשה על החזון איש? עפר תחת כפות רגליו.**" וצ"ע, **כלומר- צריך עיון בחזון איש.** עלי אפשר להקשות קושיות? אם אינך מבין אותו, אתה צריך לעיין בדבריו כדי להבין" ע"כ. לכן, גם אני הקטן כותב כאן צ"ע קושיה לכאורה על דברי הרבנים המתירים לעלות להר שכנראה לא עיינתי מספיק בדבריהם כדי להביןם.

⁴⁶ זכור לי מאמר זה מלפני כ-30 שנה שקראתי אותו לראשונה באנגלית. וע' גם דברי הרב דסלר במכתב מאליהו ח"ד עמ' 355 הערה 4, שאין לנו אלא קביעות חז"ל, ואין להתייחס לחכמת המדע נגד דברי חז"ל הברורים. וע' גם יביע אומר ח"י יו"ד סי' כ"ד ואכמ"ל.

כאלה, וכש"כ לאמרם. אם לא שהבנתי אשר שמע מאחרים, הנקראים בני תורה ומבעטים ברבותיהם ומחללים ה', דברים כאלה, כי אז לא הייתי משיב לו כלום, אך בידעי כי לבבו ישר, אלא מבחוץ הגיעו לו מליצות כאלה, על כן בצירוף גודל ידידותנו, אמרתי אשים לילה כיום, ואשיב לו דברים ברורים".

רואים כאן שהרב דסלר נחוץ בדעתו להשיב בהקדם האפשרי לידידו, שלבו ישר, כי הבין שאלו שהסיתו אותו נגד גדולי ישראל הן, כביכול, בני תורה.

וכך הוא ממשיך להסביר איך שהוא זכה להכיר את הגדולים הנ"ל ומתאר את משחזה:

"...ואוכל לומר לו נאמנה, כי אפי' להשגת פעוטים שכמותנו הן הייתה פקחותם מבהלת, ועומק שכלם היה יורד ונוקב עד התהום ממש, ולא הייתה שום אפשרות לאדם שכמותנו לעמוד על סוף דעת בהירות הבנתם. זאת ועוד אחרת, מי שראה אסיפותיהם, ראה בחוש כי, עכ"פ בשעה שחשבו מחשבותיהם והתעמקו בדעתם לש"ש בענייני כלל ישראל, היה המראה נורא⁴⁷, לראות את גודל ועומק הרגשת האחריות שהייתה על פניהם, באופן שמי שלא ראה את זאת לא ראה הרגשת אחריות מימיו, וכל מי שזכה לעמוד לפנייהם בשעה כזו, היה ברור לו שראה שכינה שורה במעשי ידיהם, וכי רוח הקודש שרתה בחבורתם. ממש ראוי לומר "המבדיל בין קודש לחול" על ההבדל שבין אסיפותיהם לבין האסיפות שאנו מורגלים בהם... וכבר אמרו לנו חז"ל לשמוע לדברי חכמים אפי' אומרים לנו על שמאל שהוא ימין, ולא לומר ח"ו, שבדאי טעו מפני שאנכי הקטנטן רואה בחוש את טעותם, אלא החוש שלי בטל ומבוטל הוא כעפרא דארעא כלפי בהירות שכלם וסייעתא דשמיא שלהם. הן אין ב"ד יכול לבטל ב"ד אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ובלי זה, קרוב הוא אשר מה ידמו שהוא חוש אינו אלא דמיון ורעות רוח. זוהי דעת תורה בגדר אמונת חכמים".

ואביא כאן את תגובת הרב יהושע כ"ץ רב העיר מעלה אדומים⁴⁸ לטענה שרבנים לפני השואה טעו טעות חמורה ואילו לא שמעו להם תלמידיהם-אלפים ורבבות לא היו נשרפים וכו'. וכך הוא כותב:

"כאן ממש צריך לעשות קריעה. ישימו אל ליבם מה הם אומרים. המסקנה מהשואה שצריך ח"ו לבטל את המצוה-ההלכה: "ועשית ככל אשר יורוך"... וכי נאמר שכאשר נעלם מעיני הרב וטעה בחיזוי העתיד, נסיק מכך שאין לשמוע יותר לחכמים?! הרי זה דבר נורא ואיום! הטועה בכך –מבטל את כל יסוד מסירת תורה שבעל פה!!! ודאי שכל מי ששמע לרבו ונספה, נהג נכון בקיימו מצוות רבותיו, וזכה לקדש שם שמים ונמצא בגן עדן".

וכשנשאל⁴⁹ הרב צבי יהודה הכהן קוק: "כיצד גדולי הרבנים לפני השואה לא ראו את העתיד להתרחש ולא הבינו את גודל העניין?" ענה הרצי"ה:

⁴⁷ קראתי הרבה ספרים על גדולי ישראל. ולמרות שכתב הנצי"ב בהקדמה לספרו מרומי שדה שקראת סיפורי צדיקים הוא כעין ביטול תורה (הנצי"ב התייחס שם לסיפור תולדות רעק"א) הסביר הרב אברהם שפירא שזה שייך במי שנמצא במדרגת הנצי"ב אבל למי שהדבר יוסיף לו יר"ש זה מותר. ובאמת זה מומלץ מאד כדי להבין את גודלם בכל תחום ולשאוף להיות כמותם אפילו במעט שבמעט. אולם לראות גדולי ישראל ממש זו חוויה אחרת לגמרי. זכיתי לראות את הרב אלישיב שנתיים לפני פטירתו. באותה עת הייתה שאלה שהטרידה אותי. אמרו לי שיש מנין קבוע בביתו למנחה גדולה שכל א' יכול להיכנס ואולי יתנו לא' כמון, חובש כיפה סרוגה, לשאול שאלה. נכנסתי לביתו, בהול" מעל ארונות הספרים הייתה תמונה של סבו 'בעל הלשם' המשכתי אל הקודש פנימה כי התחילו 'אשרי'. הייתי אחרון הנכנסים וכוון שהדלת הייתה בכיוון התפילה מצאתי את עצמי תוך ד' אמותיו של הרב, רק הש"ץ הפריד בינינו. לאחר התפילה הרב התישב ונכדו ר' אריה (שנקרא על שם הסבא רבה-ר' אריה ליון שתמונתו הייתה תלויה בחדר) שם לפניו סטנדר עם כרך של שו"ע. מה שקרא אח"כ לא היה כ"כ נעים -כמעט כל הנוכחים התגודדו מסביב לרב הישיש (שאז היה כמעט בין מאה) ו'ורו' עליו שאלות. אני ה'תמים' עמדתי בצד כאנגלי מנומס וחיכיתי להזדמנות להשחיל את שאלתי, אף לדאבני ללא הצלחה כי כעבור שתי דקות ר' אריה התחיל להוציא את כולם. בגלל שהייתי שם כמין 'עוף מוזר' הוא (ר' אריה) שאל אותי עם זה ענין של פיקוח נפש? וכשעניתי בשלילה הוא ביקש ממני לצאת אבל לא לפני שראיתי את הרב אלישיב שקוע בתוך הספר כאילו ששום דבר לא קרא שם לפני כמה שניות. מיד מזכרתי בעדותם של בני הגר"א (בהקדמה לשו"ע) על שקידת אביהם בתורה. ניתן לקרוא על הרב אלישיב, בין השאר, בספר 'בית אמר' פרק ד' וחבל שאכמ"ל.

⁴⁸ במאמר שהוא כתב נגד מגמת העלייה להר הבית בשם 'מי יעלה בהר ה'?' שהופיע בחוברת הראשונה של 'ומקדשי תיראו' (אלול תשע"ז) בעמוד י"ט.
⁴⁹ בראיון לעיתון הצופה באייר תשכ"ו. מובא בספר 'במערכת הציבורית' שערך הרב יוסף ברמסון עמ' מט.

"עמדתם נבעה מתוך הפחד לקיום היהדות. הם חששו שכל ערעור מצב היהדות באותה תקופה עלול להזיק לה, ומכיון שחלק גדול מן הציונים היו חפשים, תקפם פחד גדול מן העניין הזה ששמו ציונות, ורבים מהם חששו שכל הצטרפות אליהם, וכן עלייה לא", באותה תקופה, עלולים להביא לפריקת עול, ואין להכחיש שהיו סכנות כאלה. ובאשר לחזות העתיד, הרי ידוע "משיב חכמים אחר", הפחד שתקף אותם בימים ההם לקיום היהדות כיסה את האופק, ולא ראו את הציונות באור רחב יותר, ואת המתרחש סביב. קיום היהדות עמד במרכז מחשבתם".

הר הבית

הארכנו לעיל (היחס למדינת ישראל עמ' 5) בענייני ציונות (עלייה לא", הודאה על ניסים, והיחס למדינת ישראל והעומדים בראשה) וגם בקטע האחרון כדי להדגיש שמדובר באמת **במחלוקת הפוסקים** ומותר לכל יהודי יר"ש לנהוג כדעת רבותיו. אולם בנוגע לשאלה בפנינו – האם מותר לעלות להר הבית? אין כאן מחלוקת שהרי הדבר אסור בהחלט. וכך התבטא בנושא זה **הרב אביגדור נבנצל**⁵⁰, רבה של העיר העתיקה וכך אמר:

"אסור לעלות כי כך פסקו ופוסקים כל הגדולים, ואין צורך לחפש נימוקים".

את הדברים הביא **הרב יהושע כץ** במאמרו 'מי יעלה בהר ה'?' (מקדשי תיראו 1 עמ' כ"ב) והוא מסביר שקביעת הרב נבנצל שאין צורך בנימוקים נובעת משתי סיבות:

(א) חשוב ללמד את עם ישראל **ציות לגדולים**, ועלינו לחנך את הדורות הבאים שלא להיות בכלל "פורצי גדר" ומחוצפים.

(ב) כל אלו שאינם מוכנים לוותר על רצונם לעלות אם תאמר להם סברה נגד שיטתם, אף אם זו תהיה חזקה ומבוססת הם יעלו כנגדך חופן סברות כדי להצדיק את עמדתם הנחרצת.

הרב שמואל אוירבך התייחס לתופעת העלייה להר הבית לא רק מבחינת זלזול באמונת חכמים אלא גם מבחינת אל תטוש תורת אמך. במכתב שפרסם בחודש כסלו תשע"ז בעקבות עלייה של קבוצת 'חרדים' להר שהיו בה כמה אנשים שהשתייכו באופן זה או אחר ל'פלג הירושלמי' כתב ר"י 'מעלות התורה':

"וכמה נורא ומפחיד ומכאיב אשר בזמן האחרון קמו כמה בעלי השפעות למיניהם, אשר לא שימשו ולא שימשו כלל ועיקר, להשפיע בעיקר על יחידים מצעירי הצאן לזלזל בקדושת המקום הנורא הר הבית, או לנו שכך עלתה בימינו, הקרירות וההפקרות מתפשטת בתוכנו ד' ירחם. והנהיג בזה כשליח של חכמי התורה לזעוק מרה על הפרצה הגדולה הזאת, אשר חוץ מגוף הפרצה כי רבה ונוראה למאד, טמון בזה הזלזול והבעיטה הנוראה בהמסורת **שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך**, וגם מתרבים מצוות, אשר מעורב בתוכם, הפריקה וההתנערות מאבותינו מדור דור, והרי ברוח הקודש נאמר דבר ה' לשמוע מוסר אביך ותורת אמך, אשר כל הדברים כגחלי אש ויותר, ולא היה די באזהרה לשמוע בדבר ה', אלא צריך בהכרח מוסר אביך ותורת אמך...".

ובתחילת מכתבו הרב אוירבך מזכר באביו **הרב שלמה זלמן**: "...וזכורני את הפחד והבהלה שהי' לאאמו"ר גאון ישראל זללה"ה, כאשר התחיל האפשרות וכמה מאחינו התחילו לזלזל ולעלות בהר ה' שמה, וטרח אאמו"ר זללה"ה בכל כוחו ובכל ליבו בכל מיני דרכים והשפעות לפרסם חומר האיסור בעליה להר הבית, והיה מזועזע עד מאד...".⁵¹

⁵⁰ הרב נבנצל היה תלמיד מובהק של הרב שלמה זלמן אוירבך יחד עם הרב יהושע נויבירט בעמ"ח שמירת שבת כהלכתה במשך 46 שנה.

⁵¹ ע' גם בראיון לעיתון 'משפחה' שהעניק חתנו של הרב שלמה זלמן- הרב זלמן נחמיה גולדברג תחת הכותרת "אל תעלו בהר" שחלק ממנו הבאנו כאן בהמשך (מובא בחוברת 'ומקדשי תיראו' 1 עמ' י"ב) וגם דברי הנכד הרב אהרן גולדברג בעמ' י"ג

כאשר גורמים מסוימים השתמשו בשמו של הרב זלמן נחמיה גולדברג שהוא כאילו מורה להתיר ומעודד העלייה להר הבית בחשאי, נאלץ הגר"ן לצאת בהודעה נחרצת נגד התופעה ואף העניק ראיון בנושא לעיתון 'משפחה' בחודש מנחם אב תשע"ז. המראיין שאל אותו:

"האנשים האלה טוענים כי נהירים להם גבולות הר הבית, הם יודעים היכן מותר לדרוך והיכן אסור, ולכן הם מקלים ראש באיסור הנחרץ שהטילו גדולי ישראל. מה התשובה לזה? וענה הרב: "אני שואל אותם: אם כן מדוע לא התקעו בשופר בר"ה שחל להיות בשבת?⁵² חז"ל אסרו זאת בשל גזירה שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר כדי להתלמד. נו, תאמרו שאתם סומכים על עצמכם שלא תעבירו אותו ד' אמות, ותתקעו בשופר נגד דעת חז"ל. בדיוק כפי שזה מופרך בעניין תקיעת שופר בשבת, כך זה מופרך בעניין עלייה להר הבית בזמן הזה. ואני חושב שאף יותר מכך: כשמדובר בחשש העברת שופר ד' אמות- החשש רחוק לכאורה, כשמדובר בגבולות הר הבית – כאשר חוט השערה מפריד בין מקום שמותר להיכנס בו בטהרה למקום שחייבים על כניסתו **כרת** מדאורייתא בזמן הזה, כשאנו טמאי מתים- החשש גדול לעין ערוך".

ובמבט ראשון, איך בא הרב גולדברג להשוות פסק הלכה של גדולי דורנו לגזרת חז"ל? אלא לומר לך, כמו שכבר הזכרנו מתוך ספר החינוך (תצה) - "החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו... יפתח בדורו כשמואל בדורו... והעובר על זה ואינו בעצת הגדולים שבדוד... מבטל עשה זה וענשו גדול מאד...".

ואפילו אם יש גדול א' (הגר"ד ליאור) שמתיר, דעתו 'דעת יחיד' וההלכה נקבעת ע"י הרוב כי כך לימדנו חז"ל להאמין בדברי רבותינו בכל דור ודור ובזה מקיימים מצות אמונת חכמים. ואם תאמר שיש הרבה רבנים חשובים, וביניהם ראשי ישיבות ורבני ישובים, שקוראים לעלות להר הבית ומדוע אנו לא מתייחסים לרבנים האלו, ולא סופרים אותם וקובעים שיש רק 'דעת יחיד' של הגר"ד ליאור שמתיר? אם כל הכבוד לרבנים האחרים, (ובאמת אני מכבד אותם כמו שאתם יודעים שזאת לא דרכי לזלזל בשום רב) הם לא נחשבים 'פוסקים', כי אינם מורים הלכה בכל מקצועות התורה ובודאי שאין להם שום סמכות להביע עמדה **בסוגיה השייכת לכלל ישראל**.

הרב אברהם שפירא⁵³ מאד הסתייג מרבנים (שנהגו לכתוב אותם 'רעבאלא') שלא הייתה בסמכותם להורות בכל חלקי התורה ותקעו את עצמם לעסוק בשאלות של כלל ישראל ופיקוח נפש, כאשר הם חושבים שעם ידיעת תנ"ך לעומק ועוד כמה ספרי מחשבה ודף גמרא הם יכולים לפסוק לכלל האומה. והוא היה רגיל לומר: "רב שלא פוסק על קורקבן, לא יכול לפסוק על לבבות של יהודים".

לפני כמה שנים כאשר קראו כל גדולי ישראל מכל החוגים לצאת להפגין נגד התערבות של הבג"ץ בענייני דת והיו כמה רבנים שאמרו לתלמידים להישאר בישיבה. אמר ריב אברום בתקיפות שלא כל מי שמלמד נערים ובחורים יש כושר לפסוק לכלל ישראל, ולא כל ר"י ראוי לזה. הרי בענייני עגונות ומקוואות אינו נוגע, ופתאום הוא פוסק גדול בענייני כלל ישראל. וישנם כאלו ראשי ישיבות שלא יודעים ש"ס כדבעי עם פרש"י, בלי תוספות ואף לא שו"ע. והרב שפירא המשיך להסביר:⁵⁴

שס"פ-ס"ב שילם מכספו על הדפסת הכרז המקורי נגד העלייה להר הבית ולהפצתו בישראל. סבא גם שילם מכיסו על הצבת השלט...בשער המוגרבים...גם השתתף בתשלום משכורתם של השומרים, ובכל עת שהייו באים לכותל היה מבקש ממני שאלך לוודא שהשומר עושה את מלאכתו ומתריע בפני יהודים על חומר האיסור לעלות להר הבית".

⁵² חששו של הרב גולדברג שיבואו להתיר תקיעת שופר בשבת לא כל-כך רחוק מהמציאות. ע' לקמן ב'עבדהו במקדשו' (עמ' 50) שהרב ישראל אריאל מתיר, לכאורה, תקיעת שופר בשבת בהר הבית גם בזמן החורבן! וצ"ג בדבריו.

⁵³ 'ראש דברך' בעריכת הרב יצחק דדון עמ' תקנח ועמ' שסה.
⁵⁴ שם עמ' תקנט

"כנראה הטעות הזו באה מקלקול מידותי ומחשבותי, שכנראה בא מחשבון כזה אצלם, שאומרים שהם לא מתעסקים עם שאלות קטנוניות של קורקבן, מקווה ועגונות, אלא מה? (בטון וניגון של חשיבות) הם מגדלים ת"ח ומחנכים והם מתעסקים עם נ-ש-מו-ת, ולא עם שאלות כאלה קטנות ופרטיות...אם כן ודאי שלהם ראוי לפסוק לכלל ישראל- כנראה שכך הם אומרים וחושבים. וזו טעות, כי הם לא עברו תחת שום בקורת סמכותית שנתנה להם גושפנקא, ומי שמם לפסוק בזה. **וטעות כזו ממשיכה אצל הלומדים אצלם שמחשיבים את ראש הישיבה כגדול הדור וכדומה**".

הטעם לאיסור

אחרי מלחמת ששת הימים התחילו יהודים רבים מהארץ ומחו"ל לעלות לירושלים לבקר בכותל המערבי והיו כאלו שגם עלו לסייר בהר הבית. ראו גדולי הדור את המתרחש נגד עיניהם ופסקו שאסור לעלות להר הבית מפני חשש כבד שיעברו המוני בית ישראל על איסור כרת⁵⁵ בכניסתם למחנה שכינה ועל מצות עשה של מורא מקדש⁵⁶ בהר הבית. וכאן המקום להסביר את המושגים מחנה שכינה, מחנה לוויה ומחנה ישראל וכן למי מותר ולמי אסור להיכנס לכל א' ממחנות אלו.

מחנה שכינה - זהו מקום המקדש, ההיכל והעזרה שאסור מן התורה לכניסת טמא מת. וכן מקום עזרת נשים והחיל מדרבנן. היום כשכולנו טמאי מתים הנכנס לשם חייב כרת.

מחנה לוויה - זהו כמעט כל שטח הר הבית. הכניסה מותרת לטמא מת מתוך הקפדה על דיני 'מורא מקדש', אבל אסור לכל מי שטומאה יוצאה מגופם כגון זב, זבה, בעל קרי, פולטת ש"ז ויולדת.

מחנה ישראל - זהו ירושלים, והכניסה אסורה אך ורק למצורע שנשלח מתוך כל שלשת המחנות כמו במדבר. ידוע לנו שמי שנטמא יכול להיטהר. אולם היום שאין לנו אפר פרה אדומה לא ניתן להיטהר מטומאת מת וכולנו בחזקת טמאי מתים. למחנה לוויה מותר להיכנס **מעיקר הדין** בנעלי בד ולאחר טבילה חמורה ללא חציצה וכד' וכבר אמרו שאי אפשר לאסור את המותר⁵⁷ ובכל זאת גדולי הדור אסרו זאת ועלינו להבין מדוע.

אחריות ציבורית

בפרשת בהעלותך (במדבר י"א כ"ו-כ"ט) כאשר יהושע שמע את דברי נבואתם של אלדד ומידד נגד משה הוא קורא "אדוני משה כלאם". רש"י מביא מחז"ל (סנהדרין י"ז ע"א) שהדרך היחידה להפסיקם היא - **הטל עליהם צרכי**

⁵⁵ כתבתי בכל מקום במאמר זה 'איסור כרת' ולא 'ספק איסור כרת' אע"פ שהיום אין באפשרותנו להכריע במחלוקת ראשונים (כמו לגבי 'תכלת' ע' הערה 14) בכל זאת הרבה אחרונים כבר פסקו כדעת הרמב"ם וסייעו נגד הראב"ד. אסביר בקצרה את המחלוקת. יש שאלה בחז"ל האם הקדושה הראשונה שקידש שלמה את ירושלים ובית המקדש היתה רק לשעתה בלבד או גם לעתיד לבוא. ונפק"מ להלכה היא האם גם אחרי החורבן יש קדושה במקום שעמד ביהמ"ק? הרמב"ם פסק (הל' בית הבחירה פ"ו ה' י"ד) ש"קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא" והראב"ד (שם) חלק עליו בטענה ש"סברת עצמו היא זו ולא ידעתי מאין לו". הספך משנה מוכיח שם כדעת הרמב"ם מפשטות הסוגיות בש"ס. המשנה ברורה (ס' תקס"א ס"ק ה') מביא בשם המגן אברהם שהנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת שכולנו טמאי מתים וקדושה ראשונה וכו'...לעתיד לבוא. ומוסיף המ"ב לעיין בספרו על קדשים - ליקוטי הלכות' ששם מביא את דעת הסמ"ג, החינוך, הריטב"א, התשב"ץ, הטור, כפתור ופרח (פ"ו) וספר יראים (ס' שכ"ה) כדעת הרמב"ם. מרן הרב קוק (משפט כהן ס' צו) האריך בראיות כדעת הרמב"ם ואף הוכיח שגם הראב"ד אסר את הכניסה להר הבית לפחות מדרבנן. וע' גם שו"ת מנחת יצחק ח"ה ס' א', יביע אומר ח"ה י"ד סי' כ"ו וציץ אליעזר ח"י סי' א'. וכן כתוב בנוסח ה'הודעה ואזהרה' של כל גדולי הדור (ע' הערה 1) שלא "ייכשל באיסור חמור של כרת ח"ו".

⁵⁶ יש אומרים שלפי הראב"ד 'מורא מקדש' בזה"ז הוא מדרבנן (טורי אבן מגילה כ"ח ע"ב) ויש אומרים ש'מורא מקדש' לעולם דאורייתא לדברי הכל (ערוך לנר יבמות פ"ב ע"ב ומנחת חינוך מצוה רנד ס"ק ז').
⁵⁷ הגר"ד ליאור בתשובה שנתפרסמה באתר 'תשס"ב', וכן כתב הרב אליעזר מלמד ששמע מהרב אברהם שפירא. אולם הוא הוסיף שרוב שפירא לא התיר לעלות.

צבור. אחריות של מנהיג כלפי הציבור היא לא רק לדאוג לצרכיו הרוחניים והגשמיים אלא גם שתהיה לו היכולת לפסוק הלכה לכלל הציבור ולא לקומץ קטן של יחיד סגולה בלבד. באה התורה ללמד שיש אנשים גדולים בעם ישראל שיש בהם תורה ויראת שמים, ואף רוח הקודש במידה מסוימת, אלא שהם לא ראויים להנהיג ולפסוק הלכה לכלל ישראל דבר המצריך כתפיים רחבות ואחריות גדולה.

בנוסף לחמישים וששה גדולי ישראל ורבנים אחרים שחתמו על הכרז בשנת תשכ"ז ועוד רבנים שהבאנו לעיל (הערה 1) אסרו את הכניסה להר הבית בין השאר: -הרב יצחק יעקב וייס⁵⁸ (גאב"ד העדה החרדית ובעמ"ח שו"ת מנחת יצחק), הרב משה שטרנבוך⁵⁹ (ראב"ד העדה החרדית ובעמ"ח 'תשובות והנהגות' ו'מועדים וזמנים'), הרב משה שטרן⁶⁰, הרבי מלובביץ'⁶¹, האדמו"ר מקלויזנבורג⁶², הרבנים הראשיים של ירושלים- הרב בצלאל ז'ולטי⁶³ והרב שלום משאש⁶⁴, הרב אברהם שפירא, הרב מרדכי אליהו⁶⁵, הרב בן-ציון אבא שאול⁶⁶ והרב אליהו בקשי-דורון⁶⁷. מולם עומדים קבוצה של לפחות ארבעים וארבע רבנים⁶⁸, שבראשם עומד הגאון **הרב דב ליאור**, המתירים את העלייה להר הבית וקוראים בפה מלא לעלות לשם בטהרה. יש גם קבוצה של כשמונה רבנים שהם 'מחזיקים את ידי העולים'. **הרי זה דבר כל כך אבסורד-הם בעצמם לא עולים**⁶⁹ אלא רק מורים הלכה ומעודדים **לאחרים** לעלות. נודע לי שהם שמעו בפירוש על האיסור מפי **הרב צבי יהודה** ולכן לא מעיזים לעלות בעצמם אבל זה לא מפריע להם לשכנע את תלמידיהם לעבור על דברי הרצ"ה. ובאמת צ"ע כדי להבין כי זו שיטה מוזרה ביותר. יש גם 'קבוצה' אחרת שלמיטב ידיעתי מונה רק רב אחד –**הרב דוד חי הכהן** מבתי-ם שהוא "לא מעודד ולא מוחה" כאשר נשאל בנושא העלייה להר⁷⁰.

⁵⁸ שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' א'. הבאנו כאן רק את הרבנים ששמותיהם לא הופיע בכרז תשכ"ז בהערה 1 לעיל.

⁵⁹ מועדים וזמנים ח"ג סי' רכט.

⁶⁰ שו"ת באר משה ח"ז סי' ק' עמ' קנט

⁶¹ במכתב מתאריך ב' באייר תשס"ט כתב הרבי- "וכל מי שיעשה בזה, ופשיטא העולה בפועל יותר מעליית זקני ירושלים (תרתי משמע יראה שלם) ידו במעל". ויש כאלו שמביאים את דברי הרבי משיחת ליל ב' דחור"מ סוכות תנש"א שכביכול אמר שבשמחה בית השואבה צריך להיכנס להר הבית. (קשה להבין איך הרבי מציע לקיים מצות שמחה במקום חורבן? על לקמן בעניין לולב במקדש בזה"ע עמ' 51) אולם בגליון 'בית חיינו' 99 עמ' 21 "מענה לא" שכתב שעוסק בענייני המקדש" מובא שהרבי כתב לו שהעיסוק בבהמ"ק "מעלה עליו הכותב כאילו משתתף בבנינו ואין בזה הגבלות, מה שאין כן בעלי" להר הבית צריך להיות ברור מקום המותר בעלי" וכו'...". וידוע שהרב **משה וובר** ה'משפיע' בישיבת 'תורת אמת' של חב"ד בירושלים היה עומד בכניסה להר הבית כדי להתריע בפני היהודים המבקשים לעלות.

⁶² שו"ת דברי יציב חו"מ סי' פ"ג אות כ"ד.

⁶³ שו"ת משנת יעב"ץ או"ח סי' מ"ז.

⁶⁴ שכתב בשו"ת שמש ומגן ח"א עמ' קצא מתוך כאב- "שבשפלטו זכר לנו שהעליתי ג"כ לאסור".

⁶⁵ הרב שפירא והרב אליהו בהיותם הרבנים הראשיים לישראל פרסמו כרז האוסר את העלייה להר הבית. למרות שזה דבר פשוט שהרב מרדכי אליהו אסר את הכניסה להר הבית באים היום אנשים (ואפילו רבנים) בלתי אחראים וטוענים שהוא היתר וכותבים את שמו בראש רשימת ה'מתירים' (ע' נספח לספר העבודה להרב"מ של מכון המקדש עמ' 1203). ויותר חמור בעיני שבאותו נספח הנקרא 'העלייה להר הבית' מאת **הרב יוסף פלאי**, שערך הספר 'אל הר המור' יחד עם הרב יצחק שפירא, כתוב ש'**כמה פוסקים**' אסרו את העלייה להר ולאחר מכן '**הרבה** מן הפוסקים' היתירו. וצ"ע איך אותו עורך מציג את הדברים כ'מחלוקת הפוסקים' ושה'מתירים' הם כביכול הרוב דבר שהוא רחוק מהאמת. בנו של הרב מרדכי אליהו, הרב יוסף ושניים מתלמידיו המובהקים הרב מרדכי נגארי והרב שמואל זעפרני נאלצו להוציא מכתב בחודש אלול תשע"ז בכותרת 'דעת מרן הגר"מ אליהו זצ"ל בענין איסור עליה להר הבית בזמן הזה' כדי להבהיר באופן חד-משמעי שהוא אסר ועל לקמן עמ' 33.

⁶⁶ שו"ת אור לציון ח"ג פרק ל' שאלה ד'.

⁶⁷ שו"ת בנין אב ח"ג סי' נ"א וכו'.

⁶⁸ על פי 'מכתב חיזוק' שפרסמו בחודש כסלו תשע"ה לאחר ניסיון ההתנקשות בר' יהודה גליק הי"ו.

⁶⁹ כאשר נשאל אל מהם למה הוא בעצמו לא עולה הוא ענה שהוא "כמעט לא יוצא מהישוב. אני עוסק בכתיבה". במאמר זה אני מצטט בשם רבנים רק מה שהם כתבו או ששמעתי מפיהם ברדיו או מהקלטה. את הציטוט כאן רק קראתי בדיווח עיתונות ולכן אני לא סומך עליו מספיק כדי להגיד את שם הרב שאמר דבר כל כך אומלל. וצ"ע בדבריו. (כמה שבועות אחרי שכתבתי את הדברים נודע לי שאותו רב יצא סוף סוף מיישובו ועלה בעצמו להר הבית. ולפחות תיקן בזה את מידת הצביעות שנהג בה עד אז). ⁷⁰ הרב הכהן שינה את עמדתו בשנים האחרונות. במאמרו בחוברת 'קול בהיכל' (החוברת לא נמצא מול עיני כרגע לכן לא ניתן להביא ציטוט מדויק) הוא כתב לרב ישראל אריאל משהו בסגנון "אני שמעתי בפירוש מהרצ"ה שאסור לעלות אז אל תמציאו דברים שהוא לא אמר" עכ"ל למיטב זכרוני. כעת הוא הפסיק להתנגד, כי לפי עדותו, באו אליו 'גורמי בטחון' ואמרו לו שמי שאסר את העלייה להר מסכן את יהודי ירושלים.

ויש גם קבוצה רביעית, והם הרבנים שמטעמים הכמוסים עמם פשוט-**שותקים**. הקבוצה הזאת כוללת רבנים שבאמת ראויים להנהיג את הציבור הדתי לאומי אבל בעניין הר הבית, שהוא נושא כל כך מרכזי בשנים האחרונות, הם שותקים. יש מהם שמפנים את השאלים לתשובה שהם כתבו בספרם בנושא לפני כעשרים שנה⁷¹ ויש כאלו שמתירים בחשאי (כך לפחות ע"פ תלמידיהם). הייתי רוצה ללמד עליהם זכות שסיבת שתיקתם נובעת מרצונם לשמור על אחדות ושאינן זה נכון לפרסם 'פסק' נגד הרב ליאור ושאר הרבנים. זה באמת שיקול מאד חשוב שהרי "גדול השלום". אולם יש גם אלו שחוששים להתבטא בנושא כדי שלא יחשדו שהם 'ממלכתיים'. ואולי יש עוד סיבות שמונע מהם לצאת נגד המתירים שחלק מהם קרובי משפחה (אחים, דודים, גיסים ומחותנים) או מפני קשר ידידות ביניהם כבר חמישים שנה ויותר. אולם **שתיקה פירושה הודאה**.

אם הם רוצים להיות מנהיגי ציבור הם צריכים לקבל אחריות ולהביע עמדה ברורה בנושא זה. ידוע **שהרב אברהם שפירא** לא שתק בנושא הר הבית אלא צווה ככרוכיא. זו שאלה ששאלו אותו, בעשור האחרון לחייו, מאות פעמים (כמו בענין ה'תכלת') ותמיד הוא ענה באופן ברור וחד משמעי!

בסופו של דבר, כל רבני ארבעת הקבוצות לא מוכנים **לשאת באחריות** על מה שקורה בפועל היום בהר הבית. ומה באמת קורה שם? בחודש כסלו תשע"ח שמעתי ראיון ברדיו עם ר' יהודה גליק הי"ו שבו הוא סיפר שבשנה (הלוועזית) שחלפה **עלו 30,000 יהודים להר הבית!** ובתשעה באב תשע"ט שמעתי ראיון עם דובר משטרת ירושלים שעלו לשם **1729 יהודים** (כשספרו זאת **לרב זלמן נחמיה גולדברג** תמה "איך הם טבלו בתשעה באב?!"). והרי לא יתכן שכל אלו טבלו טבילה חמורה וכו' והורידו נעלים. לא יתכן שלא היו בניהם נשים שהרב ליאור, הפוסק היחיד שמתיר עליה להר הבית, אוסר את עלייתן (ועל איזה 'פוסק' בדיוק הן סומכות?⁷²). לא יתכן שלא היו בניהם כאלו שנכנסו למחנה שכניה ועברו על איסור כרת. ואפילו עם שהו רק במחנה לוויה אחרי שטבלו וכו' הרי הרבה מהם עוברים על מצות 'מורא מקדש'. ראיתי כמה פעמים תיעוד של עליה להר, הדבר נראה כמו **טיול משפחות** לכל דבר. נשים מובילות עגלות עם ילדים שעדיין לא נגמלו מהטיטול, ילדים קצת יותר גדולים⁷³ מתרוצצים לכל עבר אולי גם למחנה שכניה ח"ו. ההורים שולפים את הסמרטפון ומתעדים את כל המתרחש מסביבם כגון ערבים זקנים משחקים שש-בש והיותר צעירים במשחק כדורגל רח"ל או סתם מסריטים את השוטרים שמלווים אותם. ואם כבר הזכרנו שוטרים מי נתן להם (העולים) רשות לגרום לשוטרים יהודים⁷⁴ לעבור על איסורים חמורים כאלו (כרת ומורא מקדש).

הרי כל ההתנהלות הזאת הוא בגדר "רקיקה מקל וחומר"⁷⁵ ולא ראוייה אפילו לבית כנסת, מקום המחייב אותנו להתנהגות הולמת מצד מצות מורא מקדש בהיותו 'מקדש מעט' וקל וחומר במקום המקדש ממש. האם זה ראוי להיכנס לשם עם מכשיר (סמרטפון) שבתוך שניות אפשר להגיע לתכנים פוגעניים ביותר, או לשוחח שם שיחה בטלה,

⁷¹ חיפשתי את ספרו של אותו רב בכמה ספריות תורניות עד שמצאתי.

⁷² בהמשך נתייחס לעליית נשים ע' עמ' 43.

⁷³ לפני כמה שנים איש אחד עלה עם בתו בת הארבע וכשבקשה להתפנות (וכמובן אין שם שירותים למבקרים) הוא לקח אותה הצידה לעשות צרכיה, דבר שהרגיז את הערבים וגרם למהומות. והאם מבחינתנו זה בסדר?
⁷⁴ בשיחה עם מפקד בכיר במשמר הגבול האחראי על פעילות המשטרה בהר הבית נאמר לי שרוב השוטרים המשרתים בהר (כ-90%) הם אינם-יהודים. בנוגע לשוטרים היהודים יש להם הנחיות לטבול לפני העלייה להר במקווה סמוך ולא לנעול נעלי עור. אמנם כל זה מדובר במשמרת מתוכננת היינו שמונה השוטרים הנמצאים בהר בכל עת בארבע עמדות קבועות. כאשר מגיע קבוצה גדולה של 'מטיילים יהודים' וק"ו אח"מ כמו חבר כנסת נאלצים עוד שוטרים לעלות ללא הקפדה על טבילה ונעילת נעלי בד. אותו המפקד גם אמר לי שחוץ משוטרות מג"ב שמבצעות בדיקת ביטחונית לנשים מוסלמיות בכניסתן למתחם משתדלים שלא יעלו שוטרות להר.

⁷⁵ משנה ברכות פ"ט מ"ה.

או להצטלם תמונה משפחתית או קבוצתית? (ראינו לא פעם תמונה של קבוצת רבנים שעלו והצטלמו עם גבם אל כיפת הסלע!) יתכן שיש כמה מאות שמקפידים על כל הכללים של מורא מקדש ו'מכירים את השטח' (הגבולות) לפי טענתם, אבל **הרי הם יודעים שבעקבות עלייתם מגיעים עשרות אלפי יהודים שלא נוהגים כמותם**. וזה הטעם העיקרי שגדולי ישראל אסרו את העליה להר. גם הם ידעו שאפשר להיכנס למחנה לוויה אחרי טבילה חמורה ונעלי בד וכו' ולא ניתן "לאסור את המותר", ובכל זאת הם אסרו. גדולי הדור בשנת תשכ"ז ראו את הנולד והתנהגו באחריות כלפי הציבור כמצופה מפוסקים שהטילו עליהם **צרכי ציבור!** וכן מתנהגים גדולי הדור היום.

ולכן נדהמתי לראות את משכתב הרב **ישראל אריאל**⁷⁶ במאמרו "בית ה' נלך"⁷⁷ על רבנים כגון הרב עובדיה יוסף, הרב אליעזר וולדנברג (בעל ה'ציץ אליעזר') והרב יצחק יעקב ווייס (בעל ה'מנחת יצחק'). הרב אריאל דן שם בהרחבה בתשובת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצא) ואגרת הרמב"ם המובאת בספר חרדים-מצות התשובה פ' ס"ה (שמתארות לכאורה כניסה להר הבית במקומות שהכניסה מותרת באופן וודאית לטעמו), ואז הוא מקשה על ה'מחברים בדורנו' הנ"ל שלטענתו, מודים שאין להם ידיעה מספקת בדבר הגבולות ההלכתיים שבהר הבית. הוא מצטט מתוך השו"תים שלהם דברים כמו – "אין הגבולים של העזרה ידועים", "אי אפשר לנו בשום פנים לכוון את מקום המזבח והעזרה", "אין איתנו יודע עד מה, היכן בדיוק קדש הקדשים" ו"אנו לא נדע מה נעשה" – "לפיכך יש לאסור את כל השטח מספק!" מתוך דבריהם הרב אריאל מגיע למסקנה כי פוסק שמשיב "איני יודע" אינה נחשבת כתשובה בהלכה. ומסיים הרב אריאל:

"לאור האמור, יש, אמנם, לכבד מחבר ספר, שאינו בוש להודות בעובדה שאינו יודע את הנעשה בהר הבית, כמו כן, רשאי הוא להחמיר **על עצמו** אם אינו סומך על דעת הרמב"ם והרדב"ז, אך מנין לו הסמכות להורות לאחרים לבטל מצוות של תורה המתקיימות בהר הבית? דומה שאין זו דרך ההוראה בישראל". אח"כ מוסיף הרב אריאל – "משמעות חמורה נוספת של הבעת דעה שלא לעלות להר, היא תוצאתה המעשית-הפקרת מקום קדש הקדשים לנכרים המטמאים אותו ומחללים את מקום השראת השכינה. מנין ההיתר לעשות כן? ומי מוכן ליטול על כתפיו אחריות זו?"

וצריך עיון בדברי הרב אריאל. כי זה ברור שהמנחת יצחק⁷⁸, הציץ אליעזר⁷⁹, הרב עובדיה יוסף⁸⁰ וכל גדולי ישראל שאסרו, הם אלו שדווקא התנהגו באחריות בפסקי ההלכה שלהם לאסור את הכניסה להר הבית. איך ניתן לומר על הרב עובדיה יוסף לדוגמה שהוא כביכול "סתם מחמיר" מתוך אי ידיעה?! הרי כל הפסיקה שלו באלפי תשובות למשך כשישים שנה מבוססת על "כח דהיתרא"⁸¹ ואילו היתה לו אפשרות להקל בעניין הר הבית היה עושה זאת. חוסר

⁷⁶ הרב אריאל עומד בראש 'מכון המקדש', מוסד נפלא שהוא הקים לפני עשרות שנים שבו עוסקים, הלכה למעשה, בכל הקשור לביהמ"ק, סדר קדשים ועוד. התודעה בציבור הרחב בכל הקשור למקדש היא בעיקר בזכותו. הרב אריאל קידש את חמישים השנים האחרונות לנושא לאחר שהוא בעצמו היה בין הצנחנים ששחררו, בחסדי ה', את העיר העתיקה, הכולל והר הבית. בשעות הראשונות אחרי כיבוש ההר הוא אף מצא את עצמו בעמדת שמירה בפתח הכניסה לכיפת הסלע! כדאי לקרוא את דבריו ב'סידור המקדש' נ"א חלק ב' עמ' 524.

⁷⁷ מאמר זה נכתב ע"י הרב ישראל אריאל בהמשך לפגישתו, בראש קבוצת רבנים, עם הרבנים הראשיים, ולאור קריאת מועצת הרה"ר להעביר לידיה מחקרים בעניין התפילה בחצרות המקדש. המאמר מובא בספר 'סידור המקדש' נ"א ח"ב מעמוד 532 ונביא כאן משכתבו בעמ' 559-560.

⁷⁸ **הרב יצחק יעקב ווייס** כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' א') "ולא באתי בזה אלא להסיר מכשול הנ"ל (שעלה על דעת ח"א, להתיר הכניסה להר הבית, אחרי טבילה וחליצת נעלים), אשר באף אם היה איזה היתר, להיכא דל"ה אלא קדושת הר הבית לבד, ע"י התנאים הנזכרים, מ"מ, **מה גדלה המכשילה הנמשכת מזה**, ליתן יד לרבים המתפרצים, לעלות ההרה בולא כלום, וגם במקום המקדש וקודש הקדשים, ייהרסו לעלות בעוה"ר."

⁷⁹ שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' א'.

⁸⁰ שו"ת יביע אומר ח"ה סי' כ"ו.

⁸¹ הרב עובדיה יוסף היה נוהג להדריך רבנים חדשים איך לפסוק הלכה במילים – "אל תגידו על כל דבר אסור אסור. רק מי שלומד תורה כראוי יהיה כח להתיר כשההלכה אכן מתירה. זהו כח דהיתרא עדיף".

הידיעה שהרב אריאל מתאר אצל האוסרים היא לא **אי ידיעת ההלכה** אלא הטלת ספק במיקום המדויק של מחנה השכינה בהר הבית, דבר, שאם כל הכבוד לחוקרים והמודדים למיניהם, אין איש יודע בוודאות. במקום דברי הרב ישראל אריאל שכתב על הרב וולדינברג "רשאי הוא להחמיר על עצמו" אולי היינו יכולים לומר לרב אריאל שהוא היה "רשאי להקל על עצמו" אלמלא העובדה שגדולי ישראל, שנשאו באחריות, אסרו את העלייה להר הבית, פסק הלכה שחל גם עליו.

גם 'ארגוני הר הבית' לא מבינים את עמדתם של הרבנים האוסרים את העלייה להר. בקיץ תשע"ט הגיע לידינו דף שחולק בבתי כנסת בשם 'תגובות על החוברת ומקדשי תיראו מספר 6' ששם כתוב (אות י') שרבנים המונעים עלייה להר הבית "ממשיכים את המסורת של תלמידי ירבעם בן נבט שכבוד עצמם מעניין אותם ולא קדושת המקום אלא עשו תחליף להר המוריה בהר חומה ומנסים לומר שהקדושה עברה למקומות אחרים, והכל כדי להגדיל את כבודם...". וכנראה שמפריע להם שבעניין זה יש הסכמה בין מרכז הרב להר המור שהרי כתוב שם בהמשך - "...מה שברור שרבני מרכז הרב התנגדו לישיבת הר המור יותר ממה שהתנגדו לעלייה להר הבית, ולכן תלמידי הר המור שאינם הולכים עם רבני מרכז הרב, שלא יביאו רבנים רק שנוח להם". בסוף המאמר הכותב מציע לרבני 'ירושלים' לעבור למקום אחר. ואלו דבריו (שם אות ב'):

"בזמן ירבעם בן נבט רבני השומרון חתמו כולם נגד העלייה להר הבית, ורבני ירושלים היו בעד עלייה להר הבית ועבדו את עבודת המקדש, היום זה התהפך שרבני יש"ע קוראים לעלות להר הבית ורבני ירושלים הפוך, מי שלא טוב לו בירושלים יכול לעבור לכל מקום בארץ ובעולם, רק שלא יפריע למי שדחוף לו דווקא המקום אשר בחר ה' בהר הבית".

כותב המאמר (שם אות י"ב) אף מבקש להשוות הנמנעים מלעלות להר הבית מפני חשש כרת לעשיו הרשע! הדברים מדברים בעד עצמם. הרבה מהעולים להר כל-כך נסחפו שהם בכלל לא מבינים את טעמם של האוסרים.

זיהוי מקום אבן השתיה

כאשר הביאו לפני **הרב צבי יהודה הכהן קוק** מחקרים בנושא הר הבית במטרה לסמן עד איפה אפשר להיכנס הוא אמר⁸²: - "בשביל מה כל זה"? ובהזדמנות אחרת שהראו לו ספר על היתר הכניסה להר הבית במקומות מסוימים הגיב הרצי"ה⁸³: - "נאך א שטיקלע כרת...נאך א שטיקלע כרת!" (היינו עוד חתיכת כרת...עוד חתיכת כרת!) ובעדות נוספת מספרים⁸⁴ שהוא גזר ספר מחקרים ומדידות על הר הבית שהביאו לו. המשנה (ברכות פ"ה) אוסרת רקיקה על הר הבית מק"ו והוסיף הרצי"ה שגם מחקרים מדעיים וביורורים הלכתיים נכללים ב'רקיקה מקל וחומר'. במידה והיה אפשר לפקח על היהודים העולים להר ולאשר, רק לאלו שטבלו כדין וחלצו נעליהם, כניסה למקומות מסוימים שאין בהם ספק מחנה שכינה לפי החוקרים **בכל זאת אין להתיר**. הסיבה לכך היא, שאם כל הכבוד לחוקרים והמומחים אין לנו **ידיעה ברורה** בקשר למקום המדויק של אבן השתיה (יש לפחות ארבע שיטות) שלפיה ניתן למדוד ולמפות את מקום המקדש. וכן כתב **השל"ה הקדוש** באגרת⁸⁵:

⁸² ע' ספר 'רבינו' של הרב שלמה אבינר בעריכת ידידנו הרב זאב נוימן הי"ו עמ' 306-307.

⁸³ ע"פ עדותו של הגר"א שפירא בנאומו בישיבת מרכז הרב ביום ירושלים תשס"ה.

⁸⁴ הרב צבי טאו – אל מול ההר (עיסורי כהנים 16) עמ' 15.

⁸⁵ ע' קובץ על יד תשס"ב, קובץ טז (כו) עמ' 225-247. מובא בחוברת 'מקדשי תיראו' 1 בהקדמה.

"אין אנחנו יודעים נגד איזה מקום הלך המקדש, כי מפני חטאינו חרב ולא נשאר רק כותל מערבי...אנחנו באנו לירושלים להתקדש, אם כן, אנחנו מחויבים לעשות **הרחקה והרחקה דהרחקה**, אפילו באלף ספיקות". יש הטוענים שמחנה שכונה, שהכניסה אליו אסורה בעונש כרת, הוא **רק** חמשה אחוזים מכל שטח הר הבית ולכן ניתן להגיע ל'מקומות בטוחים' לפי כל דעות החוקרים. אבל זו גישה מסוכנת ואסור לנו להגיע למצב אפילו של ספק כרת אלא להתרחק לגמרי כדברי השל"ה הקדוש לעיל. משל למה הדבר דומה, לחתיכת בשר עם שומן וחלב. החלב, שחייב על אכילתו כרת⁸⁶, הוא **רק חמש אחוז** מהחתיכה כולה אלא, אין אנו יודעים את מקומו. האם עולה על דעת יהודי יר"ש לאכול דבר שיש בו ספק כרת?

אולם החשש לאיסור כרת לא מונע ממחברי ספרים וחבורות בנושא הר הבית לטעון שיש בידם זיהוי ברור ומדויק למקום המקדש. וכך כותבים **הרב יצחק שפירא והרב יוסף פלאי** בספרם 'אל הר המור' (עמ' מ'): "הזיהוי מבוסס על הקביעה שהסלע שבתוך כיפת הסלע הוא "אבן השתיה"...קביעה זו מבוססת על **מסורת היסטורית** רצופה וארוכה, שהיתה מקובלת בכל הדורות כדבר פשוט שאין עליו עוררין, הן במקורותינו והן במקורות נכריים".

גם הרב **אלישע וולפסון** בחיבורו 'לשכנו תדרשו' (עמ' 31) טוען כך - "שמזמן חורבן הבית עברה מסורת במשך הדורות על מקום המקדש ואבן השתיה".

והרי זאת טענה מופרכת לחלוטין. בית המקדש חרב, בעוה"ר, בשנת ג'תתכ"ח (3828) לפני יותר מ-1950 שנה ולכן היינו מצפים ממחברים כמו הרב וולפסון להביא לנו ראיות מוצקות לאותה "מסורת" מזמן החורבן, אלא שהעדויות הראשונה שהם מביאים היא מתלמיד הרמב"ן שחי בערך **1200 שנה** אחר החורבן (שהרי הרמב"ן עצמו נפטר בשנת ה'ל' 5030). יש אלו שתולים את ה"מסורת" על המוסלמים שלפי טענתם בנו את מסגד עומר (כיפת הסלע) מעל אבן השתיה בשנת ד'תנ"א (4451) היינו לפני יותר מ-1300 שנה. ואפילו מי שרוצה להסתמך על עדותו של נכרי "אשר פיהם דבר שווא וימינם ימין שקר" הרי ממילא כבר עברו **623 שנה ללא שום "מסורת"** מהחורבן עד בניית המסגד. ואין להביא ראיה מעדות האמוראים שנכנסו להר הבית בזמנם, בערך מאתיים שנה אחר החורבן, כמובא בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ב) שהרי לא מוזכר שם אבן השתיה. וכנראה שהיתה להם מסורת אחרת לזהות את מקום המקדש כדי שלא יבואו לידי כרת.

זאת ועוד, הרי המוסלמים החריבו את כל השטח וכן כותב **הרב אליעזר וולדנברג** בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' א' אות נ"ד:

"כאשר באו המוסלמים לאחר מכן לבנות בניניהם בהר הבית החריבו וערו עד היסוד את יסודות המקומות הקדושים והשחיתו ובלו את פני הקרקע בית המקדש והשוו את אדמתו עוד שלא נודעו עוד המצרים של מקומות הקודש וגבוליהם, והרי כידוע בית המקדש לא היה במישור כי אם היו עולים אליו ועתה הוא כולו מישור ומקומו נמוך מהעיר, ומה שכתוב בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' פ"ז שהר הבית ומעלותיו לא נשתנו כל עיקר ולא שלטה בהם הריסת האויבים כלל כיעו"ש, ניתן לומר בכזאת על הזמן שהיה סמוך לחרבן הבית כפי שהיעב"ץ שם מדבר מהתקופה ההיא, אבל לא על התקופה המאוחרת אשר עינינו רואות בעליל שכן שינו ושינו וכלל. והעזרה הרי יכלו למשך עד המקום שירצו מהר הבית כנפסק ברמב"ם פ"ד מהל' ביהב"ח ה"י יע"ש באור שמח וכן ברש"ש ריש סנהדרין. וא"כ הרי לא נדע כעת מאין ולאן".

⁸⁶ ויקרא ז' כ"ג-כ"ה.

ובהמשך כותב הרב וולדנברג (שם אות ס') שצריך ידיעה ברורה, **עדות ומסירה איש מפי איש** שיעידו על אבן השתיה והוא מביא מקונטרס 'דרך הקודש' את הדברים הבאים:

"והנה היום לא ידענו מציאות אבן השתיה הזאת כיצד היא עומדת כי הגוים פיהם דיבר שוא זה אומר בכה שהיא גבוה מהארץ ותלויה באויר וזה הפך התלמוד עד ישקיף וירא ה' משמים תגלה ותראה מלכותו עלינו".

וכן הוא מביא מספר 'עבודה תמה בנעילת שערים' שמתמה ש"אם הכפה שישנה בבנין הישמעאלים ברור וידוע שהוא זה אבן השתיה א"כ אמאי לא ידעו אנשי כנה"ג בבנין בית שני את מקום המזבח ע"י אבן השתיה ונצרכו לנביאים?" ועוד מוסיף: "דבדאי כדי לעשות מעשה לסמוך על זה הלכה למעשה צריך ידיעה ברורה ועדות נאמנה ומסירה גמורה איש מפי איש שיעידו על אבן השתיה עצמו כי הוא זה, דהיינו להראות באצבע על האבן בעיניו בכדי שיוכל למסור האב לבן. והרי בודאי שלא דרכה שם רגל יהודי יותר מאלף שנה, לא מבעי' מעת שבנו שם הישמעאלים בית תפילתם שהוא ג"כ כמה מאות שנה שאי אפשר לדרוך שם רגל אדם שאינו מאמונתם, אלא אפילו קודם לכן בודאי היו נזהרים לילך שם מפני הטומאה, דבדאי היו חוששים לדעת הרמב"ם כמו שעוד היום נזהרים ללכת בכל המקומות שהם מסופקים שמא הוא מהר הבית, **ועתה מי ראה את האבן מעולם שיעיד עליה?...** והרי ההר כולו מלא אבנים וסלעים וכשחרש טרנסורפוס את ההיכל בודאי שנתגלו כמה שאבנים שהיו מכוסים ונתכסו כמה אבנים נמוכים שהיו מגולים מקודם, ומכ"ש אח"כ כשבנו שם בנינים וחפרו כמה חפירות כפי הצורך לבנינים ההם ודאי וברור שנשתנו כמה וכמה דברים מכמות שהיו מקודם כמו שיעיד ע"ז כל בעל שכל ישר עיי"ש".

ומסיים ה'ציץ אליעזר': - "וא"כ מספק עלינו לחשוש ולהחמיר מכל מקום שנרצה למדוד שאולי אין מקום משכן כבודו כאן, וכפי שכותבים ראי-המקום מאשרים אמנם כי ישנם בכל השטח הרבה כיפות-סלעים בצורות שונות, באופן, **שיש לאסור מספק כל**".

מי הם המתירים?

לא באתי ח"ו לזלזל בכבוד הרבנים הסוברים להתיר את העלייה להר. אמנם יש ביניהם לא רק ראשי ישיבה צעירים אלא גם מזקני ראשי ישיבות ההסדר⁸⁷, לא רק רבני ישובים קטנים אלא גם רבני ישובים של מאות משפחות. אולם, חוץ מהרב **דב ליאור** אין ביניהם גדולי דור שמסוגלים לפסוק **בהלכות ציבור** והרי זה ברור שסוגיית הר הבית שייכת לקטגוריה הזאת ואיננה **שאלה פרטית שכל רב מוסמך יכול להביע את עמדתו!** לכן אין כאן עניין שחייבים לכבד את הרבנים המתירים בכל מצב כמו שטען **הרב שאול דוד בוצ'קו**⁸⁸ במאמרו 'לא נהגו כבוד זה בזה', שהתפרסם בתחילת ימי ספירת העומר תשע"ח. אי אפשר לבוא בטענה שמזלזלים ברבנים המבקשים לדבר בעניין הר הבית, הלכה למעשה, ולא מאפשרים להם, כאשר זה בכלל לא בסמכותם לדון בעניינים האלו⁸⁹. (למרות שאני

⁸⁷ כמובן שכאשר ראשי ישיבה מתיר אין כמעט אפשרות לשכנע בחור שלומד אצלו שאסור לעלות להר.

⁸⁸ ר"י היכל אליהו בישוב כוכב יעקב (וודו של הרב אלישע וולפסון בעמ"ח 'לשכנו תדרשו') שקבל על זה שלא אפשרו לרב א' לדבר בעניין הר הבית בבית כנסת מסוימת.

⁸⁹ בספר 'מורשה' קובץ שיחות ומאמרים של הרב אברהם שפירא מביאים העורכים (הרב יהונתן אביב והרב שמיר שיינטופ) בעמ' ק"ז (הערה 4) את דברי התרעומת של הנודע ביהודה (נוב"ת אה"ע סי' קנ) על רבנים המתיימרים לפסוק בעניינים שלא בסמכותם. וז"ל: "ובאמת חרה עליו ובויתר על השואלים כי דבר זה לגדולי הרבנים מגיע להשיב בדבר חמור ולקצת פוסקים נחשב דבר שבערוה ומה לצעירי השנים וזה זמן מועט שיצאו מבית רבם ואם הם חריפים גדולים להכניס ראש בזה וטוב להם לבלות זמן בלימוד ש"ס ופוסקים כי אחר מח"כ עדיין לא פסלת לך ארבעה טורים וטוב לך ליגע ביגיעה רבה לחזור על מה שלמדת בש"ס וטורים ואחרונים ועבור זה נמנעתי מלהשיב כלל עד שבאו דברך שנית ושלישית... ובראותי הדברים הזרים הללו הוספתי חרון אף יותר ויותר. וראה כמה גבר אצלך הילדות והשחרות וכוספך לקפוץ להורות להבילך בהבל הבליים כאלו ואין הדברים כדאי להשיב עליהם כלל וראוי אתה לגעור בך בגערה עבור זה, ותאמין לי שבשביל הנאתך וטובתך אני כותב לך דברים קשים כדי להישירך לדרך הנכון". ע"כ. וע' פתחי תשובה יו"ד צ"ט סק"ה ואה"ע י"ז ס"ק ק"מ ושו"ת צמח צדק סי' מ'. וע' גם דברי הרצ"ה בספר

סובר שיש לאפשר לכל רב לדבר בכל נושא בכל מקום (עם הגבלות מסוימות כמו) בכל זאת, זכותם של חברי וועד בית כנסת להחליט את מי הם רוצים להזמין לדבר בפניהם).

במאמרו "והשימותי את מקדשיכם"⁹⁰ מביא הרב צבי קוסטינר, ראש ישיבת מצפה רמון, דברים נוקבים שכתב

הרב אברהם שפירא:

"רק גדולי תלמידי חכמים שבדור, שכוחם לפסוק בשאלות החמורות בכל חלקי התורה, ופסקיהם מקובלים בישראל, ראויים לפסוק בשאלות אלה הנוגעות לכלל ישראל. כל מי שלא הגיע למדרגה זאת עליו להימנע מלפסוק בעניינים אלו, ואם בכל זאת מורה הלכה, כבר כתב עליו הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה ה, ד): "רשע שוטה וגס רוח, ...ועליו נאמר: 'ועצמים כל הרגיה' (משלי ז, כו)...אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם, וקופצים ויושבים בראש לדין ולהורות בישראל, הם המרבים המחלוקת, והם המחריבים את העולם, והמכבים נרה של תורה, ומחבלים כרם ה' צבאות. ועליהם אמר שלמה בחכמתו: 'אחזו לנו שועלים, שועלים קטנים מחבלים כרמים' (שה"ש ב, טו)".

כמה חדשים אחרי שהוא נכנס לתפקיד הרב הראשי הגיע הרב שפירא לארה"ב והופיע לפני רבנים מקומיים.

בשיעורו⁹¹ הוא התייחס לסוג השאלות שמגיעים אליו להכרעה ואמר:

"שואלים אותי הרבה שאלות...שצריך להיות רבי עקיבא איגר כדי לענות עליהן".

וגם בשיחה לפני תלמידים⁹² אמר כי לא חלם על סוגי השאלות שמגיעות מכל קצווי תבל, שלפי קושי הדברים היה צריך אולי את רבי עקיבא איגר והחתם סופר כדי לענות עליהן, אבל הקב"ה מסייע ונותן סייעתא דשמיא מיוחדת להשיב כהלכה בפתירת הבעיות המסובכות- עכת"ד. ודעו לכם שריב אברום התבטא כך אע"פ ששימש כראש ישיבה ודיין שנים רבות לפני שנתמנה לתפקיד הרב הראשי.

לעיל בסוף קטע "לא תסור מדבריהם" (עמ' 14-12) מובא כי בזמן שאין סנהדרין אין להאמין באמונה עיוורת בחכמי הדור אם אנו יודעים בוודאות שטעו. אולם כל עוד לא נסתרו דבריהם בדרכה של משא ומתן תורני עם פוסקים מובהקים ששולטים בכל מקצועות התורה הרי נצטוונו לשמוע בקולם כדעת תורה ממש.

כשבאים גדולי ישראל או אחד מהם להקל ולהתיר בדבר מסוים ואנו יודעים בוודאות שטעו אין מקום ל'אמונת חכמים' בצורה עיוורת. אולם, בנידון דידן, כשגדולי הדור ראו את הנולד והחליטו להחמיר ולאסור את העלייה להר הבית (גם ליחידי סגולה שמקפידים על כל ההלכות הקשורות) מפני 'פריצת גדר' אין מקום לחלוק עליהם אפילו אם נדמה לנו שהם טועים.

לפעמים ב'חומרא' יש גם צד של 'קולא'. לדוגמה בהלכות סת"ם, כשיש ספק האם אות מסוימת במזוזה כתובה כראוי ורוצים להחמיר ולפסול את המזוזה, הרי הרב שמוטל עליו לפסוק צריך לדעת, שאם הוא פוסק לחומרא לפסול את האות ולגנוז את המזוזה הוא בעצם מיקל בעשר 'אזכרות' הכתובות במזוזה שאסור לגנוזם ללא סיבה. וה"ה בסוגיית הר הבית כשגדולי ישראל מחמירים ומונעים את כניסתם של יהודים מפני חשש כרת וכו', יש גם צד של 'קולא', כביכול, שמוותרים על זכויותינו במקום מקדשנו דבר שיש בו חשש לאיסור 'לא תחנם'.⁹³

הרב שלמה גורן חשש לאובדן הריבונות בהר הבית משום 'לא תחנם', ותמך בעליה לשם למקומות המותרים לשיטתו, לאחר שחיללים מחיל ההנדסה ביצעו מדידות בהר לפי בקשתו. למרות שהרב גורן היה פוסק מובהק שהתיר

במערכה הציבורית בעריכת הרב יוסף ברמסון עמ' נט שבעל הערוך לנר והגאון מווירצבורג סברו שרש"ר הירש לא היה מוסמך לפסוק בהלכות ציבור. וע' לקמן הערה 145.

⁹⁰ מובא בחוברת "ומקדשי תיראו" 1 עמ' ל'.

⁹¹ שיחה לרבנים בארה"ב מרחשון תשד"מ מובא ב'מורשה' עמ' קמח.

⁹² ספר 'ראש דברך' בעריכת הרב יצחק דדון עמ' תקנז.

⁹³ ע' לקמן עמ' 60 בנושא 'לא תחנם' ושיטת הרב גורן.

את העלייה להר הבית והוא עצמו עלה לשם מספר פעמים הוא נמנע מלקרוא לעליה לשם ולא הוציא 'פסק', דבר שעמד בניגוד לדעת הרבנות הראשית. לכן לא מצאתי לנכון לצרף אותו לרב דב ליאור כעוד 'פוסק' שהתיר. ואפילו א"כ נצרף אותו, דעתם היא עדיין 'דעת יחיד' נגד כל גדולי הדור. בעת כהונתו כרב הראשי לישראל הרב גורן הציג למועצת הרבנות הראשית להוריד את השלטים, של הרבנים הראשיים שקדמו לו, האוסרים את העליה להר. וכך הוא כותב בספרו 'הר הבית' עמ' 35: "מכיוון שבין חברי המועצה היו אחדים שחתמו בזמנו על האיסור, ביקשו לדחות את ההחלטה להורדת שלטי האיסור לעלות להר הבית עד שאוציא את הספר (הר הבית) ...". מסיבות שונות הוצאת הספר נדחתה עד בערך שנה לפני פטירתו.

הר הבית בידנו !

בחודש אייר תשכ"ז, אחרי 1899 שנים, שמקום המקדש והר הבית היו בידי זרים, נכנסו חיילנו, חיילי צבא הגנה לישראל, לעיר העתיקה ובחסדי השם, כבשו אותה ואת המקומות הקדושים. כאשר מרדכי 'מוטה' גור, מפקד חטיבת הצנחנים הכריז במכשיר הקשר שלו- "הר הבית בידי, אני חוזר, הר הבית בידי"⁹⁴ הריבונות בהר חזרה לידי עם ישראל. אבל אז נוצרה בעיה. אחרי שהכיבוש הצבאי הסתיים נאסרה עלינו הכניסה לכל שטחי ההר מהטעמים ההלכתיים שכבר פרטנו לעיל (הטעם לאיסור עמ' 18). מצד אחד הייתה שמחה גדולה, והמשחררים ברכו "שהחיינו" ברוב עם הדרת מלך. הרב גורן (ומוטה גור לצידו⁹⁵) והצנחנים, (שחלקם היו עטופים ב"טליתות" העשויות משרשרות כדורים), התפללו תפלת מנחה ליד הכותל עם הרב צבי יהודה הכהן קוק והרב הנזיר (הרב דוד כהן)- התפילה הראשונה שיהודים התפללו ליד שריד בית מקדשינו, כשהמקום בשליטתנו, אחרי כמעט אלפיים שנה. ומאידך, התפילה הייתה רק ליד הכותל, כשבני הגבירה, כהנים לויים וישראלים, עומדים מבחוץ ובני ישמעאל⁹⁶ משתמשים בו בפנים!

במבט לאחור, מנהיגי המדינה היו צריכים לנעול את שערי הר הבית על סורג וברח ולהודיע לעולם כולו שכך יהיה עד ביאת המשיח. וכן טען הרב אברהם שפירא מספר פעמים⁹⁷ כי הטעות הגדולה אחרי מלחמת ששת הימים הייתה שלא עשו גדר או חומה גדולה מסביב להר הבית, עם שלט גדול שעליו כתוב באותיות 'קידוש לבנה'. "אין כניסה עד ביאת המשיח!" ולא היו מאפשרים כניסה לאף אחד, לא ליהודים ולא לגוים, וכך היו פותרים את כל הבעיות...עכ"ד.

כמובן שבמצב היום הצעה כזאת לא יעלה על הדעת, אולם באותם ימים שכל אומות העולם היו 'בהלם', לאחר שראו במו עיניהם את הניסים הגדולים שעשה לנו הקב"ה באותם ששה ימים, סביר להניח שהדבר היה עובר בשקט יחסי כמו ששתקו על הריסת שכונת המוגרבים, בהוראת הממשלה, כדי להגדיל את רחבת הכותל. אולי, לכל היותר, היינו מצפים 'לגינ' ממועצת הביטחון של האו"ם על פגיעה בחופש הפולחן של המוסלמים. מה שקרא בפועל הוא, ששר הביטחון דאז, משה דיין, החליט על דעת עצמו, ללא שום התייעצות עם ראש הממשלה או שרים אחרים, למסור

⁹⁴ כך הגרסה בספר 'ירושלים לנצח' עמ' 166 (אלי לנדאו- תמוז תשכ"ז- הוצאת ספרית מעריב). ההכרזה המפורסמת "הר הבית בידנו" נאמרה, כנראה, ע"י מפקדים וחיילים אחרים ששמעו את דברי מוטה או שאלי לנדאו לא דייק!

⁹⁵ במכתב של הרבצ"ר הרב גורן לחיילי צה"ל באותו יום הוסיף מוטה גור בכתב ידו לרב גורן: - "התחייבתי לפני ששנים ששנינו נכנס יחדיו לירושלים. היום מלאתי את ההבטחה. מעולם לא נהיית ולא התרגשתי ממילוי הבטחה כמו היום. הר הבית משוחרר. אתה התפלת ליד הכותל המערבי ואני לידך" ("ירושלים לנצח" עמ' 144).

⁹⁶ ציטוט מדברי הרב אליהו בקשי דורון בשו"ת בנין אב ח"ג עמ' רכח. ובעניין המוסלמים בזמננו האם יש להם קשר לישמעאל בן אברהם ע"פ ר"אב"ע לבראשית כ"ז מ' בסופו ואכמ"ל.

⁹⁷ ע' ראש דברך' (בעריכת הרב יצחק דדון) עמ' שסו. וכן שמעתי מהרב זלמן ברוך מלמד ר"י בית-אל. גם הרב גורן פעל לסגור את מתחם הר הבית לפני כולם לאחר שנענה בשלילה בדרישתו לערוך שם תפילות.

את ניהול הר הבית לוואקף המוסלמי⁹⁸. זאת הייתה בעצם, הטעות הראשונה והחמורה ביותר מתוך שורה של טעויות והחלטות אומללות של כל ממשלות ישראל במשך יותר מחמישים שנה, שבהם מדינת ישראל היא הריבון בהר הבית. החלטתו של שר הביטחון דיין, למסור את ניהול הר הבית לוואקף, נבעה כנראה מהרצון להציג את מדינת ישראל והעם היהודי כשוחרי חופש הפולחן לכל הדתות וזו בעצם המדיניות של כל הממשלות מאז. למרבה הפלא, גם הרב **שלמה גורן** היה שותף לאותה השקפת עולם מיד אחרי כיבוש הר הבית והמקומות הקדושים של "שלוש הדתות". במכתב לחיילי צה"ל ביום כ"ח באייר תשכ"ז, שכותרתו הייתה "לגאולה העיר העתיקה, הכותל המערבי והר הבית מידי לגיונות האיוב" הוא פנה גם לכל העמים (אולי מתוך "הלם קרב") ובין השאר כתב⁹⁹:

"ולבני אומות העולם אנו מצהירים: נשמור ברגשי כבוד על כל המקומות הקדושים לבני כל האומות שוחרות שלום ואמונה, ושעריהם יהיו פתוחים לבני כל הדתות".

הרב גורן פתח מדרשה של הרבנות הצבאית סמוך לשער המוגרבים בהר הבית ומינה מספר קצינים לתפקיד 'קצין הר הבית'. לקראת שבת נחמו תשכ"ז, כחודשיים וחצי אחרי המלחמה, הכריז הרב גורן שתתקיים תפילת שבת המונית בהר הבית. אולם ראש הממשלה ושר הביטחון הורו לבטל את התפילה והודיעו לרבצ"ר לפנות את המדרשה בשל ההחלטה של דיין, שכבר אושרה ע"י הממשלה, להעביר את ניהולו של מתחם הר הבית לוואקף. הרב גורן ניסה לבטל את ההוראה וכתב לוועדת השרים¹⁰⁰: "אישים דגולים! הצילו את קודש הקדשים של האומה, אל תסגירו את הר הבית לידי מחללי". אולם קריאתו לא נענתה ושר הביטחון פקד על הרבנות הצבאית להתפנות מההר ולא להתערב יותר בשום עניין מענייני הר הבית. כעבור זמן קצר כאשר המוסלמים סגרו את שער המוגרבים כדי למנוע כניסת יהודים, צה"ל פרץ את השער, ע"פ בקשתו של הרב גורן, דבר שהבטיח כניסה חופשית ליהודים וחיזק את הריבונות.¹⁰¹

לענ"ד, טענת הממשלה בעד חופש הפולחן למוסלמים היה, ועדיין נשאר, רק תירוץ. נדמה שהאמת היא, שמנהיגי האומה, שהם לא שומרי תומ"צ, חששו אז וחוששים גם היום מפתחת ההר לתפילת יהודים וחיזוש עבודת הקרבנות. דבר שכבר בא לידי ביטוי בהגשת עתירות לבג"ץ לאפשר הקרבת קרבן פסח במקום.

היו כאלו שראו את הרב גורן באותה תקופה, כיותר מידי "משיחי". פעם קראתי שאלוף פיקוד המרכז דאז, עוזי נרקיס, כתב בזיכרונותיו מהמלחמה שהרב גורן ביקש לפוצץ את המסגדים ונענה בשלילה. הרב גורן הכחיש שהתכוון לזה ברצינות. במכתבו הנ"ל כתב הרב גורן לחיילי צה"ל¹⁰²:

"חזון כל הדורות נתגשם לעינינו, עיר האלוקים, מקום המקדש, הר הבית והכותל המערבי- סמל הגאולה **המשיחית** של העם נגאלו היום על ידכם גיבורי צבא הגנה לישראל".

למרות כל ההחלטות בעניין הר הבית שנתקבלו ע"י הדרג המדיני-בטחוני בחמישים השנים האחרונות, אפילו שהם שגויות, הרי הם נתקבלו על ידינו ועל ממשלתנו -ממשלת עם ישראל במדינת ישראל הריבונית. **הריבונות בהר הבית היא שלנו**. משטרת ישראל היא הממונה ע"י הממשלה לשמור על הסדר בהר הבית. והיא, ורק היא, (ולא הוואקף) מחליטה מי נכנס ומי לא. למשל, מידי פעם אנו שומעים באמצאות התקשורת שהכניסה לתפילות יום שישי מותרת אך ורק לגברים נשואים מעל גיל ארבעים וכדומה. לוואקף אין שום זכות להתערב בהחלטות האלו והדבר

⁹⁸ הוואקף הוא גוף אדמיניסטרטיבי מוסלמי האחראי על דברים הקדושים לאיסלם. ובנוגע לעצם מסירת המתחם לניהול הוואקף, באייר תשע"ז שמעת' ברדיו ראיון מצמרר עם קצין הקשר של האלוף עוזי נרקיס (אם אני לא טועה זה היה הסופר אלי עמיר) שנכח באותה פגישה עם הוואקף יחד עם דיין, נרקיס ועוד קצין זוטרי, ובו הוא סיפר על מסירת המפתחות.

⁹⁹ המכתב מופיע בספר 'ירושלים לנצח' עמ' 144.

¹⁰⁰ 'הר הבית' - הרב שלמה גורן עמ' 30-33.

¹⁰¹ שם עמ' 34 ועמ' 46.

¹⁰² 'ירושלים לנצח' שם.

היחיד שהם יכולים לעשות הוא להפגין ולהישאר בחוץ, כמו שעשו באמת לקראת סוף שנת תשע"ז ב"פרשת המגנומטרים".

אחרי שמחבלים ימ"ש ירו על שוטרי מג"ב מתוך שטח הר הבית, משטרת ישראל, בגיבוי הממשלה, החליטה להציב מגנומטרים (גלאי מתכות) בכניסה להר הבית. אנשי הוואקף התנגדו למהלך בטענה שזה פוגע בכבוד המתפללים (שזאת טענה מוזרה, וכי אנו נפגעים מזה בכניסה לרחבת הכותל!?). כאשר הערבים סירבו להיכנס היינו צריכים לנצל את המצב ולסגור את ההר לכולם. כמובן שזה לא קרה ובסוף שוב וותרו וסלקו את המגנומטרים. וכן באדר תשע"ט כאשר הממשלה אישרה לוואקף לשפץ את המבנה בשער הרחמים. שתי ההחלטות האומללות והמבישות האלו הצטרפו לכל ההחלטות הקודמות. אולם, ההחלטות עצמן אינן העיקר **אלא בידי מי הזכות להחליט**. וזאת הוכחה נוספת שאין בסיס לטענה שעלייה המונית של יהודים להר הבית בשנים האחרונות חיזקה את הריבונות.

יש צורך להפריך טענה מוזרה ששמעתי, ואפילו מפי רבנים חשובים¹⁰³, שממלכת ירדן מחזיקה את הר הבית בריבונותה. מאז שנת תש"ח לפחות, הירדנים משלמים את המשכורות של אנשי הוואקף. הסכום מגיע היום לכ- 35 מיליון שקל בשנה וכולל גם ההוצאות השוטפות בתחזוקת האתר. הסכום הנ"ל לא כולל תרומה אישית של המלך עבדאללה שיכול להגיע לכ- 3 מיליון שקל בשנה. אביו, חוסיין מלך ירדן, תרם יותר מ- 8 מיליון דולר!! מכספו כדי לשפץ את 'כיפת הזהב' בשנת תשנ"ד כאשר הוחלפו לוחות האלומיניום המזהבים שהיו שם משנת תשכ"ה בציפוי זהב אמיתי. (מסופר שנאלץ למכור את ביתו בלונדון כדי לממן את הפרויקט). לכן, יש לירדנים מה לומר בכל הקשור לניהול הפנימי של המקום אבל לא מדובר בשום פנים ואופן בריבונות. יש מקומות בארץ, כגון בנייני שגרירות ומתקני האו"ם, שלפי החוק הבינלאומי השטח שייך למדינה הזרה והכניסה לשם, ללא אישור, אסורה לישראלים. יש גם כמה כניסות בארץ ששטחם בריבונות מדינה זרה, כגון הכנסייה הסקוטית בהר ציון, שיש להם מעמד דיפלומטי דומה. באותה מידה לשגרירויות של ישראל בחו"ל יש אותו מעמד שהשטח בו הם נמצאים הוא בעצם טריטוריה של מדינת ישראל. ולכן אזרח מקומי יכול לבקש מקלט מדיני ע"י שהוא נכנס לשגרירות מדינה זרה וזוכה ע"י כך לחסינות דיפלומטית. (למשל, כאשר יונתן פולארד הי"ו הבין שעוקבים אחריו הוא ניסה להיכנס לקונסולית ישראל בניו יורק כדי לקבל חסינות) אך-לדאבונו לא נתנו לו להיכנס!). ברור לכולנו שהר הבית לא נמצאת תחת ריבונות ירדן ואין רשות לוואקף והממונים עליהם למנוע כניסת ישראלים ובפועל כוחות הביטחון שלנו אחראים על הכניסה לשטח ההר. וכן כשיש פסיקת בג"ץ בעניין הר הבית שלא מוצא חן בעיני הירדנים לא נותר להם אלא למחות בפני משרד החוץ בירושלים.

ובעניין הריבונות כתב **הרב צבי יהודה הכהן קוק** (מובא בספרו 'לנתיבות ישראל' ח"ב עמ' קי"ח):
"קבוצות חיילנו הנמצאים שם שומרים ומשגיחים עליהם בפקודת שלטונותינו. גם אם אנחנו נזהרים בכניסה שמה, כפי מידת ההלכה, גם בתוך כך ומתוך כך קבועה וקיימת בכל תקפה בעלותינו על כל שטח המקום הזה..."

יש טוענים שכדי להראות שמדינת ישראל באמת הריבון בהר הבית חייבים להניף שם דגל ישראל. בספר רבנו¹⁰⁴ עמ' 306 מביא **הרב שלמה אבינר** דו-שיח בין תלמיד א' ל**רב צבי יהודה** בעניין הדגל:
"שאלתי- האם עלינו לדרוש שיונק דגל מדינת ישראל על הר הבית?" הסתכל עלי (הרצ"ה) במבט נורא של כאב ותמיהה, שכה הושפלת עד כדי שאילת שאלות מעין אלו ואמר בתוקף "**בשם אלו קינו נדגול!**" וחזרתי ושאלתי ודאי בשם אלו קינו נדגול אבל דרך דגל מדינת ישראל? ורבנו ענה בסבלנות "אמרתי לך בשם אלו קינו נדגול."

¹⁰³ וצ"ע איך הרב מאיר מאזוז אמר בשיעור "...אם באנו להתלונן, להתלונן בהתחלה שמדינת ישראל מסרה את הבעלות על הר הבית לירדן, בשביל מה? למה עשה את זה?! למה עשה את זה?!" וכנראה שהוא התכוון לאנשי הוואקף שהם שכירים של ירדן.
¹⁰⁴ על הרצ"ה (בעריכת ידידנו הרב זאב נוימן).

מי שדורש שדגל ישראל יונף על הר הבית, מוריד את כל נושא הריבונות לרמה של גן ילדים. אלו שעולים לשם היום ושולפים פתאום דגל המדינה, בזמן שהשוטרים ואנשי הוואקף לא שמים לב, עושים מעשה תינוקי. הדגל אצלנו, לפי פשט הפסוקים בפר' במדבר, הוא סמל לאיסוף העם. לא כן, אצל אומות העולם. שכבר אמרו חז"ל במדרש תנחומא¹⁰⁵ שהם לקחו את רעיון הדגל מעמ"י והפכו אותו למין סמל של כבוד לאומי. ולכן, אין שום חשיבות להנפת דגל הלאום על הר הבית כאשר באים לחקות¹⁰⁶ בזה את אומות העולם.¹⁰⁷ יחד עם זאת, ברור לחלוטין, שלא יתכן שיונף שם דגל ערבי, שזו פגיעה בריבונות הישראלית ובכל קונסנסוס בין לאומי.

ובעניין השמירה בהר הבית שאלו את הרצי"ה:¹⁰⁸

"האם יש לדרוש ששמירת שערי הר הבית תהיה מופקדת בידי צה"ל ולא בידי גויים?"-לא ראה ענין רב בבעיה זו והשיב: "קמעא קמעא". כאשר הוסיפו ושאלו: "האם עלינו לדרוש נוכחות של צבאנו על הר הבית?" שוב צינן במבטו מה שהחשיב כהתלהבות לא טהורה ואמר בקפידא-"קמעא קמעא".

לרב צבי יהודה לא היה שום ספק בתוקף הריבונות שלנו על הר הבית שכן הוא פסק, הלכה למעשה, שאין לקרוע בראיית מקום המקדש מפני שהוא תחת שלטון יהודי.¹⁰⁹ (לאיך גיסא אלו הטוענים שהר הבית לא נמצא תחת שלטוננו, אכן קורעים קריעה בראיית המקום).¹¹⁰

דברי הרב ודברי התלמיד¹¹¹

מה שבאמת פלא בעיני הוא שרוב רובם של הרבנים שקוראים היום לעלות להר הבית בטהרה וכו' הם תלמידים של הרב צבי יהודה הכהן קוק ואלו הרב אברהם שפירא ואלו הרב מרדכי אליהו ואלו הרב שאול ישראלי ונאמנים להשקפתו של מרן הרב קוק שכולם, ללא יוצא מן הכלל, התנגדו באופן נחרץ לתופעת עליית יהודים להר הבית. חלק מן התלמידים האלו הרחיקו לכת והכניסו לתוך פי רבותיהם מילים שלא אמרו מעולם. הם באים עם כל מיני טענות סרק שאילו הרב צבי יהודה היה היום בחיים הוא היה מתיר, כי לכאורה המצב השתנה. לגבי הרב מרדכי אליהו הם טוענים שאף בחייו התיר את העלייה להר. ולמרות שלא ניתן להגיד דבר דומה על הרב אברהם שפירא שצווח ככרוכי נגד כניסת יהודים להר הבית, בכל זאת הם מנסים לרכך את עמדתו ע"י חצי משפט שריב אברום אמר

¹⁰⁵ פר' במדבר סי' יא "א...וסימנים על כל נשיא ונשיא מפה וצבע, ומהם למדה המלכות להיות עושין להן מפה וצבע".
¹⁰⁶ לדוגמה כאשר האמריקאים כובשים אי בודד באוקיינוס השקט הם תוקעים שם את דגל הלאום. וכך עשו כדי 'לכבוש' את הירח! וכמובן גם אצל הרוסים, הדגל הוא כעין 'קדש-קדשים'. שירתתי בצה"ל עם עולים חדשים מבריה"מ לשעבר. חלק מהם שרתו לפנינו בצבא האדום וספרו בשיעורי 'מורשת קרב' שלנו שברוסיה גדוד צבאי שהאויב הצליח לתפוס את דגלם ננזף ע"י המטכ"ל ואף נפרק. וע"ע פ' רשב"ם שמות יז יא ואכמ"ל.
¹⁰⁷ ובקשר להנפת דגל ביום העצמאות. יש בדבר חשיבות בעבור אלו שקשה להם להתחבר לקדושת היום ע"י תפילה וסעודת מצוה וכו'. ולכן אין זה דבר פסול לקשט את בתי הכנסת ובתי הפרטיים ואף מכוניות בדגלי ישראל ובתנאי שנדגיש שזאת לא העיקר. וע' לעיל הערה 25 שהרב כהנמן הורה להניף דגל על גג ישיבת פוניב'ז ביום העצמאות. ולענ"ד, הוא עשה זאת מתוך הכרת הטוב למדינה והיה נוהג כך, כנראה, ברביעי ביולי אילו ישיבתו הייתה בארה"ב.
¹⁰⁸ "ריבנו" עמ' 306
¹⁰⁹ ע' מגן אברהם סי' תקס"א ס"ק א'. וע' משכתבנו בהערה 5 בשם הרב שלמה זלמן אוירבך.
¹¹⁰ וכך נוהג הרב דב ליאור בעלייתו להר הבית לפי תיעוד שראיתי.
¹¹¹ כשחז"ל אמרו (קידושין מ"ב ע"ב ועוד מקומות) "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים?" כשאלה רטורית הם התכוונו שחייבים לצית ל'רב' היינו הקב"ה. השימוש בביטוי כאן מתייחס לרב ותלמיד כפשוטו.

"שאי אפשר לאסור את המותר"¹¹² (היינו מי שטבל טבילה חמורה ונכנס למחנה לזיה בנעלי בד) אולם הם שוכחים להוסיף שהוא אסר בתוקף בגלל כל הסיבות שכבר פרטנו.

הרב קוק

בקשר למרן הרב קוק הם אומרים שהוא בכלל לא עסק בשאלת הכניסה להר הבית. בין הטוענים כך, הרב דב ליאור, שכתב במכתב הסכמה לחוברת 'לשכנו תדרשו' (עמ' 5) את הדברים הבאים:

"יש שרצו להביא ראיה מדברי מרן הרב זצ"ל שאסר את העלייה להר הבית, אך יש לדעת שהרב לא עסק בעצם העלייה, מפני שבתקופתו זה לא היה מציאותי כלל. הרב בא לברר שהעיקר כשיטת הרמב"ם...דלא...כהראב"ד... הרב לא נכנס כלל לביור הגבולות המותרים והאסורים לכניסה".

וצריך עיון איך נעלם מעיני הרב ליאור הכרוז המפורסם שהרב קוק פרסם כשהיה הרב הראשי לארץ ישראל¹¹³ תחת הכותרת – 'אזהרה לרבים' וכן כתב:

"אחינו היקרים הבאים לעיר קדשנו ירושלים ת"ו מקרוב ומרחוק השמרו נא מהאיסור החמור של הכניסה למקום המקדש והר הבית ד' יכוננהו בכון ונשא, וצור ישראל יראנו בישועתו בבגו"צ במהרה בימנו בקרוב, אמן".

הכרוז הופיע בעברית ובאנגלית וכנראה בא כתוצאה מ'פריצת גדר' שנעשה בזמנו אולי ע"י אלו שבאו לבקר בא"י מחו"ל. בכל אופן, הרב קוק, נהג באחריות המצופה מרב ראשי ואסר את הכניסה לכל שטח ההר.

דבר נוסף, התשובה של הרב קוק בשו"ת משפט כהן (שהיא בירור מקיף במחלוקת הרמב"ם והראב"ד) שאלה התייחס הרב ליאור במכתבו, עוסקת גם בשאלת עלייה להר הבית לצורך תפילה. זה נכון שנוסח השאלה לא מופיע בספר משפט כהן אולם, מתוך כתב-יד של מרן הרב בספר 'טוב ראי' (מסכת זבחים¹¹⁴ עמ' ר"ז) מובאת השאלה אליה התייחס הרב זצ"ל כאשר כתב את תשובתו בשו"ת משפט כהן סימן צ"ו. ולשון השאלה היא:

"ולאִיזה מטרה יאסרו רבנן כניסה היום להרחיקנו מן המקום הקדוש הזה לבלי לשפוך שם רינה ותפלה, במקום אשר היה להם לקרבנו שם לעבודתו ולהעלתו תמיד על זכרוננו שלא ישכח?"

ועוד, הרי זה דבר מפורסם איך הגיב הרב זצ"ל לכניסת הברון רוטשילד¹¹⁵ להר הבית. וכך כתב באגרת¹¹⁶ בשנת תרע"ד, בהיותו רבו של יפו, על הברון שהיו לו הרבה זכויות בבנין הארץ:

"..לבי נחמץ מאד, מפני חה"ש (חילול ה') של היותו במקום המקדש, וביותר על מה ששום איש לא העיר אותו שהוא דבר אסור. פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מליונים של ישובים מעשיים...".

¹¹² ע' לעיל הערה 57 בדברי הרב אליעזר מלמד.

¹¹³ מופיע, בין השאר, בספר 'מלאכים כבני אדם' בעריכת ר' שמחה רז עמ' 65.

¹¹⁴ הספר יצא לאור באלול תשע"ה ע"י הרב ברוך תאנה. חיפשתי את הספר הזה בכמה ספריות (כולל ישיבת מרכז הרב) ולא מצאתיו עד שהגעתי לספריה הלאומית בגבעת רם. יתכן מאד שהרב ליאור לא היה מודע לתוכן הספר ונוסח השאלה בזמן שכתב את הסכמתו לחוברת 'לשכנו תדרשו' בניסן תשע"ה.

¹¹⁵ יש שמייחסים אגרת זאת כתגובה לכניסת השר משה מונטיפיורי להר הבית. וזה כמובן טעות כי אותו מקרה עם מונטיפיורי היה בשנת תרכ"ז (בדיוק מאה שנה לפני מלחמת ששת הימים) כשהרב קוק היה בן שנתיים! בזמנו בקשו כמה מרבני ירושלים לגזור על השר מונטיפיורי 'חרם'. אולם המרא דאתרא הרב שמואל סלנט הסתפק בניזיה חמורה כי הבין שהשר התכוון לטוב אך טעה בדבר הלכה.

¹¹⁶ אגרות הראי"ה ח"ב עמ' רפה, אגרת תרע"ז.

הרב צבי יהודה הכהן קוק

אחד הדברים שצריך עיון בחוברת "לשכנו תדרשו" הוא משהביא המחבר הרב וולפסון (בהערה 25) בשם רבו, **הרב איל יעקובוביץ'** (ר"י ההסדר בצפת) שכתב בתשובה: "...יש צורך בהקשבה למציאות במבט של תורה, כך גם עשו הרב קוק והרצי"ה בסוגיות שונות שעלו על שולחנם. הצורך כיום לעלות בהר ולדחוף בפועל את הנושא הזה נעשה חריף הן במישור הרוחני והן במישור המדיני". הרב יעקובוביץ' בא, כביכול, לרמוז לנו איך **הרב צבי יהודה** היה מתייחס לסוגיית הר הבית כפי המציאות של היום. הרב יעקובוביץ' מוכר לי מהתקופה בה למד בישיבת בית-אל (נדמה לי עד סוף שיעור ב'). ואכן התרשמתי ממנו כת"ח רציני, אולם, לפי חשבוני, הוא היה ילד בן 10 או 12 כאשר הרצי"ה נפטר. ולכן, כאמור צריך עיון איך מי שבכלל לא למד אצל הרב צבי יהודה¹¹⁷ ולא הכירו טוען שהיום הוא היה סובר אחרת¹¹⁸.

הרב וולפסון מביא גם את דברי **הרב אליעזר מלמד** ("לשכנו תדרשו" עמ' 30-31) בתור עוד רב שרוצה לומר מה הרצי"ה היה אומר היום. ולענ"ד גם בדברי הרב מלמד צריך עיון כאשר הוא כותב: "ולו היה שומע (הרצי"ה) שבעקבות התפרעויות הערבים...דגל ישראל כבר אינו מתנופף מעל הר הבית...וכבר אין נוכחות צבאית...משם יוצאת לעולם קריאות הסתה נגד ישראל...והערבים עורכים שם חפלות ומשחקי כדורגל וקוברים שם את מתייהם וכו'..". והוא מסיים "...אילו היה רבנו שומע את כל זה היה מתפלץ מצער ותומך בכל אמצעי כשר במסגרת ההלכה כדי לחזק את הריבונות על הר הבית".

הרב צפניה דרורי רב העיר קרית שמונה ור"י ההסדר במקום כבר עשרות שנים, הוא אחד הרבנים הגדולים שתומך בעלייה להר הבית ונוהג לעלות לשם בעצמו כל כמה חדשים. הרב דרורי גם נחשב לאחד התלמידים הקרובים של הרב צבי יהודה ולא ניתן להתעלם מדבריו. בחודש ניסן תשע"ח הרב דרורי התייחס לקלטות שהתפרסמו באותה עת (ע' לקמן) שהרצי"ה התנגד באופן נחרץ לעלייה להר הבית. הרב דרורי הגיב במילים אלו:

"אם היינו נותנים לרב צבי יהודה את התנאים הקיימים כיום, של אלפים שעולים להר כהלכה, אני מניח שהוא היה שמח להכין את עצמו, והוא לא היה נמנע מלעלות בעצמו להר הבית. אני חושב שהוא לא היה מתיירא מזה כמו שתלמידים שלו מתייראים. אני לא זוכר ממנו אמירה שאסור לעלות להר הבית כהלכה".

דברי הרב דרורי הם מאד חשובים, אולם, אין להם שום תוקף הלכתי שהרי "לא שמעתי" ו"לא זכרתי" זו לא ראייה. למעשה הרב דרורי כבר התרחק לקרית שמונה בזמן שהרב צבי יהודה התבטא נגד העולים להר הבית, אפילו בטוהר, והגיב בסלידה לספרים שעסקו במדידות בהר הבית. בעת שהרב דרורי היה תלמיד ואברך במרכז הרב נושא 'הר הבית' בכלל לא עלה על סדר היום כי לכולם היה ברור שאסור להיכנס לשם.

ובמאמר שהתפרסם בחודש ניסן תשע"ח כתב **הרב אלישע וולפסון**: "הרב צבי יהודה לא ראה את עצמו כפוסק והיה בעיקר מנהיג רוחני שאמירותיו לא נאמרו במסגרת פסק הלכה אלא **הדרכה רוחנית**, ולכן נכון להתייחס אליהם כהדרכה שיש לבחון אותה בכל עת לפי המצב". שאלה לי אליך הרב וולפסון האם הדרכה רוחנית בעניין הר הבית לאו כלום בעיניך?! ואפילו אם הרצי"ה לא ראה את עצמו כ'פוסק' מתוך רוב ענוה, זה ידוע כשבאו אליו בשאלה הלכתית הרבה פעמים הפנה את השואל לראש הישיבה הרב אברהם שפירא, וזאת אומרת שהוא סמך על פסיקותיו וריב אברום בוודאי אסר את העלייה להר הבית.

¹¹⁷ גם אני לא למדתי אצל הרצי"ה ולא הכרתי אותו ומה שאני מביא בשמו הם דברים שהוא בעצמו כתב, או ממה שתלמידים נאמנים רשמו משיחותיו, או מרעיונות שהתפרסמו בעיתונות והוא בעצמו עבר על הדברים לפני פרסומם.
¹¹⁸ ולמרות שהוא נשוי לבתו של הרב אברהם רמר שהיה א' התלמידים הקרובים לרצי"ה הרי הם התחתנו אחרי שהרב רמר נפטר.

חרף כל הניסיונות לנחש מה **הרב צבי יהודה** היה סובר היום, הרי ידוע לנו שהיה לו קו ברור בכל הקשור להר הבית. וכך הוא כתב בכתב מכת"ז שבט תשל"ז¹¹⁹ מתחת לכותרת- "בירור-דברים בענין הר-הבית":

"כל החומרה הגדולה ההלכתית של האיסור הכניסה אליו, אינה נוגעת, פוגעת, וגורעת במשהו בערך הבעלות הקניינית שלנו על שטח המקום הקדוש הנאדר בקודש הזה.....בבעלותנו וברשותנו הם מסדרים את תפילותיהם ביום שישי".

אין כל בסיס לטענות שהרב צבי יהודה היה מצדד עם דעת הרבנים שמתירים היום לעלות להר הבית. זה ממש מזעזע לראות עד היכן מגיעים עם הטענות האלו עד כדי כך שמאן דהו אפילו פרסם תמונה של הרצ"ה כביכול מטייל בהר הבית. ואפילו שניתן לראות בבירור שהתמונה עברה עריכה מכוונת עצם הרעיון הוא פשוט חוצפה!

הרצ"ה כבר התייחס בחייו לכל הדברים שנזכרו לעיל. על הדגל הוא אמר "בשם אלוקינו נדגול", על אי נוכחות צבאית הוא השיב "קמעא קמעא". גם בזמנו הערבים שחקו שם כדורגל וקברו שם את מתיהם לדאבוננו. והאם זה דבר חדש שמסיתים נגד עם ישראל מתוך המסגד? הרי הם הסיתו מתרפ"ט ועד תש"ח ללא הפסקה ואח"כ בשנת תשכ"ז ובשנת תשל"ד, בתשל"ד וגם בתשמ"ב ובכל בשנים, ואת כל זה הרב צבי יהודה ידע ושמע והוא נשאר בדעה ש-
"איסור הכניסה אינה...פוגעת...בערך הבעלות... שלנו על שטח המקום הקדוש".

למען האמת הרב צבי יהודה עלה להר הבית בעצמו אלא שהדבר נעשה בטעות ובעל כרחו. ומעשה שהיה כך היה. שעות ספורות אחרי כיבוש המקומות הקדושים שלח הרב גורן את עוזרו, הרב מנחם כהן, להביא את חותנו הרב דוד כהן (הנזיר) והרב צבי יהודה אל הכותל. ללא הודעה מראש, העבירו את הרבנים דרך הר הבית. הרצ"ה סיפר אח"כ לתלמידיו כי לא ידע שהוא עובר דרך הר הבית ואמר להם: "יש לי צער גדול שאני, שאינני חיל, עברתי בהר הבית. לא ידעתי. לא אמרו לי. אילו הייתי יודע לא הייתי עולה". הרצ"ה התנגד שיובילו אותו בחזרה דרך הר הבית. אולם לאחר שהמפקדים בשטח הסבירו לרבנים כי בדרך האחרת יש עדיין צלפים וגם יש סכנה להישאר במקום ליד הכותל, אז, ורק אז, הוא הסכים לחזור דרך ההר מפני פיקוח נפש.

למרות זאת, **הרב ישראל אריאל** סובר שהרב צבי יהודה עלה להר הבית מדין 'כיבוש' וכי היה תומך נלהב של העלייה להר. הוא טוען שמפרשים את הרצ"ה ב"אופן מכוון" כשאומרים שהוא לא ידע¹²⁰ שעלה להר הבית. אולם בזמן האחרון (שבט תשע"ח) פרסם **הרב זלמן קורן** קלטת של דברי הרצ"ה מעצרת יום ירושלים בשיבת מרכז הרב משנת תשל"ג ששומעים אותו אומר במפורש שהוא לא ידע שנכנס להר הבית. הדברים נאמרו בפני הרב שלמה גורן (שאז היה הרה"ר לישראל) שנכח באותו אירוע. וכך אמר **הרב צבי יהודה**:

"מן הרב (הרב גורן) הזכיר שנפגשנו אז, באותו יום רביעי. אי אפשר לשכוח את אותו יום רביעי. אני זכור...באו לקחת אותי, קראו לי פתאום: 'הרב צבי יהודה...בא מנחם'. נבהלתי. למטה מחכה זחל"ם. נו טוב, פעם ראשונה בחיי ישבתי על מין כלי כזה. לא ידעתי איך יושבים פה. אז הוא סידר אותי, בפחד, בזהירות. תחזיק את היד פה, יד פה. אני שואל אותו: 'מנחם, תגיד לי, אתה הייתי שם? אני לא הייתי שם, ואינני משתמש בהיתרים לכניסה להר הבית. אז יש הרבה שערים, איך נכנסתם? אז הוא אומר לי: "כל השערים פתוחים לפנינו". אח"כ הוא הביא אותי, אף פעם לא

¹¹⁹ מובא בספר ל'נתיבות ישראל' ח"ב עמ' קיח.

¹²⁰ ראיתי מכתב שהתפרסם ובו ר' שלמה שיינמן שאל את **הרב אביגדור נבנצל** על משכתב הרב ישראל אריאל בספרו "בית ה' נלך" ז"ל - "ביום שחרור הר הבית נכנסו הרבנים הראשיים לישראל דאז-הרב איסר יהודה אונטרמן זצ"ל והרב יצחק ניסים זצ"ל להר הבית במנעליהם ובמקלם בידם, כדי להוכיח בעלות וחזקה של העם היהודי על המקום. כך גם הרב צבי יהודה קוק זצ"ל ורבי דוד הכהן הנזיר זצ"ל. רבני ישראל נכנסו להר הבית למרות שרחבת הר הבית וירושלים כבר נכבשו ביד החיילים, שכן, כל כניסת יהודי להר היא 'חזקה' שדינה כדון 'כיבוש' ". ע"כ. וענה לו הרב נבנצל-"אם אין זכורני מטעני ה' בקבוצה שעלתה להר הבית ביום השחרור גם כבוד אבי מורי זללה"ה, והם לא היו מודעים שהם חוצים את הר הבית, אלא חשבו רק שהם הולכים לכותל". ע"כ תגובת הרב נבנצל לטענת הרב אריאל. אביו (ד"ר יצחק נבנצל) נכלל בקבוצה כנראה בהיותו מבקר המדינה.

הייתי שם בסביבה. משך זמן רב נוסעים ונוסעים, אינני יודע איפה. "לאן אתה מביא אותי?" "אחר כך אומר לי פתאום: **"אנחנו בהר הבית". אני נבהלתי "אני רוצה לברוח, תצא" אמרתי. אני לא ידעתי שאנחנו ניכנס להר הבית. אז אני אומר: "נצא מכאן, תראה לי איפה לברוח מכאן". נו, זה כבר היה ממול הבניין שלהם (המגדל)"**
הרב גורן אמר בתגובה: "המעבר היה דרך שער האריות". הרצי"ה ענה: "כן, מקודם לא היה אפשר בדרך אחרת. אז הוא הכניס אותי דרך זה".

הרב זלמן קורן מדגיש כי זה היה בשנה הראשונה לכהונת הרב גורן בתפקיד הרה"ר. היו רבים שהתנגדו למינויו אך הרצי"ה תמך בו ואפילו קראו 'מרן הרב'. ולמרות זאת הוא לא נשא פנים והזכיר לפני הרב גורן את התנגדותו לכניסה להר באומרו: "אני לא הייתי שם, ואינני משתמש בהיתרים לכניסה להר הבית". ומסכם הרב קורן- "הרצי"ה **עסק אז באקטואליה של תשל"ג ולא רק בהיסטוריה של תשכ"ז**" ע"כ. ולי אין ספק שהאקטואליה של תשל"ג נמשכת עד היום הזה.

הרב מרדכי אליהו

האם באמת רבותינו היו משנים את דעתם היום עקב התפרעויות של ערבים ומתירים עליה להר? לשאלה זאת אין צורך בהשארות וניחושים. אנו עוד זוכרים את האירועים של חוה"מ סוכות תשנ"א כאשר ערבים התפרעו בהר הבית ובשלב מסוים עמדו מעל הכותל והשליכו אבנים למטה על המתפללים היהודים. האם במצב כזה גדולי ישראל קראו לעלות להר הבית? ברור שלא! אז מדוע באים וטוענים היום שהמצב השתנה ואילו הרבנים דאז היו רואים את הנעשה בהר היום, היו מתירים את העלייה כדי לחזק את הריבונות. הערבים הם אותם ערבים והאבנים הם אותם אבנים ומשחק הכדורגל הוא אותו משחק כדורגל. ומה הייתה תגובתם של גדולי הדור לאותו אירוע חמור בשנת תשנ"א? **הרב מרדכי אליהו** קרא לקיים הקפות שניות בהמון עם ברחבה לפני הכותל וכמובן שלא עלה על דעתו לקרוא לעלות להר הבית. ההקפות השניות היו כמין הפגנה על מה שאירע שם כמה ימים קודם. הפגנות בירושלים מתקיימות בכיכר השבת, כיכר ציון וכיכר פריז, בכניסה לעיר ובגן הורדים ולפעמים, יש כעין הפגנה ברחבה לפני הכותל, אולם **הר הבית, מקום מקדשנו, אינו מקום להפגנות!**

זה בכלל לא מובן איך באים וטוענים שהרב מרדכי אליהו התיר לעלות להר הבית¹²¹. ואם ת"ל על סמך הצעתו לבנות שם בית כנסת הרי לפי עדות בנו הרב יוסף ושניים מתלמידיו – הרב מרדכי נגארי והרב שמואל זעפרני במכתבם מאלול תשע"ז¹²² הצעת הרב אליהו הייתה לבנות בית כנסת **על גבול** הר הבית, במקום המקובל על כל גדולי ישראל שהוא מותר ללא טהרה... כדי למנוע יהודים שיכנסו בלא טהרה. **הרב אליהו** אך התבטא בחריפות נגד העלייה להר הבית כאשר כמה מרבני יש"ע יצאו בקריאה לעלות. ברעיון לעיתון 'משפחה' בחודש סיון תשס"ז הוא אמר: "כל מי שעולה היום להר הבית עובר על איסור כרת. יש מקום לדון כלפי אנשי הביטחון שלשם פיקוח נפש נצרכים לעלות לשם, אך לבוא ולהפוך איסור למצווה, זהו מעשה נורא שפוגע ביסודות התורה וההלכה. **היעלה על הדעת להפוך מחויבי כרת לצדיקים גדולים?"**

והוא הוסיף "איש מהם לא שאל את דעתי. ולו היו עושים כן הייתי אומר להם שהם **טועים ומטעים**. צריך לקרוע קריעה כאשר שומעים שיהודים שומרי תורה ומצוות הופכים איסור למצווה. רק משיח צדקנו שיבוא במהרה יוכל לטהר את הבית, ואז עם ישראל יעלה להר בקדושה ובטהרה".

¹²¹ עיין לעיל הערה 65.

¹²² מובא בהקדמה לחוברת "ומקדשי תיראו" 1.

ובהזדמנות אחרת אמר הרב אליהו:

"אנחנו לא בעלי בתים על התורה! אנחנו לא בעלי בתים על הקב"ה! אם חז"ל אומרים שאנחנו טמאי אדם, או טמאי גוף או טמאי מת, ולא יכולים להיכנס למקום הקדוש, אז אנחנו לא צריכים להתחכם איך להיכנס. אנחנו צריכים להתחכם להתפלל לבורא עולם: רבש"ע בשביל מה המחלוקת הזו, הויכוח הזה, הקב"ה יטהר את עם ישראל-זרקותי עליכם מים טהורים וטהרתם"-ואז כולנו נכנס בעגלא ובזמן קריב, בבנין בית המקדש, בית קדשנו ותפארתנו, בלי שום ספקות ובלי שום בעיות. אבל להיכנס למקומות האלו היום בספקות?...?" (מתוך הקלטה שהתפרסמה לאחרונה).

הרב אברהם שפירא

את דעת **הרב אברהם שפירא** נגד תופעת עליית יהודים בטהרה להר הבית כבר הבאנו בהרחבה. אולם נביא כעת דברים שהוא אמר בדרשתו בישיבת מרכז הרב ביום ירושלים תשס"ה:

"פשוט וברור, כי על פי ההלכה אסור להיכנס לתחומי הר הבית, מפאת הציווי הגדול והעמוק של "מורא מקדש", ו"לא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שציוה על כך"...וכך הוחלט מאז מקדם ע"י גדולי ישראל, והרבנות הראשית לישראל. **ופלא, היאך מעודדים יהודים לעלות להר הבית. אל לנו לשנות כי הוא זה בעניין הלכה זו ממה שנהגו בכל הדורות בנוגע לשמירת קדושת המקום. וכשם שקבלו שכר על הדרישה, כן יקבלו שכר על הפרישה!** כשהביאו לרב צבי יהודה קוק צ"ל ספר שחובר בשעתו, על היתר כניסה להר הבית, במקומות מסוימים, אמר להם: נאך אשטיקלע כרת...נאך אשטיקלע כרת..."

ופעם אחת תלמיד שאל את הרב שפירא¹²³ אם הוא יכול לעלות להר הבית עפ"י המקומות המסומנים בהלכה?(כדבריו). ריב אברום שהכיר בו שהוא לא בא לשאול אלא להודיע שהוא עולה, שאלו: כמו מי אתה הולך בפסיקה זו? הבחור נקב בשם ה'פוסק' שלו ואז הרב הגיב: "אהה, אני מבין, אותו רב הוא המרא דאתרא של הר הבית, שכן הוא היחיד שעולה לשם..." ואף שענה לו בבדיחותא היה בזה יותר מרמז למצב הבלתי אפשרי שרב אחד יחליט על מקום קדוש זה השייך לכלל ישראל, כאשר גדולי ישראל מכל החוגים התנגדו נמרצות לעליה להר הבית.

הרב שאול ישראלי

הרב ישראלי היה ר"י מרכז הרב יחד עם הרב שפירא ומילא את התפקיד בפועל לבדו בזמן כהונתו של הרב שפירא כרה"ר לישראל. בשנת תשכ"ח פנו סטודנטים מאוניברסיטת בר אילן לרבנות הראשית בבקשה לאשר תפילת יהודים בהר הבית. בתגובה לדרישתם כתב הרב ישראלי שהיה חבר מועצת הרה"ר:

"אגלה לכם מהרהורי לבי, שמשום מה חשודה בעיני ההתלהבות הזאת...שמה נעלמה מכם החלטה...מטעם הרה"ר, שלא להרוס אל הקודש...האם הנכם רואים את עצמכם יותר מדקדקים במצוות ויותר מוסמכים לשקול את כל הצדדים שבעניין חמור זה של אפשרות פגיעה בקודש הקדשים של האומה מאשר בעלי סמכות ההוראה המוכרים?" וחותר הרב ישראלי את מכתבו במילים אלו: "התורה מספרת לנו על שני בני אהרן אשר נחפז להביא אש אשר לא צוו. וודאי גם הם דימו כי דבר גדול הם עושים בהביאם האש ולא חשו כי אש אשר לא צוו עליה אש זרה היא...יהדות פירושה שמירה מדוקדקת על "כי כן צויתני", וכל הליכה בסברות הלב בעבודת ה' הנה, כביטוי הכוזרי, 'שורש המר'."

¹²³ סיפור זה מובא בספר 'ראש דברך' (בעריכת הרב יצחק דדון עמ' שסו) בשם **הרב יצחק שפירא** ר"י עוד יוסף חי. וצ"ע אם אותו רב שמע דברים כל-כך ברורים מרבו מן הרב שפירא בקשר להר הבית איך הוא חיבר ספר בעניין הלכות עלייה להר הבית (אל הר המור) ואיך הוא צירף את חתימתו ל'מכתב חיזוק' (ע' הערה 68) להתייר את העלייה להר?!

בספרו הידוע 'ארץ חמדה' (מהדורה ב' נוספות לשער א', ד') כתב הרב ישראלי:
... "שאם אמנם מנועים אנו, מצד 'מורא מקדש' וכל הכרוך בזה, מלעלות להר ה' ולהשתחוות במקום היכלו, הרי אין
זה מבחינת עול זרים, אלא מכוח הסתייגות עצמית מצד שמירת ההלכה".¹²⁴

שועלים הלכו בו

מסכת מכות (כד ע"ב) מסתיימת במעשה מוכר ברבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה רבי יהושע ורבי עקיבא שבאו
לירושלים כמה זמן אחר החורבן וכך כתוב שם:

"פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא
מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכים ור"ע צוחק, אמרו לו: מפני מה אתה צוחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים?
אמרו לו: מקום שכתוב בו (במדבר א' נא) "זהר הקרב יומת" ועכשיו **שועלים הלכו בו** ולא נבכה?! אמר להן: לכך אני
מצחק דכתיב (ישעיה ח' ב') "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו". וכי מה ענין אוריה אצל
זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה
כתיב (מיכה ג' יב') "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו'" "בזכריה כתיב (זכריה ח' ד') "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות
ירושלים" עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שלא יתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו
של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו: עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו".

הסיפור מתאר איך ארבעה תנאים מגדולי ישראל שזכו לראות את המקדש בתפארתו וכעת ראו אותו בחורבנו.
רבי עקיבא אכן מנחם את חבריו אך קשה להבין את האופטימיות שלו מול המראה הנורא. **הרב קוק** מסביר את דברי
חז"ל כאן שבאים ללמד על גדולת נפשו של רבי עקיבא וכך הוא כותב בפירושו¹²⁵ לשיר השירים:
..."מפני שלנפשו העניקת העתיד הרחוק ניצב כהווה... שהאהבה האלקית הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה
...(ה)מחזה העתיד הוודאי מלאה כ"כ את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההווה
המרעיד..."

לבו של מי לא נחמץ ומי לא מתפלץ מצער בראותו את השועלים שהולכים היום בהר, כשבני הגבירה, כהנים לויים
וישראלים, עומדים מבחוץ ובני ישמעאל משתמשים בו בפנים¹²⁶. קשה לנו להתנחם בצחוקו של רבי עקיבא הנובע
מתוך נפשו הטהורה ובאמת ההיגיון אומר שאל לנו להשלים עם המצב הזה. אולם אסור לנו לסטות מדרכ ההלכה,
שאיננה מתירה את העלייה להר, ולהיכנס לשם דרך שבילים שאינם מתוקנים במטרה להסיר את החרפה הלאומית.
וצריך עיון בדברי **הרב דב ליאור** ששיטתו להתיר עלייה להר הבית בנויה משתי בחינות, ההלכתית והרעיונית. כדי
להסביר את ענין הרעיוני הוא כתב בתשובה בשנת תשס"ב את הדברים הבאים:

"**מבחינה רעיונית**: משום שלא יתכן שבהר הבית הנקרא 'בית תפילה' 'כי ביתי בית תפילה יקרא' מקום התפילה
המיוחד ביותר לעם ישראל, תל שכל הפיות פונים בו, לא תותר תפילת יהודים! זהו אבסורד! המקום היחיד בעולם
שאסור ליהודי להיכנס ולהתפלל זה הר הבית, זו חרפה שעלינו לשנות אותה, ולא לתת למצב הזה להמשך, וכל
שיותר יהודים יתעוררו לפקוד את המקום, הדבר יאלץ את ממשלת ישראל ומשטרת ישראל לאפשר לתפילה במקום.
ההימנעות מדרישה זו מובילה לכך שמקום מקדשנו, לב האומה, נתון לשליטת זרים, (הערבים בניהול הוואקף

¹²⁴ דברי הרב ישראלי מתוך מאמרו של הרב יהושע נ-דייק סיון תשע"ח.

¹²⁵ מובא בסדור עולת ראה ח"ב עמ' ד'.

¹²⁶ כלשון הרב אליהו בקשי-דורון בשו"ת בנין אב ח"ג עמ' רכח.

המוסלמי בהר הבית), וזה בתוך בירתה של מדינת ישראל. לכן עלינו לעורר ולהתעורר על מנת שתוסר החרפה הזאת מעם ישראל".

זה אמנם דעתו של רב גדול בישראל אולם כמעט¹²⁷ כל גדולי ישראל שפסקו לאסור את העלייה להר הבית ראו נגד פניהם, יחד עם כל הכאב על המצב העגום בהר הבית, אך ורק את עניין ההלכתי כמו שהתבטא רבה של ירושלים, **הרב שלום משאש** בפסק ההלכה שלו:¹²⁸ "שבשפלנו זכר לנו שהעליתי ג"כ לאסור".

נכון בא לנו לבכות על הנעשה בהר ע"י שונאינו. אולם, אל לנו לסור מגדרי ההלכה ולפרוץ להר מטעמים לאומיים ואידיאולוגיים. ובנושא זה התבטא גם **הרב אברהם שפירא** במספר הזדמנויות. ומעשה¹²⁹ בתלמיד אחד שנלווה אליו בדרכו מהשיבה לביתו. והתחיל לשאול על הר הבית והעלייה אליו בימינו. הרב השיב שיש החלטה של הרבנות הראשית בעניין, ואינו יודע מה יש להתלבט, כשיש החלטה של גדולי ישראל. אך התלמיד התעקש וניסה "להסביר" לריב אברום כי מלבד השיקולים ההלכתיים, ישנם גם שיקולים "**לאומיים ואמוניים**" שאם לא נראה בעלות על ההר, הערבים ימחקו ח"ו כל זכר של קשר יהודי למקום, ולכן לא רק השיקול ההלכתי קובע כאן.

הרב עצר ממהלכו נתן עיניו בתלמיד ואמר: "**במקום בו ההלכה נפסקת, שם הגיהנום מתחיל**!"...

מקום מקדשנו אינו עוד גבעה ביו"ש שצריך לתפוס אותה ע"י הצבת קרואנים באישון ליל. הר הבית אינו המקום המתאים להראות לאויבנו "מי כאן ה'בוס". ואף לאלו שאינם מסוגלים לחיות עם הגזירה שהר ציון שמם וזרים מהלכים בו ותובעים להיכנס להר בכח הזכות ובזכות הכח, הרי ברור להם שהניסיונות לעלות להר ולהתפלל שם גורמים למאבקים שאינם מוסיפים כבוד למקום הקדוש. ואמר **הרב צבי טאו**¹³⁰ "לא בזה שאני דורך על הר הבית אני מגלה שהוא שלי, אדרבה בכך מתגלה שהר הבית לא שלנו אלא של הגויים, שהם דורכים בו ולא אני. כל הסברות שנאמרות על הצורך להיכנס להר הבית כנגד חילול השם שערבים מסתובבים שם-הם דברים פשוטים של ילד קטן יכול להבין-אבל להתרומם לסברתו של **הרב צבי יהודה** צריך מאמצים רוחניים". (בהמשך נבאר יותר את הנושא הזה בהתייחסות למצות 'לא תחנם' עמ' 60).

יחד אם זאת אסור לנו לוותר, ויש להתנגד לכל קריאה למסור את המקום או חלקים ממנו לאותם שועלים, אפילו כשהדברים נאמרים ע"י רבנים גדולים כמו **הרב שך** שבחודש שבט תשל"ד אמר במועצת גדוה"ת של אגו"י שאת הר הבית צריכים להחזיר לערבים כי עוברים הרבה עבירות כריתות וכשאמרו את הדברים **לסטייפלר** אמר:¹³¹ "כן הדבר כמו שאומר הרב שך כי כולם נכנסים שם ועוברים חיובי כרת". וכאשר **הרב צבי יהודה** פרסם כרוז בחודש אלול תשכ"ז נגד כוונתם של גורמים שונים לוותר על חלקים של א"י שנכבשו¹³² הוא התכוון גם להר הבית. דבריו כוונו גם כנגד רבנים, כמו הרב שך, שדברו על "החזרת שטחים" וכך הוא כתב בסוף הכרוז המפורסם בשם "**לא תגורו**!!":

"ולפיכך כל מה שיעשה בזה, בניגוד ובקלקול לשלמות תורת ישראל ותוקף בטחון ישראל, אם מצד שיבושי מדינאים או מצד **היסוסי תלמידי חכמים**, הוא בטל ומבוטל מעיקרא ולעולם..."

¹²⁷ ע' דברי הרב שך והסטייפלר כאן בהמשך. ותמוה בעיני שאלו שרוצים להתיר את העלייה להר הבית טוענים נגד האוסרים שאי אפשר לערב 'השקפה' עם הלכה וכתבים משפטים כגון-"יש הנוטים לערב בעניין זה עניינים של 'השקפה', אבל ברור שכל שאלה הלכתית צריכה להתברר קודם כל בכלים הלכתיים" (דברי הרב יוסף פלאי בנספח לספר העבודה משנה תורה הוצאת מכון המקדש עמ' 1203). וע' גם דברי הרב אלישע וולפסון 'לשכנו תדרשו' עמ' 28 (6). והנה אנו רואים **שהטעם ה'השקפתי-רעיוני' הוא הדבר שדוחף את רוב הצעירים להעדיף את דעתו היחיד של המתיר לעלות להר הבית- הרב ליאור, ע"פ דעתם של שאר של גדולי ישראל.**

¹²⁸ שו"ת שמש ומגן ח"א עמ' קצא.

¹²⁹ ראש דברך הרב יצחק דדון, עמ' תכא.

¹³⁰ מתוך תמצית דבריו שמובאים בחוברת 'אל מול ההר' עיטורי כהנים 16 תמוז תשמ"ו עמ' 15. וע"ל הערה 19.

¹³¹ כך מובא ע"י הרב א. הלוי הורוביץ (תלמידו המובהק של הסטייפלר) בספר 'ארחות רבנו' ח"ב עמ' קנה.

¹³² כשבאו אליו אנשי 'ארץ ישראל השלמה' עם עצומה שבה כתוב שכעת חזרה לידינו כל ארץ ישראל ואסור לוותר, הרצי"ה סירב לחתום כיוון שעבר הירדן עדיין לא בידנו. ולכן החליט לכתוב כרוז מטעמו.

הימצאותם של גויים במקום שנאמר "והזר הקרב יומת" בוודאי פוגעת בקדושת המקום ומדין 'מורא מקדש' ומוטל עלינו למנוע את כניסתם. אולם, מסתימת הפוסקים כניסת גוי להר הבית הוא איסור דרבנן¹³³ ואילו אנו מצווים על כך מדאורייתא ומוזהרים באיסור כרת. עליית יהודים להר הבית בהפגנות מביאה לידי ביזיון יותר חמור של מקום מקדשנו. משל למה הדבר דומה,¹³⁴ כאשר גוף זר נכנס לעין חייבים להוציאו בעדינות ולא ח"ו בדרך שתפגע בעין. והרי מקום המקדש הוא בבית עינינו!

בנין בית המקדש

לאחר מלחמת ששת הימים כששחרר מקום מקדשנו מידי זרים התעוררה השאלה האם הגיע הזמן לבנות את בית המקדש השלישי. היתה הרגשה ש"הנה זה עומד אחר כותלנו" ומשיח צדקנו כבר מגיע כל רגע. רבים מאחינו בית ישראל חשבו שכבר הגיעה הגאולה השלמה כהמשך של תהליך קבוצי גליות והקמת המדינה. והנה הגיע העת לבנות את ביהמ"ק ולהקריב קרבנות כימי עולם וכשנים קדמוניות. אולם, כששמע זאת הרב צבי יהודה הכהן קוק הוא התבטא במילים אלו¹³⁵: "ישנם אנשים פרטיים, שניגשים לעניין, מתוך כל מיני פנטזיות!" בחודש מנחם-אב תשכ"ז התפרסם בעיתון 'מעריב' ראיון עם הרצי"ה תחת הכותרת-"כשנצום השנה על חורבן בית המקדש-תרנין לבנו גאולתה של ירושלים"¹³⁶. "שאלה המנחה, הגב' גאולה כהן: "עכשיו שהר הבית בידנו, מה אתה משיב כבוד הרב, לאומרים לך: הגיע עת לבנות את בית-המקדש?" הרב צבי יהודה ענה:

"כשבאים אלי כל מיני 'צדיקים' כאלה, אני אומר להם: מה שאתם תובעים אינו נובע מריבוי תורה שבכם אלא ממיעוט תורה, שהרי הלכה מפורשת היא שבניית המקדש אינה מצוה של יחיד אלא של ציבור, של כלל ישראל. מפורש בגמרא (סנהדרין כ'): ששלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, כלומר הנהגה לאומה, למחות את עמלק, ושלישית לבנות את בית-המקדש, בזה הסדר, והסדר אינו דבר שבמקרה, כשם שיש מצוות יש סדר של מצוות. עניין מחיית עמלק- דבר זה לא נתברר מה כוונתו, אבל מה שברור הוא שהעמדת המלכות, כלומר ההנהגה של העם, קודמת לבניית בית-המקדש, ולא מפורש כמה שנים, אולי דורות צריכים לעבור, עד שהמלכות בישראל תתבסס. אמרתי להם לתובעים את בנין בית-המקדש: בוער לכם מקדש?- לא בוער, קודם בואו נבסס את מלכות ישראל".

כמובן שאלו שהשתתפו בקרב בעיר העתיקה וראו ניסים גלויים מול עיניהם ציפו לישועת ה' יותר מכולם. וכך כתב הרב ישראל אריאל שהיה בין הלוחמים שכבשו את הר הבית:¹³⁷ "ראיתי את המפקדים מסתודדים. אף הרב גורן זצ"ל היה עמם. סבור הייתי, כי הנה נראה חיילים נושאים מאי-שם ארגזים על כתפיהם ובהם כלי המקדש. בעיני רוחי ראיתי כהנים מדליקים בשיר את מנורת המקדש כבימי החשמונאים". ומסיים הרב אריאל "הדבר לא קרה...ירדנו מן ההר אל הכותל".

¹³³ ע' שו"ת ציץ אליעזר ח"י אות י' ושו"ת בנין אב ח"ג ס' גא.

¹³⁴ משל מתוך תשובה שכתב הרב שלמה אבינר ע' עיטורי כהנים גליון 13 עמ' 30.

¹³⁵ מובא ע"י הרב חיים אביהוא (אב"י) שוורץ בספרו 'מתוך התורה הגאולת' ח"ד עמ' קיב.

¹³⁶ מובא בספר 'במערכה הציבורית' בעריכת הרב יוסף ברמסון עמ' נג. והרצי"ה אמר את אותם דברים בשיעור לתלמידי

השיבה, ע' ספר 'מתוך התורה הגאולת' שם ובסוף 'שיחות הרב צבי יהודה' מס' 8 בעריכת הרב שלמה אבינר.

¹³⁷ ע' במאמר 'יום העצמאות ויום ירושלים' שמופיע בספרו סידור המקדש נ"א כרך ב' עמ' 525.

בהמשך דבריו,¹³⁸ תחת הכותרת 'השיבה למקום המקדש-ומשמעותה לדורנו' מביע הרב אריאל שוב את אכזבתו מן העובדה שיישוב היהודי בארץ ישראל לא ניגש לבניית בית המקדש השלישי. וכך הוא כותב (מודגש על ידו):

"...האכזבה שהלכה והעמיקה אצל רבים מול העובדה, שהנה, הגענו למקום המקדש, הגענו, והננו ממתינים ב...כותל-ומשיח היכן? ברבות בשנים נמצאתי למד, כי האכזבה מקורה בציפייה מוטעית. הציפייה למשיח כה מושרשת בעם ישראל עד שברור היה לכל, שהנה עתה בוא יבוא. את הציפייה הזו יצרנו **אנחנו**—ומכאן האכזבה. בחלוף השנים בינתי בספרים, והבנתי בעניי, כי האכזבה הגדולה היא —**אנו בעצמנו**. יום זה לא בא לעולם כדי שנמתין לנסי שמים אלא נועד **עבורנו!** כדי שאנו נעשה את המוטל עלינו".

הרב אריאל ממשיך להסביר איך עולי בבל "לא המתינו באפס מעשה לבוא המשיח, אלא קמו ובנו מזבח וחידשו את העבודה". וכן החשמונאים "לא המתינו למשיח שיגאל אותם אלא קמו ולחמו וזכו להדליק נרות בחצרות הקודש". וכמקור הלכתי לדבריו הוא מביא ש"כבר קבע הרמב"ם שאין שום מצוה בתורה, כולל בנין בית המקדש, שתלויה בבית המשיח". ומסיים הרב ישראל אריאל את דבריו (מודגש על ידו):

"אם יש מקום לאכזבה, הרי זו העובדה, שיישוב יהודי בארץ ישראל המונה מיליונים אחדים-כן ירבו-ובהם תלמידי חכמים לרוב, וכן כספים לרוב, וכך גם כוח צבאי שמעטים דוגמתו בתבל, ועם זאת, אין מודעות ואין התעוררות להכנת מקום לשכינה במקדש ולבניית מזבח לעבודת ה', כשהדבר מתאפשר בנסיבות המתאימות. מצוה זו מוטלת כמשימה על כל יחיד בדור, ואין מי שיכול להתחמק מאחריות. ראה מה שכתב בעל 'ספר החינוך' (מצוה ת"א-הקרבן תמידין בכל יום) שהאחריות על הקרבן תמיד מוטלת על 'בית דין, כלומר, **החכמים מורי התורה בישראל**, כי עליהם מוטלת מלאכת הציבור...ויותר על **הכהנים**. ואם חס ושלום יתרשלו בה שלא להקריבם בכל יום- ביטול 'עשה' זה, והשגגה נתלית על **כל עדת בני ישראל היודעים בדבר**-אם יש כח בידם לתקן בשום צד". כלומר, כל היודע שעבודת התמיד בטלה, בין אם הוא כהן בין אם אדם מישראל, אינו יכול לפטור עצמו מן החובה לפעול בכל דרך לחידוש העבודה, והקולר תלוי בצווארו".

וצריך עיון בדברי הרב ישראל אריאל כי, לענ"ד, השקפתו בעניין בנין בית המקדש וחידוש הקרבנות נובעת מטעות יסודית, היינו, להבין את ההבדל בין עם ישראל של עכשיו לבין עם ישראל בדרגת בית מקדש והקרבן קרבנות. בית המקדש השלישי שייבנה בב"א אינו **שידור חוזר של בית שני** שנחרב. אין כאן אפשרות של 'העתק הדבק' ממקדש שני לשלישי, ואוי וואי לנו שכך יהיה! לדעתי, זו טעות לחשוב שמוטל עלינו לבנות מזבח ולחדש את העבודה כמו שעשו זאת עולי בבל ש"לא המתינו באפס מעשה לביאת המשיח" או לקום ולהלחם כדי להדליק נרות בחצרות הקודש כמו החשמונאים ש"לא המתינו למשיח שיגאל אותם" כדברי הרב אריאל. עולי בבל בנו, והחשמונאים חננו מחדש, בית מקדש שני שהיה חסר בו, לפי חז"ל¹³⁹, חמשה דברים עיקריים-הארון כפורת וכו'בים, אש, שכינה, רוח הקודש ואורים ותומים. החשמונאים שנכנסו להיכל הדליקו, בלית ברירה, מנורה העשויה משפודים של ברזל מצופה בבעץ!¹⁴⁰

הרב צבי טאו מסביר, לשיטתו, את היחס הנכון לבית המקדש השלישי במילים אלו¹⁴¹:

"איננו עומדים עתה בפני בנין חוזר של בית שני, אלא בפני בית שלישי שהוא לעילא ולעילא¹⁴². לכן קודם כל צריכה להופיע נבואה בישראל ואח"כ ניגש להר הבית. וכן יש צורך במלך. מלכות היא מדרגה אחרת לגמרי של עם

¹³⁸ שם עמ' 526.

¹³⁹ ע' מסכת יומא כ"א ע"ב. ומובא בעוד מקומות בסדר אחר –שכינה, נבואה, ארון, אורים ותומים ואש מן השמים ע' כלי יקר

לבראשית כ"ח ט"ז.

¹⁴⁰ ע' מסכת מנחות כ"ח ע"ב.

¹⁴¹ אל מול ההר' עטורי כהנים מס' 16 (תמוז תשמ"ו) עמ' 15 וע' הערה 19.

¹⁴² כנראה שהרב טאו מתייחס לדעתם של גאוני עולם ששיבת ציון הנוכחית היא אכן אתחלתא דגאולה ומסורת היא בידנו שלא יהיה חורבן נוסף של היישוב היהודי בארץ. וכך מובא בתנחומא, ילקוט שמעוני, ספר העיקרים, רד"ק, מצודת דוד, רמב"ן, רבינו בחיי, הגר"א ועוד אלא שאכמ"ל ונביא רק את דברי **הרב יעקב משה חז"ל** בספרו 'ממעייני הישועה' עמ' רכז-הדבר ברור

ישראל, וכן עולם שיש בו נבואה זהו עולם אחר לגמרי. אם חסר לנו מלך או נביא, אין זה פרט שחסר לנו, אלא זו מדרגה אחרת לגמרי של כל אופיו של כלל ישראל, זו אוירה אחרת, דור אחר, מושגים אחרים, הארה נפשית אחרת, המשכה נשמית אחרת. וכל זה אמור גם לגבי הר הבית כמו לגבי בית-מקדש, ששניהם עולם אחר לגבינו".

ועוד צריך עיון בדברי הרב אריאל איך עולה על דעתו שמצבנו היום באי, שיש בה "תלמידי חכמים לרוב, וכן כספים לרוב, וכך גם כוח צבאי שמעטים דוגמתו בתבל" כדבריו, מהווה תנאי מתאים לבנין המקדש. וכי חידוש הקרבנות תלוי ב"כספים לרוב"? היעלה על הדעת שנבנה בהר הבית מזבח הנושא בצידו פלקט מזהב שכתוב בו "תרומת מר גולדברג מניו יורק" ולוח אלקטרוני שרשום עליו "עצי המערכה נתרמו היום ע"י הרב ברגר מאנטוורפן"? אכן האכזבה היא גדולה, אלא, שעלינו להתייחס למצבנו היום, כבכל דבר, באמונה שלמה בקדוש ברוך הוא שהוא מנהל את העולם, הוא **ריבונו של עולם - גם בהר הבית!** הקב"ה, הוא, ורק הוא, מסובב את הסיבות בכל מקום בעולם, בארץ ישראל, בירושלים ובהר הבית. ואם כבר יותר מחמישים שנה מקום מקדשנו נמצאת בריבונותנו, אחרי כמעט אלפיים שנה שהיה בידי זרים, ועדיין לא נבנה ביהמ"ק יש לדעת כי "מאת ה' היתה זאת".

גאולה קמעא קמעא

יש הטוענים שעלייתם להר הבית מראה כמה אנו משתוקקים לבית מקדש וזה הדבר שיקרב את הגאולה. לא מזמן שמעתי על ישיבה תיכונית מסוימת שהרמ"ם החליטו לעלות להר הבית עם תלמידיהם. לרגל האירוע כולם לבשו חולצות אם הכיתוב 'לא לשווא אחי' עלית-כי מהעליות האלו יבנה המקדש'. אינני יודע אם יש מקור לטענה כזאת,¹⁴³ אולם ראיתי שכמה גדולי ישראל אמרו בדיוק את ההפך. נביא דברי כמה מהם. בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' א' אות א') כותב **הרב יצחק יעקב וויס** שהעולים להר מבזים את המקום וכתב עוד: "...וכל זה ה' בגרמת חורבן בית מקדשנו ותפארתנו, וכמו דאיתא בספר חסידים סי' ר"ט וז"ל 'כי לא נהגו נכרים קלות ראש וביזיון בבית ה' עד שנהגו כן ישראל וכו' "...ומכל שכן **שמעבב הגאולה** השלימה ע"י משיח צדקנו". וכן אמר **הרב מרדכי אליהו** בראיון לעיתון 'משפחה' (סיון תשס"ז) - "אין כיום שום רב בעולם שיכול להתיר עלייה להר הבית או לכל רצועה מסוימת בכל ההר. מדובר במעשה חמור מאוד **שיכול להביא לחורבן הבית ולא לבנייתו**". ומתוך הקלטה שהתפרסמה לאחרונה נשמעו דברי הרב אליהו - "...ואולי ח"ו אנחנו נטמא את המקום, אז זה לא כל כך טוב, ואולי יתקיים בנו **"ולא תקיא אתכם את הארץ"**.

הגישה שלנו לסוגיית בנין בית המקדש השלישי חייבת להיות כמו גישתנו והשקפתנו בעניין הגאולה בכלל. התחנכנו שאנו נמצאים ב'אתחלתא דגאולה' ושמדינת ישראל היא ראשית צמיחת גאולתנו. האמונה בביאת המשיח היא אחת מעיקרי היהדות. אמנם יש מחלוקת האם עם ישראל ישב בגלות עד ביאתו ופתאום יפתחו שערי רחמים והמשיח יופיע לקרוא לעם ישראל לעלות לארץ תוך כדי מופתים בשמים ובארץ, באופן ששלב זה יקדים לקיבוץ גלויות ובנין הארץ. או **לאידך**, שהגאולה תופיע כמהלך טבעי, שלאט לאט יהודים מכל רחבי תבל יחזרו לארצם, ולאט לאט

כשמש בצהריים שחורבן שלישי לא יהיה עוד". וכן היה מרגלא בפומיה של **הרב יצחק אייזיק הרצוג** הרה"ר לישראל ע"פ המעשה הידוע שביקר בארה"ב בעת מלחמת עולם השנייה והפצירו בו להישאר עקב הסכנה שהגרמנים ימ"ש יגיעו מצפון אפריקה לא"י. וענה להם הרב הרצוג שאין סיכוי שהכוחות של הג'נרל רומל תגיעו לארץ "כי מסורה היא בידנו שלא יהיה חורבן נוסף".¹⁴³ **הרב יהושע כ"ץ**, רבה של מעלה אדומים, במאמרו 'מי יעלה בהר ה'?' (ומקדשי תיראו 1 עמ' כא) כותב- "וכי אתם יודעים מה יקרב את הגאולה של הר הבית? **"נביאי שקר" אתם!** מי הסמיך אתכם להביע דעה כזאת שרק העלייה תקרב את הבניין?! מי יודע? יתכן מאד שההיפך הוא הנכון, שבזיון המקום או מ"מ גרם בזיונו, עלול חלילה, להרחיק את בנין בית מקדשנו ותפארתנו".

תיבנה הארץ, לאט לאט כולם יחזרו בתשובה ומלאה הארץ דעת את ה', באופן שתחילה תהיה גאולה בדרך הטבע, קמעא קמעא, ורק אח"כ יתגלה מלך המשיח לישראל.

ע"פ השיטה האחרונה לימדנו חז"ל שהגאולה תהיה קמעא קמעא. כמסופר בתלמוד ירושלמי (ברכות פ"א ה"א ויומא פ"ג ה"ב) ובמדרש שיר השירים רבה (פ"ו י') על החכמים שהיו מהלכים בבקעת ארבל בהשכמת הבוקר וראו אילת השחר שבקעה אורה ואמרו "כך תהיה גאולתן של ישראל...בתחילה היא באה קמעא קמעא ואחר כך היא מנוצצת ובאה"-היינו כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.

אנו בתהליך של גאולה שהוא הולך ומתקדם ובכל זאת יש גם מצבים של עליות וירידות, של אור וחושך המשמשים בערבוביא. כמתואר בחז"ל שאילת השחר מנוצצת ובאה- רואים ניצוץ של אור ושוב חושך, עוד ניצוץ של אור ושוב חושך וככה זה ממשיך עד שסוף סוף רואים את האור הגדול כאשר השחר עולה. פירוש דומה אומרים חז"ל¹⁴⁴ על הפסוק בשיר השירים (ב' ט') "דומה דודי לצבי..."-שהגאולה דומה לצבי "מה צבי זה נראה וחוזר ונכסה נראה וחוזר ונכסה"-כך הגאולה. זאת אומרת שיש תהליך של גאולה שהוא לא כולו אור אלא שיש גם מצבים של חושך ואפילו כשיש הרבה משברים בדרך אל הישועה הגדולה הרי אנו מאמינים שאין הקב"ה מעמיד אותנו בניסיון א"כ יש לנו את היכולת לעמוד בו. כאשר אנו יודעים מראש שתהליך הגאולה היא ארוכה ומסובכת איננו מופתעים מהנסיגות והמשברים, מהנפילות והצרות כי זה עיקר אמונתנו ש"אף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו". דבר זה נכון לגבי תהליך הגאולה בכלל ולגאולת מקום המקדש בפרט.

ההשתוקקות למקדש היא רבה ובעיקר אצל צעירי הצאן, הנוער הנפלא שלנו. התפקיד שלנו (המבוגרים) הוא להדריכם לגישה הנכונה למקום מקדשנו לבל יקפצו לתוך המקדש תרתי משמע. האמונה בגאולה קמעא קמעא היא הבסיס להדרכה זו וכשמגיע משבר **אסור להתייאש**. האמונה הזאת מחזקת אותנו מול כל הניסיונות העומדות בפנינו. כל המשברים כמו פיגועי הטרור ל"ע, לא מזיזים אותנו כי אמונתנו בתהליך הגאולה היא איתנה. רק מי שמתייאש קורא לנקום בערבים מתוך אינסטינקט. הרי זה ברור שצריך להגיב אלא, יש להשאיר את ההחלטות הכלל-ישראליות האלו לדרג המדיני-בטחוני. כמובן רק בתנאי שהחלטותיהם לא יהיו בגדר 'פקודה בלתי חוקית בעליל' כמו פינוי יהודים מבתיהם בא"י.¹⁴⁵

המקדש חרב ושועלים הלכו בו וכל זה קורא כאשר המקום תחת שלטוננו- אוי לאותה בושה! אבל אסור לנו להתבלבל וחייבים לזכור בדברי **הרב צבי יהודה** –"זו אינה מצוה של יחיד אלא של ציבור, של כלל ישראל". היחידים שעולים להר, אפילו בטהרה, נגד דעת גדולי ישראל לא עושים זאת מתוך ריבוי תורה שבהם אלא מתוך מיעוט תורה, לא מתוך אמונה אלא מתוך **ייאוש!**

¹⁴⁴ שה"ש רבה ב' ג'.

¹⁴⁵ בזמנו **הרב אברהם שפירא** מחה נגד 'פוסקי הלכה' למיניהם מימין ומשמאל. במכתב לפרופ' אליאב שוחטמן (מובא ב'מורשה'-קובץ שיחות ומאמרים של הרב אברהם שפירא בעריכת הרב יהונתן אביב והרב שמיר שיינטופ -עמ' קכ"ה) כותב ריב אברהם- "עצם הדבר שיתכן כיום שאנשים שומרי תורה ומצוות יחשבו וגם יכתבו דברי פקפוק, אם באמת מחייבים פסקי תורה והלכה את אנשי הצבא כשהם סותרים פקודות הצבא, הדבר הוא בשבילי הפתעה עצומה, וכמעט שלא האמנתי לדברים שקראתי. האם יתכן שאדם שומר תורה ומצוות יחשוב שמותר לעבור על דברי תורה משום שישנה הוראה צבאית נגדה, ועדיין יחשוב את עצמו לאדם דתי, הרי זה דבר והיפוכו!...ואם כי לפי הדין יש תוקף עצום ומכריע לשלטון ולצבא, אבל במקרה ודעתם מנוגדת להלכה אין לזה כל תוקף.

...נוכחתי לתמהוני בעוד דבר מוזר, שיתכן ואנשים שלעצמם לא יכשלו במעשה הזה, אבל חושבים עצמם למורי הוראות ליצור פשרות. שאמנם כך היא האמת, שאסור מצד הדין, אבל בכל זאת יש נסיבות שבהן אפשר להתעלם מהדין. ...למעשה הם דברים של אנשים שיש מהם נמוכי דעת בתורה, וחלשים בחשיבה הלכתית שורשית. ...להתפתל ולומר שאמנם זה איסור אלא פקודת צה"ל מתרת איסורים, או מטשטשת חומר איסור של תורה, זה דבר חמור מאד.

מה שכתבתי מזמן למחות כנגד "רבעלעך" שמ'ימין' שהתיימרו לפסוק בענייני כלל ישראל, בעניין הריגת בני אדם ובקיום מחתרת נגד הממשלה וכד' על סמך דעת תורה שלהם. עתה הגיע הזמן למחות באותה מידה, מאידך גיסא, כנגד "רבעלעך" שבאים להחניף לממשלה ונסמכים על מליצות מלוקטות, על מנת לפסוק בעד ציות לממשלה להתיר איסור גם בניגוד להלכה. ...ברור שמי שלא יכול לפסוק בשאלות חמורות בכל ד' חלקי הש"ע, ופסקיו מקובלים בישראל, אינו יכול לפסוק פסקים בעניינים של כלל ישראל, שהם קשים ומורכבים הרבה יותר". וע' לעיל הערה 89.

תכל'ס מה עושים?

אם אנחנו באמת רוצים להתקדם לקראת בניין הבית השלישי עלינו לבנות את האומה להיות ראויה לכך ולהעלות את עם ישראל למדרגה של בית מקדש והקרבת קרבנות. לפני כמה שנים ערכו סקר המעיד על 64% מהיהודים בארץ שהביעו תמיכה בבנין בית המקדש. כמובן שזה דבר חיובי ביותר. אולם, זה ברור, שרוב הנשאלים בכלל לא הבינו את משמעות השאלה. הרי מדובר (חוץ מהריסת המסגדים) בשחיתות בעלי חיים, זריקת דם, הקטרת אימוריהם, ענייני טומאה וטהרה ועוד. השימוש בבעלי חיים לצורך פולחן דתי אמור להיות דבר פשוט שהרי אם מותר לנו לשחוט בהמות לצורך גשמי אז ק"ו להקריבם לצורך רוחני. אולם אנו מאד רחוקים ממדרגה זו-מדרגת הקרבת קרבנות. כי אנו חיים בחברה, שחלק לא מבוטל ממנה, בכלל לא מבין באיזו רשות אנו שוחטים בהמות לצורך אכילה. ואף שכתב הרמח"ל: "[ש]העולם נברא לשימוש האדם וזה עילוי גדול לבריות להיות משמשי האדם"¹⁴⁶, האנושות, כולל חלק גדול מעם ישראל, עוד רחוקה ממושגים כאלו.

למרות שזה דבר חיובי להדגים הקרבת קרבנות, כגון קרבן פסח¹⁴⁷, אחרי לימוד הסוגיות בש"ס ובפוסקים, זה לא מתאים לכולם אלא שצריך להתחיל בדברים הרבה יותר בסיסיים. אי אפשר לקפוץ לתוך מסכתות כמו זבחים ומנחות לפני שלומדים מסכתות כמו ברכות וביצה. ראשית כל, עלינו לרומם את העם לקיום מצוות 'רגילות' כמו שבת, כשרות, טהרת המשפחה וכו'. לאחר מכן המלכות בישראל צריכה להתבסס. הבאנו לעיל (עמ' 37) שלפי **הרב צבי יהודה הכהן קוק** דבר זה יכול להימשך שנים ואולי אף דורות! הרב ישראל אריאל צודק. באמת, כמו שקבע הרמב"ם, אין שום מצוה בתורה, כולל בנין בית המקדש, התלויה בביאת המשיח. אולם, אנו חייבים להיות **במדרגה הראויה** לביאת המשיח כדי לבנות את ביהמ"ק ולכן, לענ"ד, טעות היא בידו שמוטל עלינו לגשת מיד לבנין הבית השלישי כי עוד לא הגענו למדרגה הזאת. ואם יש האכזבה גדולה שהיא אנו בעצמנו, כלשונו, היא לא האכזבה שאנחנו לא בונים את המקדש אלא שאנחנו לא בונים את העם.

לסיום נביא את דברי **הרב אליעזר וולדנברג** בשו"ת ציץ אליעזר¹⁴⁸ (מודגש על ידי):

"אכן למרות הניצחונות הגדולים צריכים אנו עדיין לומר בצער גדול...שהדבר דומה עוד עלינו כמי שמתנו מוטל, בראותנו בעינינו המקום וההיכל ביד גוים והמה נכנסים בחמישים שערי טומאה אל הקודש פנימה, וישראל רואים מנגד נחלתם הנפכה לזרים, **היש מיריות גדולה מזו וחרפה גדולה מזאת**, הלא תסמר שערך בשר האדם הרואה בעיניו גוים מקרקרים בהיכלו ואנחנו חסרים מכל טוב **לא מקדש ולא קרבן ולא כ"ג שיכפר בעדנו?** ומה"ט יש עוד לקרוא בקריאה-גדולה הפיוט של: 'אזכרה אלוקים ואהמיה בראותי כל עיר על תילה בנויה ועיר אלוקים מושלת עד שאל תחתיה' בהיותה מלאה מטומאת הכנסיות והמסגדים, ה' ירחם ויעביר במהרה גילולים מן הארץ והאילים כרות יכרתון והעולם יתוקן במלכות שד"י".

¹⁴⁶ ע' מסילת ישרים פרק א' ד"ה 'אם תעמיק עוד'.

¹⁴⁷ זאת כל עוד שמתקדים בעצם פעולות-שחיטה, זריקת הדם וכו'. אולם שמתחילים ללבוש כעין 'בגדי כהונה', לענ"ד זה נראה מגוחך והופך את הדבר לרמה של הצגה בפני גן-ילדים. ובכלל צ"ע מדוע יש כהנים שמחילים לעצמם 'בגדי כהונה'. וכי הם יודעים בבירור שיוכלו להשתמש בהם כשיבנה ביהמ"ק? הרי יש הרבה מחלוקות בראשונים לגבי עשיית בגדים אלו שעדיין לא הוכרעו. וכי נהגו כך 'הכהנים הגדולים' של דורנו והדורות לפנינו-החפץ חיים, האור שמח, הרב קוק, הרצי"ה, הרב הנזיר והרב שפירא? ותופעה נוספת של השנים האחרונות שיש אנשים המסתובבים בסמטאות העיר העתיקה עם כבש בערב פסח. הרי הם יודעים היטב שאף אחד לא יאפשר להם להקריב אותו בהר הבית וסה"כ מדובר בתרגיל תקשורתי שיש בו גם איסור צער בעלי חיים.

¹⁴⁸ ח"י סי' א' ס"ק פז.

על הדרישה ועל הפרישה

הקדמה

למאמר השני ב'אמונת חכמים' קראתי בשם 'על הדרישה ועל הפרישה' ע"פ דברי הרב אברהם שפירא בנאומו התקיף נגד העולים להר הבית, ביום ירושלים תשס"ה בישיבת מרכז הרב. את דבריו כבר הבאנו לעיל (עמ' 34) כאשר תמה-"היאך מעודדים יהודים לעלות להר הבית"? וקבע באופן נחרץ-"אל לנו לשנות כי הוא זה בעניין הלכה זו ממה שנהגו בכל הדורות בנוגע לשמירת קדושת המקום". והוסיף-"כשם שקבלו שכר על הדרישה כן יקבלו שכר על הפרישה!"

במאמר השני הזה באתי להעיר כמה הערות על דברים שראיתי בחוברת 'לשכנו תדרשו' שהוציא לאור הרב אלישע וולפסון-אברך¹⁴⁹ בישיבת ההסדר בעיה"ק צפת, וכן על מאמרים אחרים שקראתי בנושא העלייה להר הבית בזה"ז. אין בכוונתי לבזות שום ת"ח או לזלזל באלו שעולים להר ע"פ 'היתר' מרב פלוני או אלמוני (עי לעיל 'מי הם המתירים' עמ' 24-26). אני לא מתייחס אליהם כ'מעפילים'¹⁵⁰ כי סבור אני שחלק גדול מהעולים בטהרה עושים זאת מתוך כוונה ראויה והשתוקקות אמיתית למקדש. אולם כבר הערנו לעיל (עמ' 5) מתוך דברי המלאך למלך כוזר "כוונתך רצויה בעיני ה' אבל מעשך אינו רצוי". אני מאמין שחובתנו לכוון את צעירי הצאן לגישה הנכונה ביחס להר הבית שהדרישה שלהם למקום מקדשנו תהיה **מסביב** להר-תרת' משמע-היינו **ללמוד** את הסוגיות הקשורות לעבודה, קרבנות וטהרה וגם **לשמור מרחק** מהמקום מתוך 'מורא מקדש' ואז בעז"ה יקבלו שכר על הדרישה ועל הפרישה.

עליית נשים להר הבית

בטרם אגש להערות שיש לי על החוברת 'לשכנו תדרשו' אני מבקש להתייחס למה **שלא** כתוב שם. מדובר בסוגיה חשובה שהמחבר, הרב אלישע וולפסון, פשוט התעלם ממנה¹⁵¹ והיא-עליית נשים להר הבית. כשקראתי את החוברת לפני כשנתיים שמתי לב לדבר ושלחתי אליו שאלה דרך הדוא"ל מדוע הוא לא התייחס לעליית נשים וילדים¹⁵² להר הבית? ענה לי הרב וולפסון במילים אלו:

"בחוברת לא התייחסתי לכך, רק כתבתי כי יש בזה מחלוקת בין הפוסקים. מכיוון שחלק מהרבנים שנתנו את הסכמותיהם לא מתירים לנשים לעלות, על כן נמנעתי מלדון בזה. למעשה לגבי ילדים וילדות אין כלל בעיה שיעלו להר הבית. לגבי נשים יש בזה מחלוקת. יש אומרים כי אין להורות בציבור לנשים לעלות, מכיוון שיש בזה הלכות חדשות ומורכבות ועולים לטעות בדבר. וכן כתב הגר"ש גורן והגר"ד ליאור. יש אומרים שרק נשים נשואות יכולות לעלות לאחר שידעו את ההלכות הכרוכות בדבר, אך נשים רווקות לא יעלו מפני תקנת הריב"ש שנשים רווקות לא תטבולנה. יש אומרים שגם רווקות יכולות לטבול ולעלות, מפני שתקנת הריב"ש שנשים לא תטבולנה לטהרתם היינו באופן סדיר

¹⁴⁹ אחרי שכתבתי דברים אלו נודע לי שהוא נתמנה לר"מ בישיבה שם ובחודש שבט תשע"ט הוא הוציא ספר בשם 'הר הבית כהלכה' (נו נאך א שטיקלע כרת -ע' לעיל בדברי הרב צבי יהודה בעמ' 22). וכעת (תש"פ) נודע לי שהוא עבר לגור בישוב נריה.

¹⁵⁰ כמו שעושה כן הרב אליהו בקשי-דורון ע' שו"ת בנין אב ח"ג ס' נ"ב.

¹⁵¹ חוץ ממה שהוא כתב בעמ' 51 'הלכות טבילה-לגברים בלבד'. כותרת זו לא מספיק שהרי כל אישה נשואה שרואה את זה חושבת לעצמה שהדברים נחוצים 'לגברים בלבד' כי אינם מתורגלים בהלכות אלו (חציצה וכו') בחיי היומיום.

¹⁵² שאלתי על עליית ילדים בעקבות אותו מעשה (ע' לעיל הערה 73) באדם אחד שעלה להר עם בתו בת 4. בזמן 'ביקורם' בקשה הילדה להתפנות והאב לקח אותה הצידה לעשות צרכיה -דבר שגרם למהומות מצד הישמעאלים. ובעיקר אינני מבין איך עולים להר עם תינוקות. ומה עם הטיטול?! ואכמ"ל.

כל חודש, אך לצורך טהרה של מצווה- מותר, וכפי שכתבו האחרונים בנוגע לטבילת רווקה שמותרת לטבול לפני יוה"כ. באתר של נשים למען המקדש תוכל לראות רשימה חלקית של רבנים המתירים לנשים לעלות. ע"כ דבריו.

לענ"ד מחבר ספר לחוברת שמתעלם מחמישים אחוז מציבור הקוראים שלו רק כדי לקבל הסכמות מרבנים מסוימים אינו ראוי לשבחים שמרעף עליו ראש ישיבתו **הרב איל יעקובוביץ'** שבהסכמתו לחוברת כותב: "קראתי ולמדתי בנפה אחר נפה את דברי האיגרת הזאת, ומצאתי את כולם בסולת נקייה וכו'...טרם ראיתי חיבור מקיף שכזה בנושא דרישת ה' במקום קדשו". וצ"ע.

אם מצאנו דעת יחיד של פוסק, היינו הגר"ד ליאור, שמתיר עלייה להר הבית לגברים, הרי בנוגע לעליית נשים להר הבית **אין שום רב, שהוא בר-סמכא**¹⁵³ לפסוק הלכה בהלכות ציבור שמתיר לנשים לעלות. **הרב דב ליאור** אוסר בתוקף את עלייתן של נשים וכתב¹⁵⁴ בגילוי דעת:

"בענין עליית נשים להר הבית, דעתנו היא שכיום יש להימנע מכך".

נודע לי שכאשר מגיעים אברכים צעירים אל הרב ליאור ע"מ 'לשכנעו' לשנות את פסק דינו בענין זה הוא אפילו לא מוכן לשמוע את טענותיהם ודוחה אותם בשתי ידיים. ובספר אל הר המור שנכתב ע"י הרב יצחק שפירא והרב יוסף פלאי, אחרי דיון מקיף בענין 'הטהרה לנשים כדי לעלות להר הבית' הם כותבים (שם עמ' לה) מפי הרב ליאור: "נראה שלעת-עתה, כל עוד הטהרה אינה חדורה דיה בציבור, יעלו להר רק הגברים, ואילו הנשים תחזקנה את ידיהם מבחוץ, עד שתרכבה הדעת ואף הן יעלו להר בטהרה".

במכתב תשובה בחודש מנחם-אב תשע"ז, לבלנית מקווה, מאחד הישובים בארץ, ששאלה האם מותר לה לאפשר טבילה של רווקות החפצות לעלות להר הבית? ענה הרב ליאור:

"לענ"ד אין לנשים לעלות להר הבית כלל, וממילא אין לאפשר לנשים פנויות לטבול במקווה, כתקנת רבותינו המובאת בריב"ש, כדי למנוע פריצת גדר הצניעות".

הכרעה זו של הרב ליאור¹⁵⁵ והרב שלמה גורן היא בשל המורכבות של הנושא והתקלות המצויות בו. לדוגמה:

(א) רווקות אינן נטהרות היום לנידתן. (ריב"ש)

(ב) אישה נשואה אע"פ שהיא מורגלת בטהרה לבעלה בכל זאת, לא בכל עת שהיא מותרת לבעלה מותרת להיכנס להר הבית.

(ג) אישה שלאחר טבילתה מתייחדת עם בעלה אסורה להיכנס להר הבית מדין משמשת ובמשך כמה ימים יש לחשוש לטומאת פולטת.

(ד) אישה זבה אסורה להיכנס להר הבית עד שיעריב שמשו. (תוספות)

גם **הרב יצחק שילת** בהצעתו לבנות בית כנסת בהר הבית (תחומין ז' עמ' 511) מבקש למנוע את כניסת נשים לשטח ההר והוא כותב:

"על בית הכנסת להיות באופן שעזרת הגברים תהיה בתוך שטח הר הבית דהיום, ועזרת נשים מחוץ לו. הסיבה לכך...היא שרוב הנשים אסורות בזמן הזה להיכנס לכל שטח הר הבית, ואין אפשרות מעשית לשית הבדל בין אשה לאשה".

¹⁵³ ע' לעיל דברי הרב אברהם שפירא עמ' 17 בקשר לרבנים שהיה מכנה 'רעבאלאך'. וע' גם הערה 89 והערה 145.

¹⁵⁴ מובא בספסוף לספר עבודה (משנה תורה לרמב"ם-מהדורת מכון המקדש) של הרב יוסף פלאי הערה 12.

¹⁵⁵ דברי הרב ליאור שם. וע' לעיל סוף קטע 'מי הם המתירים?' עמ' 25 בקשר לשיטת הרב גורן בענין הר הבית.

למרות שכל העולים להר הבית סומכים אך ורק על הרב ליאור שהוא הפוסק היחיד שמתיר, בכל זאת חלק גדול מהם לא מוכנים לציית לדבריו בקשר לעלייתן של נשים. ואפילו לדעת הרמב"ם שהבאנו לעיל (לא תסור מדבריהם עמ' 12-14) שכאשר אין סנהדרין לא חייבים לפסוק לפי הרוב ומותר לכל א' לנהוג כפי פסק רבו אפילו אם היא דעת יחיד, מדובר שהולכים לפי שיטתו **בכל דבר** ולא נוטשים אותו כאשר דעתו בנושא מסוים לא מצא חן בעיניו. רבנים כמו הרב **וולפסון** (שעל פי עדותו לעיל, לא התייחס לעליית נשים בחוברתו 'לשכנו תדרשו' כדי לזכות בהסכמתם של הרב ליאור ועוד רבנים) עורכים שם סיורים מעורבים וטיולי משפחות בניגוד מוחלט לפסק הרב ליאור. דבר שהוא פשוט אבסורד! אע"פ שאין אפילו פוסק אחד מגדולי ישראל שמתיר עליית נשים, יש רבנים, שהם אכן תלמידי חכמים אך אינם ברי-סמכא בעניינים האלו, שמתירים זאת ע"פ תנאים מסוימים. אחד הרבנים האלו הוא הרב **ישראל אריאל** שכתב במאמרו 'בית ה' נלך' בעניין זה¹⁵⁶ וצריך עיון בדבריו.

הרב אריאל מתייחס שם לשאלה (במילים שלי-) איך יתכן להרחיק נשים היום מהר הבית מפני אי-יכולתן להיטהר הרי בזמן הבית היו אלו מעשים שבכל יום שנשים באו למקדש? הוא מביא כמה דוגמאות שנשים היו שותפות למעמדים ציבוריים שנערכו במקדש כגון הקהל ושמחה בית השואבה. כמו כן נשים עלו לרגל ואכלו משלמי חגיגה, שלמי שמחה וקרבת פסח, דברים שלא ניתן לעשות כאשר האישה איננה טהורה. לכן, מסיק הרב אריאל, שהיו פתרונות כדי שנשים תטהרנה לקראת מעמדים אלה והוא כותב ש "מעין במקורות מתברר, כי רק לגבי טהרת אישה לבעלה החמירו חכמים במקרים של ספק".

הרב אריאל מסביר איך, כנראה, בזמן המקדש נשים לא החמירו על עצמן לספור שבעה נקיים ואיך אישה יכולה להיטהר לאחר שנתייחדה עם בעלה ללא צורך להמתין שלשה ימים. והוא כותב "החומרות הללו (ז' נקיים וג' ימים של פולטת) אפשריות כשהמקדש חרב, אך בזמן הבית...לא היתה האישה יכולה להחמיר חומרה בעניין נידה".

דברי הרב אריאל הם מאד הגיוניים אך צריך לזכור שהם בגדר השערה בלבד ואין להם שום מקור הלכתי. דבר זה לא אמור להפריע לנו אם מדובר על דברי הסבר- איך נשים נהגו בעבר ותנהגו בעתיד בידי טהרה בזמן המקדש¹⁵⁷, אלא שהרב אריאל סובר שכך צריך לנהוג היום נשות ישראל כדי לקיים ה'מצוות' (לפי שיטתו) שבעליה להר הבית. היעלה על הדעת שאישה תטבול באמצע 'שבעה נקיים' כדי לעלות להר הבית ותטבול שוב בסוף הז' נקיים כדי להתייחד עם בעלה?! חוץ מהבלבול הגדול הרי זה דבר שעלול למוטט את היסודות של הבית היהודי.¹⁵⁸ מעבר לכך, ספירת שבעה נקיים אינה סתם חומרה שבנות ישראל קבלו על עצמם אלא שחז"ל אומרים שזו 'הלכה פסוקה' כדאיתא בגמרא (ברכות ל"א ע"א): - 'ת"ר אין עומדין להתפלל לא מתוך דין ולא מתוך דבר הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה'- היינו הלכה שאינה צריכה עיון כדי שלא יבוא להרהר בה בתפלתו. הגמרא מביאה דוגמה של הלכה פסוקה- 'אמר רבי זירא בנות ישראל החמירו על עצמם שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבעה נקיים'. הרב **מרדכי אליהו** כותב על זה בספרו 'דרכי טהרה' (עמ' יא)- "דין זה אע"פ שהוא חומרה, נקבע כהלכה שאין עליה עוררין". יש סיבות רבות לחומרה זו, החשובה שבהן, שמובא בבית יוסף (יו"ד סי' קפ"ג), היא כדי שתהיה לכל הנשים ספירה אחידה, ולא תצטרך כל אחת ואחת לחשב לעצמה חשבונות מסובכים שלא כולן בקיאות בהן. לכן, אפילו אישה בעלת דוקטורט במתמטיקה חייבת לנהוג כך כי היא הלכה פסוקה שאין לערער עליה.

¹⁵⁶ ע' סידור המקדש נ"א כרך ב' עמ' 561-562.

¹⁵⁷ זה מעניין שב'סידור המקדש לאם ולבת ישראל' הרב אריאל כותב שהחומרות שנהגו נשות ישראל בזמן הגלות תתבטלו כשיבנה המקדש ולא ראיתי התייחסות שם לאפשרות לנהוג כן היום כדי להעלות להר הבית.

¹⁵⁸ הרב שמואל הלוי וואזנר פסק שאסור לאישה לטבול בערב יוה"כ בתוך ימי ספירת ז' נקיים משום חשש למכשול ע' שיעורי שבת הלוי - נידה עמ' רמז וקובל מבית לוי ח"ד עמ' כ'.

מעיקר הדין אישה הטובלת בסוף ז' נקיים כדי להיטהר לבעלה יכולה להיכנס למחנה לוויה, בתנאי שהיא לא תתייחד עם בעלה בליל הטבילה או בלילות הבאים, דבר שיגרום לה להיטמא שוב מדין פולטת. אולם, ביטול מצות עונה היא דבר חמור ואמרו חז"ל (עירובין ס"ג ע"ב) שיהושע נענש שלא היו לו בנים בגלל שביטל את ישראל מפריה ורביה לילה אחד שלא לצורך גדול. גם כלה ביום חופתה, שטבלה בלילה הקודם ועדיין לא התייחדה עם בעלה, יכולה להיכנס למחנה לוויה מעיקר הדין. אולם, ביום חתונתם ש'עונותיהם נמחלים' כדברי חז"ל (יבמות ס"ג ע"ב) לא כדאי לחתן וכלה להכניס את עצמם לספק איסור חמור כאיסור כרת, שהרי כיום אין איש יודע **בוודאות** את מקומה המדויק של מחנה שכינה שהנכנס בה חייב כרת.

עליית בנות רווקות להר הבית היא דבר שאסור בהחלט כי בזמן הזה לא ניתן להן להיטהר. אחד מגדולי הראשונים, רבי יצחק בר ששת, פסק בתשובה (שו"ת הריב"ש תכ"ה) שאסור לבנות ישראל הבתולות לטבול לנידתן. הסיבה לכך היא-חשש לאנשים שאינם מהוגנים, העלולים להכשיל בתולה בהיותה טהורה, לדבר עבירה. פסק הריב"ש¹⁵⁹ המובא בבית יוסף (יו"ד סוף סי' קפ"ג) הוא גם דעת הרמב"ן וכידוע, אין אפשרות לחלוק על דברי הראשונים.

יש הרוצים להביא ראיה מטבילה בערב יוה"כ שכותב המשנה ברורה (תר"ו ס"ק י"ז) בשם המגן אברהם-ואפילו נערים ובתולות מכיון שהם בני מצוות טובולות". וזאת לדעת אלו שסוברים שהטבילה בערב יוה"כ היא לצורך תשובה, ששייכת גם לנשים ובנות, אולם לדעת אלו¹⁶⁰ שנשים אינן צריכות לטבול, כיון שאין יכולות להתדמות בטהרתן למלאכים, אין מקור הלכתי לטבילת רווקות. למעשה היום נערו (ואף נשים) לא טובלות בערב יוה"כ¹⁶¹ כי כבר חלקו הפוסקים על דברי המגן אברהם העומדים בניגוד לדעת הראשונים (ריב"ש ורמב"ן) כאמור. וכתב ה'שדי חמד' (ח"ט מערכת יוה"כ סי' א' אות ו') שבדרך כלל הבאר היטב מצטט את דברי המגן אברהם אך כאן השמיט את דבריו ובצדק. למרות שיש טוענים שהריב"ש והרמב"ן אסרו על הרווקות לטבול לנידתן אך ורק באופן סדיר כל חודש ע"י הפסק טהרה וספרית שבעה נקיים וזו הסיבה שחלק מהאחרונים התירו טבילת רווקות בערב יוה"כ שהוא בבחינת דבר לא שיגרתו ולא תבואו ח"ו לידי מכשול, בכל אופן, טענה זאת לא באה לסייע לדעת המתירים לרווקות לעלות להר הבית כי לפי המציאות היום, בנות אלו שנכספה וגם כלתה נפשו להתפלל בחצרות בית ה' מבקשות לטבול כל חודש כדי לעלות להר הבית בניגוד מוחלט לגזרת רבותינו הראשונים.

במכתבו אלי (לעיל עמ' 42) הפנה אותי הרב וולפסון לברר על עליית נשים להר הבית אצל תנועת 'נשים למען המקדש' שם "תוכל לראות רשימה חלקית של רבנים המתירים לנשים לעלות" הוא כתב לי. האמת היא שלא מצאתי רשימה כזאת אולם גליתי כמה מאמרים שכתבו נשים מאותה תנועה שנוסף מהם ריח חזק של פמיניזם-דבר שאין

¹⁵⁹ כתב הריב"ש על טבילת פנויות "נהגו זו בדורות הראשונים משום טהרות כמו שהיו מטבילין את הקטנות כדאיתא במס' נידה (ל"ב ע"א)...ואעפ"כ כתב הרמב"ן ז"ל שבטולה בדורות האחרונים משום דהויא חומרא דאיתא לידי קולא שיבואו בה לידי מכשול".

¹⁶⁰ ע' אליה רבה תר"ו ס"ק ט' והמקור חיים (לבעל החוות יאיר ס"ד) בשם המטה משה סי' תת"מ שאין אפשרות לנשים להתדמות למלאכי השרת. ויש כמה וכמה דינים ומנהגים של יוה"כ שנשים לא נהגו בהם מטעם זה. ע' שעה"צ סי' תר"ט ס"ק י"ט שכותב בקשר למנהג לעמוד כל היום "נשים לא יעמדו כדוגמת המלאכים כי אין יכולין להתדמות להן. ובענין לבישת בגדים לבנים ונקיים שמובר ברמ"א (סי' תר"ט ע"ד) וכותב שם המשנה ברורה ס"ק ט"ז-שגם נשים נוהגות ללבוש בגדים לבנים אע"פ שלא שייך בהן הטעם להתדמות למלאכים אלא מפני כבוד היום וכן מבואר ברמ"א ס"ק ה'. וע' בס' תרי"ט ס' ב' לגבי אמירת פסוק 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בקול רם שלכאורה לא שייך בנשים כיון שלא יכולות להתדמות למלאכים (ע' קצה המטה על המטה אפרים ס"ק ל"ד. וע' בשו"ת גור אריה סי' פ"ב שמתיר לנשים לאומרו בקול רם וכן הורה הגרי"ש אלישיב (הליכות ונהגות עמ' 19)).

¹⁶¹ וכתב הרב אביגדור נבנצל 'ביצחק יקרא' על מ"ב תר"ו ס"ק י"ז "נכון הדבר שנשים לא תטבילנה, והרוצות בדווקא לטבול-מותר להן אם הן נשואות ומותרות לבעליהן". ועל מה שמובר בספר פסקי תשובות (תר"ו הערה 30) שבירושתי' נהגו נשים ונערו לטבול בעי"ז, אמר לי הרב משה אורי לינדר שלא רק בעי"ז אלא בכל ער"ש ועירוי"ט נשים ובנות ירושלמיות היו הולכות למקוה כדי להתרחץ כי לא היו חדרי אמבטיה בבתים!

דעת חכמים¹⁶² נוחה ממנו. לענ"ד תנועת 'נשים למען המקדש' לא פחות פמיניסטית מכל תנועת נשים אחרת בארץ כולל הקבוצה שמתאספת מידי ראש חודש בצד המערבי של הכותל.

אחד המאמרים שהגיע לידי מחודש מנחם-אב תשע"ז נכתב ע"י אישה שמכנה את עצמה (או אולי עורך המאמר מכנה אותה) רבנית¹⁶³ ופוסקת הלכה! בין השאר היא שואלת "למה ייגרע חלקנו?" וקוראת "תנו לנו אחוזה בבית אבינו". דבריה מלאים וגדושים במקורות שהיא מצטטת מהגמרא במסכת כתובות ונדה, דברי הבית יוסף, הרמב"ם והמאירי ואף מחידושי החת"ס סופר, אך אני מסופק אם אותה 'רבנית' בכלל למדה את הדברים מהמקור. בעיקר היא קובלת על רבנים, כמו הרב דב ליאור, המתירים עלייה לגברים אך אוסרים זאת לנשים. "דברים מקוממים, פוגעניים ואף מזלזלים בציבור הנשים העולות להר הבית" – כדבריה היא קוראת "פטרונות מקוממת". המאמר נכתב כתגובה למכתב 'גילוי דעת' שפרסמו הרבנים באותה תקופה, ובין היתר, הם הטילו על מדריכי הסירים בהר הבית את האחריות לפקח על העולים עמם ולוודא שקיימו את כל פרטי ההלכה הנדרשים כדי להצטרף לקבוצה. לענ"ד דרישה בסיסית והגיונית כשמדובר אף על כניסה רק למחנה לוויה לשיטתם. אולם אותה רעבאן לא מבינה מדוע יש צורך לפקח על העולים להר והיא שואלת, מתוך כעס כנראה:

"כאן מקום לשאול אודות הפיקוח הרוחני, אשר מוטל כביכול על המדריכים, מאימתי ישנה אחריות של אדם על שמירת המצוות של חברו? (אולי 'כל ישראל ערבים זה בזה' ח.ל.) והתנהגותו הפרטית מול אלוקיו? באלו תחומים נוספים ישנם בימינו בקרה ומישטור? (שמעת פעם על משגיחי כשרות ובלניות במקוה? ח.ל.) על הרבנים והמחנכים ללמד את העם, לפסוק ולספק מענה לכל שאלה, רוחנית או השקפתית, את הביצוע יש להשאיר לכל אחד ואחד מול עצמו ומול בוראו. (ולא הזכרתי כמובן את המתירים לעלות בטומאה מדין כיבוש)." ע"כ דבריה.

ואולי המשפט האחרון שלה בסוגריים מעיד, יותר מכל דבר אחר, על הסכנה בפסק הלכה לפי שיטת 'עשה זאת בעצמך'. נעסוק, בעז"ה, בנושא 'עלייה להר הבית מדין כיבוש' בהמשך, אולם בינתיים נבהיר שדין 'כיבוש' לא שייך בנשים שהרי כלל הוא בידיו שניים לאו בנות כיבוש הן (יבמות ס"ה ע"ב). לפי **בעל העקדה** זהו סיבת בואן של בנות צלפחד אל משה רבנו כאשר הן שמעו 'לאלה תחלק הארץ'. עלתה מחשבה בלבן, כי הכוונה רק לזכרים ולא לנקבות. הארץ עדיין אינה כבושה בפניהם. מי שישתתף בכיבושה יקבל חלקו בארץ, והיות ונשים אינן כובשות גם אינן נוהלות. בסופו של דבר באה התשובה מאת ה': 'כן בנות צלפחד דוברות' – מגיעה להן ירושה בארץ מאביהן שהיה מיוצאי מצרים. הוא זכה בנכס והן באות מכוחו. עכ"ל בעל העקדה.

ואם כבר הזכרנו את בנות צלפחד חייבים להדגיש שמעשיהן בכלל לא קשור לפמיניזם או לשוויון זכויות אלא לחיבתן לארץ ישראל. עצם הטענה שלהן 'תנה לנו אחוזה' באה בעקבות העובדה 'כי אין לו בן' שעל זה פירש רש"י – 'הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום'. זאת אומרת שלא בקשו חלק ונחלה כמו הבנים שווה בשווה, אלא במקום שאין בן, האחוזה של אביהן תגיע להן. לכן חבל שאותה 'פוסקת' משתמשת במעשה בנות צלפחד כדי לקדם עניין של נשים העולות להר הבית מתוך אקט של פמיניזם ושוויון לגברים הרי מעשה 'בנות צלפחד' בכלל לא שם!

והצעה נוספת של ה'פוסקת' היא להתיר לאישה לפרוש מבעלה לכמה ימים, בזמן שמותר להם להתייחד, ע"מ שתהיה טהורה לעלות להר הבית. למרות שבמקרים מסוימים מותר לבטל מצות עונה מתוך 'הסכמה זוגית' בכל אופן, מצות פריה ורביה מוטלת על הבעל ומנין לנו לבטל מצות עשה מן התורה? שכתוב עליה בספר החינוך מצוה א' – "המבטל אותה ענשו גדול מאד, שמראה בעצמו, שאינו רוצה להשלים חפץ השם לישב עולמו". ואפילו אם כבר קיים מצות העשה של פריה ורביה (שנולדו לו בן ובת) בכל זאת חייב הוא ביישובו של עולם שנאמר: "לא תהו בראה לשבת

¹⁶² ע' שו"ת אגרות משה אורח חיים ח"ד סי' מ"ג בענין תופעת הפמיניזם.

¹⁶³ התואר 'רבנית' ניתן לאשתו של רב, בין אם היא אישה המלמדת שיעורי תורה ובין אם לא. כמה שידוע לי אין מקור בספרי היהדות בתואר 'רבנית' לאישה חכמה אלא אם היא נשואה לרב והשימוש החפשי כיום בתואר זה היא כנראה טעות.

יצרה". דווקא הרצון של נשים צדקניות להתייחד עם בעליהן בכל עת שאפשר, זה הדבר שמקרב אותן לבית המקדש, כמו שראינו בקשר למראות הצובאות שהנשים תרמו למשכן (שמות ל"ח ח' ורש"י שם). בתחילה משה רבנו לא רצה לקבלם מפני שעשויים ליצרה"ר אלא א"ל הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. לכן כאשר הרבנית מביאה דברי חז"ל אלו בסוף מאמרה הם בעצם סותרים את דבריה הקודמים ומהיום כעין 'מעשה לסתור'!

לשכנו תדרשו

בהקדמה הזכרנו שהמאמר 'על הדרישה ועל הפרישה' בא להעיר על מה שכתב **הרב אלישע וולפסון**, מיישיבת ההסדר בעיה"ק צפת, בחוברתו 'לשכנו תדרשו'. קראתי הרבה חומר על העלייה להר הבית והתחושה שלי היא, וזו רק תחושה, שאלו שרוצים להתיר, עושים זאת מתוך גישה 'שהמטרה מקדשת את האמצעים'. זאת אומרת, כשיש השתוקקות גדולה בקרב עם ישראל להגיע אל מקום המקדש וגם חשיבות עליונה להראות לאויביו שאנחנו הריבון בהר הבית, עבור מטרות כל-כך חשובות כל דרך למצוא היתר לעלות להר מוצדקת, אע"פ שגדולי ישראל אסרו. דבר שמזכיר לי את מה ששאלו את המגיד מדובנא – איך הוא תמיד מוצא משל קולע בדיוק למטרה? המגיד, כמובן, ענה במשל כדלהלן:

פעם היה איש שהגיע במסעו לארץ רחוקה וראה שם בכפר אחד שורה של מטרות שבכולן החץ נמצא ישר בבול. לאחר בירור הוא מצא את האיש שירה את החיצים ושאלו – "איך אתה מצליח בכל פעם לקלוע ישר לבול?" ענה לו האיש שיש לו שיטה פשוטה, קודם הוא יורה את החץ ורק אחר כך הוא מצייר את המטרה מסביב. והרי זה ההרגשה שלי בקשר למה שקורה היום מסביב לשאלת הר הבית כאשר יש מטרה לעלות לשם ולא משנה באיזו דרך. הרבנים המתירים לא מסתפקים בסתם 'היתר' לעלות אלא מונים לפחות חמש מצוות¹⁶⁴ שאפשר לקיים היום, לשיטתם, בעלייה להר הבית. בעז"ה בהמשך נעסוק בכל אחת ואחת מ'מצוות' האלו. אולם, תמוה הוא בעיני איך רבנים תלמידי חכמים מנסים לחזק את יסוד דינם בזמן שלבם נוקפם אם הוא באמת נכון. כי לענ"ד, לא ייתכן שרב שלמד את סוגיית 'הר הבית' יכול להגיע למסקנה חד-משמעית להתיר. והרי זה נגד דברי חז"ל במסכת שבועות (ל"ע"ב) – ת"ר מנין לדיין שלא יעשה סניגורין לדבריו תלמוד לומר 'מדבר שקר תרחק'. ונפסק בשו"ע (ח"מ סי' י"ז סע' ח') כדברי רש"י שם (ודלא כרמב"ם ע' שם מאירת עיניים ס"ק י"ז) שאם 'לבו נוקפו לומר שהוא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם'.

הרב וולפסון קרא את חוברתו בשם 'לשכנו תדרשו', כנראה מתוך התלהבותו מהחידוש הגדול שהוא מצא, לטעמו, בפסוק הזה בחומש דברים (י"ב ה') ובדברי הרמב"ן שם. (דבר זה הזכיר לי את מה שכתב רבי יצחק מוניה בהקדמה לחיבורו 'אור זרוע' – ע' בהערה¹⁶⁵). המצווה 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' מוצבת גם בראש רשימת המצוות שהרב וולפסון מונה, כנראה מאותה סיבה. אולם לענ"ד, אין כאן שום חידוש אלא ניסיון לעוות את הפסוק ודברי המפרשים. במאמרו 'מי יעלה בהר ה'?', המובא בחוברת 'ומקדשי תיראו' 1 עמ' כ"א, כותב רבה של מעלה אדומים, **הרב יהושע כ"ץ**, את הדברים הבאים בקשר לאותו חידוש לכאורה:

¹⁶⁴ חמשת המצוות לפי הרב אלישע וולפסון הן – א) לשכנו תדרשו ובאת שמה, ב) עבדו במקדשו, ג) מורא מקדש, ד) לא תחנם ה' והורשתם את הארץ. הרב ישראל אריאל מונה את המצוות בסדר שונה ובנוסף, במקום 'לא תחנם' הוא מכניס מצות שמירת המקדש. ע' משנה תורה להרמב"ם – מהדורת מכון המקדש, ספר עבודה עמ' 1203.
¹⁶⁵ במחלוקת הידועה בנוגע לשם 'עקיבא' קבע רבי יצחק מוניה שכותבים את השם עקיבה בה"א ולא באל"ף, וכתב בהקדמה לספרו אור זרוע – קראתי בשם זה החיבור... מפני חיבה יתירה שמצאתי בזה המקרא 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה' סופי תיבות ר' עקיבה".

"סילוף דברים מדהים. המעיין בפסוקים שקדמו לפסוק זה ובפסוקים שלאחריו, וברמב"ן שם, יראה בעליל שאין שום שחר להסיק מהפסוק ומדברי הרמב"ן, שיש מצווה לעלות להר הבית בזמן שהמקדש חרב. גם בספרי, המובא ברמב"ן שם, מדבר על החובה לאתר את המקום לפני שנבנה בית המקדש הראשון, וכפי שעשה דוד המלך".

הרב כ"ץ הקדים לדבריו מדוע הוא החליט להגיב לדברי הרב וולפסון:

"לא אוכל לחשות בראותי רב צעיר מפרסם חוברת, ובה חידושים מופלגים שאינם מבוססים כלל, ומסיק מהם הוראה למעשה, כאילו היה אחד הגדולים שיש לו כח דהיתירא, לצאת נגד המקובל מקדמת דנא. לפיכך מצאתי לנכון להתייחס לנקודה אחת המופיעה בחיבורו וכו'..."

ובאמת ה'חידוש' של הרב וולפסון כבר מוזכר ע"י הרב ישראל אריאל במניין המצוות שהוא מונה שמקיימות, לטעמו, העולים ההרה בזמן הזה.¹⁶⁶

אולם דבר תמוה הוא בעיני, איך רב ותלמיד חכם, בא וממציא מצווה חדשה שלא נכללה במניין המצוות ע"י הרמב"ם, ספר החינוך, סמ"ג או סמ"ק על סמך פרשנות חובבנית בפסוק מהתורה ומפרשיו. אפילו הרמב"ן, שעל פירושו מסתמכים ה'פרשנים', לא כתב מצוות 'לשכנו תדרשו' בהשגותיו על ספר המצוות להרמב"ם. הדבר היה פחות חמור אילו היה מדובר על הצעה לחדש מצווה דרבנן כאשר הפסוק הוא אסמכתא בעלמא. אולם הרב וולפסון מונה את מצוות 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' בראש רשימת 'חמש מצוות שמקיימים בעלייה להר הבית'. ואם ארבעת האחרים הן מצוות דאורייתא (שלש עשה ואחת לא תעשה) כנראה שהוא מתייחס גם למצווה הראשונה כדאורייתא. לכן, לולא מסתפינא, הייתי אומר שהעולה להר הבית עם הכוונה לקיים מצות דאורייתא 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' עובר על איסור בל תוסיף.¹⁶⁷

(וע' לקמן ב'שיטת הרדב"ז' עמ' 68-69 שהבאנו את דעת הרב משה שטרנבוך הסובר שיש חובה לחקור ולברר את מקום המדיק של המקדש כדי להתפלל לכיוון זה ע"פ הפסוק 'לשכנו תדרשו').

דרישת ציון

מעניין לעניין באותו עניין, לפני שניגש למצוות האחרות שהרב וולפסון מונה נתייחס לעוד טענה ידועה בפי העולים¹⁶⁸ והיא קיום מצוות 'דרישת ציון'. במסכת ראש השנה (ל' ע"א) יש משנה שמופיעה גם במסכת סוכה (מ"א ע"א) בנושא נטילת לולב. בזמן הבית נטלו לולב בבית המקדש כל שבעת ימי החג, ובמדינה¹⁶⁹ רק ביו"ט ראשון. משחרב הבית התקין רבן יוחנן בן זכאי ליטול לולב כל שבעה (חוץ משבת)¹⁷⁰ זכר למקדש. עד כאן תמצית המשנה. שואלת הגמרא מנין לנו לעשות דברים 'זכר למקדש' - 'א"ר יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל יז) "כי אעלה ארוכה לך וכו'... ציון היא דורש אין לה". דורש אין לה! - מכלל דבעיא דרישה'. עד כאן דברי הגמרא. ופירוש הדברים שהנביא אומר על זמן הגלות - ציון היא, דורש אין לה, דהיינו שאין אדם נותן לב לדורשה ולרצותה, ולמדו מכאן חז"ל שציון

¹⁶⁶ ע' הערה 154 לעיל.

¹⁶⁷ באמת נכון יותר לומר איסור בל תוסיף. ע' 'דברי אליהו' להגר"א שבפסוק 'לא תוסיפו על הדבר וכו'...(דברים ד' ב') הכוונה לבל יוסיף מצוות חדשות על מנין התרי"ג מצוות (וכן פירש הרמב"ן שם) ובפסוק 'את כל הדבר וכו'...לא תוסיף עליו...' (דברים י"ג א') מדובר על האיסור להוסיף על מצוות קיימות כגון ה' טוטפות בתפילין, ה' מינים בלולב וכו'.

¹⁶⁸ ע' מבוא של הרב וולפסון לחוברתו לשכנו תדרשו עמ' 15. ונספח לספר עבודה להרמב"ם - הוצאת מכון המקדש דברי הרב יוסף פלאי עמ' 1204.

¹⁶⁹ לפי שיטת רש"י (ריטב"א, ר"ן, מאירי ועוד) 'מדינה' כולל ירושלים וכל מקום מחוץ למקדש ולפי הרמב"ם 'מדינה' זה כל מקום מחוץ לירושלים שהרי ירושלים עצמה בכלל 'מקדש' ונחשבת כ'לפני ה'. ויש לזה נפק"מ להלכה היום שהנטל לולב בחוה"מ ליד הכותל מקיים מצות לולב דאורייתא כמו ביום הראשון לפי הרמב"ם, דבר שמחייבו להקפיד בכשרותם של ד' המינים כביום הראשון! וע' לקמן עמ' 51.

¹⁷⁰ חז"ל גזרו (סוכה מ"ב ע"ב) שלא נטלים לולב בשבת, אפילו ביו"ט ראשון שהיא מדאורייתא, שמא יעבירו ד"א ברשות הרבים. וה"ה לשופר ומגילה.

טענה דרישה, דהיינו שנכון הדבר ומשובח שיעשו דברים להעלותה על לב ולהזכירה. לפיכך התקין רבן יוחנן בן זכאי שיטלו לולב בזמן הזה בכל ימות החג, כדוגמת המצווה בבית המקדש. לכן, לענ"ד הרצח ללמוד מכאן ש'דרישת ציון' היא חיוב לעלות להר הבית בזה"ז מסלף דברי חז"ל.

עבדהו במקדשו

המצווה השנייה שמונה **הרב וולפסון** היא המצווה להתפלל ולהשתחוות בהר הבית. בטרם נברר אם יש בכלל מצווה דאורייתא היום להתפלל בהר הבית נקדים לומר שאין מצווה **דאורייתא** להתפלל בכלל שלפי הכרעת הפוסקים היא מצוות דרבנן (ע' משנה ברורה סי' ק"ו ס"ק ד'). הרמב"ם סובר שיש מצוות עשה מן התורה להתפלל לפני הבורא יתברך (ספר המצוות עשין ה') ויש כמה ראשונים¹⁷¹ שסוברים כמותו, אולם גם לדעה זו נוסח התפילה, סדרה וזמנה הם מדרבנן. נגד הרמב"ם וסיעתו עומד הרמב"ן (בהשגותיו לסה"מ שם) ועוד כמה ראשונים¹⁷² שסוברים שאנשי כנסת הגדולה הם אלו שתקנו את התפילה נוסחה וסדרה. ואלו דברי הרמב"ן שם - "כל עניין התפילה אינה חובה כלל מן התורה אבל הוא ממידת חסד הבורא יתברך עלינו, ששומע ועונה בכל קראנו אליו, ואינה חובה אלא בעת צרה"¹⁷³ שתבוא על הציבור - מצוה לזעוק לפניו בתפילה ובתעוה". וכן הוא דעת רוב הפוסקים¹⁷⁴ שתפילה מצווה דרבנן היא וכל המקראות¹⁷⁵ אינם אלא אסמכתא בעלמא.

אכן, לדעת **הרמב"ם**, יש מצוות עשה להתפלל ודווקא במקדש, לכאורה שבספר המצוות שם, הוא כותב: "...ואמרו (מדרש תנאים ממדרש הגדול פ' ראה): עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו. כלומר **ללכת שם להתפלל בו ונגדו** כמו שבאר שלמה ע"ה (מ"א ח' ודה"ב ו)".

הבאנו את גרסת דברי הרמב"ם שהרב וולפסון ציטט בחוברתו 'לשכנו תדרשו' שהיא מתוך משנה תורה להרמב"ם בהוצאת הרב שבתי פרנקל ע"פ כת"י מינכן והמבורג ויש מכאן, לכאורה, מקור למצוות תפלה **בתוך** המקדש ממש. וכן הוא הנוסח שהיה לפני הרמב"ן כנראה, לפי משכתב בהשגותיו שם. **אולם** בגרסה אחרת של ספר המצוות להרמב"ם עם השגות הרמב"ן, בהוצאת מוסד הרב קוק, ע"פ דפוס ראשון¹⁷⁶ קושטא שנת ר"ע כתוב: "...ועבדו במקדשו ר"ל **הכוון אליו להתפלל שם** כמו שבאר שלמה ע"ה".

בגרסה זו של דברי הרמב"ם המצווה היא לכוון שהתפילה תעלה דרך בית המקדש אפילו כשלא נמצאים שם כעין מה שנאמר (מ"א ח' מח) "והתפללו אליך דרך ארצם" כמו שכתב הרמב"ן בהשגותיו¹⁷⁷. וברוח דומה כתב הטור (או"ח צ"ה): "ונחשב כאילו אנו עומדים בו (בביהמ"ק) ומתפללין וכו'..." וכן בשו"ע (שם סע' ב') כתוב: "...ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש ובלבו יכוין למעלה לשמים". ובדרך זו ניתן 'להיכנס' להתפלל בכל שטח הר הבית אף במחנה שכינה, ואפילו לפני ולפנים, בכל ימות השבוע ובכל שעות היממה.

הרב וולפסון מודה שאין הוכחה ש-מצוה זו של תפילה לפני ה' בהר הבית היא תלויה בזמן שבית המקדש בבניין או לא" כדבריו, גם לפי הגרסה שהוא מביא. בכל אופן, הוא טוען שאפילו בחורבנו 'בקדושתו הוא עומד' ובו מתקיימת עיקר מצוות התפילה כדברי הרמב"ם.

¹⁷¹ ע' סמ"ג עשין יט, סמ"ק יא, יראים תו (יד), ספר החינוך מצוות תלג ובאבודרהם שער ב'.

¹⁷² ע' רש"י ברכות יז ע"ב ד"ה ואלו, תוספות ברכות כ' ע"ב ד"ה בתפלה והמאירי שם.

¹⁷³ למשל כשאומרים פרקי תהילים אחרי התפילה בעת מלחמה או פיגועי טרור הרי זו תפילה דאורייתא לפי הרמב"ן. ותמוה

הוא בעיני איך חלק מהמתפללים יוצאים החוצה או מדברים באותה עת.

¹⁷⁴ ע' מגן אברהם סי' ק"ו ס"ק ב ושאגת אריה סי' יד.

¹⁷⁵ כגון "ועבדתם את ה' אלקיכם" (שמות כג כה), "ואתו תעבד" (דברים יג) ו"ולעבדו בכל לבבכם" (דברים יא ג).

¹⁷⁶ היינו דפוס ראשון של התרגום ללשון הקודש של אבן-תבון שהרי הרמב"ם כתב את סה"מ בערבית.

¹⁷⁷ הרמב"ן גם סובר שעבדהו במקדשו פירושו בעבודת הקרבנות, השיר והשתחויות.

הרב ישראל אריאל סובר¹⁷⁸ שלמצות 'מורא מקדש', שנדון בה בהמשך, יש גם תוכן מעשי, כדבריו. הכוונה היא לבוא אל המקדש כדי להתפלל, כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (ברכות ט, ה) "כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד ההוא תחילה –אלא לעניין מענייני תפילה ועבודה". אולם, הרב אריאל ציטט את הגרסה המשובשת¹⁷⁹ של הרמב"ם וכנראה לא ראה את פירוש המשניות להרמב"ם, בהוצאת מוסד הרב קוק, שתורגם ע"י הרב יוסף קאפח מכת"י מקוריים בערבית, ושם לא מוזכר תפילה אלא כתוב- "אין ראוי להכנס...אלא לעניין מענייני העבודה" בלבד.

עוד דבר ששייך ל'תוכן המעשי' של מצוות מורא מקדש לדברי הרב אריאל הוא תקיעת שופר בראש השנה בהר הבית. וכך הוא כותב:¹⁸⁰

"מצות תקיעה בשופר ובחצוצרות בראש השנה, מתקיימת בהר הבית הן בעת בניינו והן בחורבנו...אין מניעה מלחדש את מצות התקיעה כמאמרה במקדש. יהא בכך תוספת זכויות לישראל ביום הדין לכל באי העולם....מצות התקיעה בחצוצרות ושופר מתקיימת בהר הבית הן בחול הן בשבת".

קראתי את דבריו שוב ושוב כי לא האמנתי שהרב אריאל מבקש לבטל גזרת חז"ל ועוד טוען שיהא בכך תוספת זכויות לישראל! וצריך עיון גדול בדבריו.

חז"ל גזרו (ראש השנה כ"ט ע"ב) שאין תוקעים בשופר בשבת שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים ואפילו אם על ידי כך מתבטלת מצוה דאורייתא כי התקיעות ביום שני דר"ה הן רק מדרבנן. גזרה זו, אמנם, לא חלה בבית המקדש, כי אין שבות במקדש, אולם הסיבה לכך היא שכהנים זריזים הם ויודעים להיזהר שלא יבואו לידי איסור תורה. ואף שזרים יכולים לתקוע בשופר בבית המקדש¹⁸¹ גם לגביהם אומרים את הכלל 'אין שבות במקדש' כי הכהנים נמצאים לידם ומלמדים אותם להיזהר¹⁸². ואף לדעת הרמב"ם (פה"מ"ש ר"ה פ"ד מ"א) ש'מקדש' כולל העיר ירושלים וגם שם היו תוקעים, הסיבה לכך היא, הואיל שהיה שם בית דין הגדול, לא גזרו, שכן בית הדין היה מזוהר את העם ומודיע אותם שאסור להעביר את השופר ברשות הרבים. היום בעוה"ר, אין לנו לא כהנים זריזים ולא בית דין הגדול¹⁸³ וגזרת חז"ל לא לתקוע בשופר בשבת בעינה עומדת וחלה אף על מי שעולה להר הבית!¹⁸⁴

הרב אריאל גם מזכיר את מצות לולב **כל שבעה**¹⁸⁵ כאחת המצוות שמקיימים בהר הבית גם בעת החורבן. גם כאן צע"ג כי גזרו חז"ל (סוכה מ"ב ע"ב) שאסור ליטול לולב בשבת, אפילו כאשר חל יו"ט בשבת ומתבטלת בכך מצוה דאורייתא, ואף שאין שבות במקדש, במצב היום שאין לנו כהנים זריזים ובית הדין הגדול, הדבר אסור בהחלט גם בהר הבית, כדין שופר לעיל. ויש לומר שבלולב הדין יותר חמור מבשופר, שדווקא בשופר שאינו מסור לכל כאשר אחד תוקע ומוציא את הרבים, בזה אומרים שאין שבות במקדש, שהרי הכהנים יכולים ללמד את התוקע או את מביא

¹⁷⁸ ע' מאמרו 'בית ה' נלך' בסידור המקדש נ"א ח"ב עמ' 533.

¹⁷⁹ פירוש המשניות להרמב"ם נכתב כידוע בערבית וכבר בדורות הראשונים היווה תרגומו משימה לא קלה. לא כל המסכתות תורגמו ע"י מתרגם א' אלא היו שבעה או שמונה מתורגמים שחיו בתקופות שונות. המומחה המפורסם ביניהם היה רבי שמואל אבן-תבון, אולם היו ביניהם מומחים פחות במלאכה זו. סדר טהרות הוא א' מאלו שהגיעו לידינו בצורה לקויה מאד. כבר כתב רבי אברהם בקראט ממגורשי ספרד על גיליון פירוש המשניות לסדר טהרות שלו- "...בזאת הנוסחא הדפוסיית סרות טעם בין מצד בעל הדפוס בין מצד המעתיק הראשון... ובדה מלבו דברים לא כיוון אליהם אדונינו ז"ל. אמרתי: ראוי לי לחוס על כבוד קונה, ולתמוך יד ימינה, להרים מאשפות הטעות ההם ולא אניח פה מפיק מרגליות ילחון עפר ההעתקה המשובשת הזאת." ע' בש"ס עז והדר-פריעדמאן במבוא למשניות סדר טהרות שמביאים הערות מהרב עזרא קורח שתרגם מערבית לעברית מעותק מקורי מחלב. ודבר ידוע הוא שיש שיבושים גם בשאר המסכתות כולל מסכת ברכות.

¹⁸⁰ ע' מאמר 'בית ה' נלך' בסידור המקדש נ"א ח"ב עמ' 562-563.

¹⁸¹ ע' מנחת חינוך מצות שפד שכתב- 'ונור' דבשופר היו תוקעים הן ברה"ה הן בתעניות אפי' ישראלים דבשופר ל"מ בשום מקום קפידא בכהנים".

¹⁸² ע' רש"י פסחים ל"ו ע"א ד"ה במקום זריזין, מאיר שם ס"ה ע"ב ותוס' שבת קכ"ג ע"ב ד"ה לא.

¹⁸³ ע' רמב"ם הלכות שופר סוף פ"ב שבזמן החורבן כל מקום שיש בי"ד קבוע וסומך תוקעין בשבת ושם מדובר אך ורק

בדיינים שבסמכותם לקדש את החודש ואכמ"ל.

¹⁸⁴ שהרי יש סוברים שהכלל 'אין שבות במקדש' חל אך ורק במחנה שכונה ולא בהר הבית ע' מרכבת המשנה שבת פכ"ג

ה"ד ושנ"ת דברי מרדכי להר"מ פרידבורג ס' ל"ו.

¹⁸⁵ ע' מאמרו 'בית ה' נלך' שם.

השופר להיזהר, משא"כ בדבר המסור לכל כמצוות לולב, שבזה גזרו אף במקדש. ולכן בשבת חול המועד¹⁸⁶ אין נוטלים את הלולב במקדש משום הגזרה שמא יעבינו, לפי שנטילת לולב לכל מסורה וגזרו אף במקדש.¹⁸⁷

בנוסף איך ייתכן לקיים מצוות לולב מן התורה היום בהר הבית כאשר המקום חרב. הרי כתב הרמב"ם בסוף הלכות לולב שחייבים לשמוח שמחה יתירה במקדש (שמחה בית השואבה) משום שכתוב "ושמחתם" ובעניין זה הרי ברור דבזה"ל אין כזאת שמחה.¹⁸⁸ וכנראה גם לעניין לולב כאשר ביהמ"ק חרב לא שייך לשמוח שהואיל והתורה קוראת את הנטילה במקדש בשם "ושמחתם לפני ה' אלקיכם" חייבים לעשות זאת דווקא בשמחה ואין זה שייך לפי המצב בהר הבית בזמן הזה.

לפי שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות¹⁸⁹ המושג 'מקדש' כולל גם ירושלים כאשר יש צורך להבדיל בין מקדש למדינה. לפי קביעה זו של הרמב"ם, וגם לפי שיטה אחרת שלו בהלכות בית הבחירה (פ"ו הל' ט"ז) שקדושת המקדש וירושלים לא בטילה אחרי החורבן יש נפקא מינה להלכה גם בזמן הזה לפי **רבי יעקב עטלינגר**, בעל הערוך לנר, בספרו ביכורי יעקב¹⁹⁰ שבאותם מקומות בירושלים העתיקה שבוודאות נתקדשו בקדושת ירושלים¹⁹¹ החיוב ליטול לולב הוא מן התורה כל שבעת ימי החג חוץ משבת. דבר המחייב הקפדה יתירה בכשרותם של ד' המינים כביום הראשון ולא מאפשר לצאת ידי חובה בלולב שאול וכו'. הרב עטלינגר מסיים במילים – "ולא ראיתי לא' מהפוסקים ראשונים ואחרונים שהזכיר דבר מזה אשר הוא ברור לפענ"ד". אמנם פוסקים רבים¹⁹² חולקים על הרב עטלינגר בחידוש מופלא זה, אולם, יש גם אלו שהצדיקו את שיטתו¹⁹³ והרבה גדולי ישראל כגון **הרב יחזקאל אברמסקי** ו**הרב יוסף שלום אלישיב** נטו להחמיר כדבריו ונהגו להתפלל ליד הכותל בכל ימי חג הסוכות כדי לקיים שם מצוות לולב מדאורייתא¹⁹⁴. לכאורה, על פי דברי הביכורי יעקב ניתן גם לקיים מצות תפילה מדאורייתא לפי שיטת הרמב"ם ליד הכותל ללא צורך לעלות להר הבית שהרי 'עבדהו במקדשו' כולל גם ירושלים שקדושתה לא בטילה. אמנם יש הסוברים¹⁹⁵ שקביעת הרמב"ם שירושלים נקרא מקדש לא נאמר בכל עניין.

כמו שכבר כתבנו לעיל ב'הר הבית בידנו' (עמ' 26-27) שכל החלטות הממשלה בעניין הר הבית היו שגויות, ובשנת תשכ"ז היו צריכים לנעול את שערי הר הבית ולהודיע לעולם שאין כניסה לאף אחד עד ביאת המשיח. בכל אופן, לפי הכללים שנקבעו ע"י הוואקף, אחרי שממשלות ישראל בעבר ובהווה אישרו להם לנהל את מתחם הר הבית,

¹⁸⁶ ע' משנה סוכה פ"ד מ"א שבתחילה היו מביאים לולביהם בער"ש וכו' ואח"כ התקינו ליטול בבית.

¹⁸⁷ ע' מאירי סוכה מ"ב ע"ב.

¹⁸⁸ ע' לעיל הערה 61 מה שהערנו על דברי הרבי מלובביץ'.

¹⁸⁹ מעשר שני פ"ג מ"ד, שקלים פ"א מ"ג, ראש השנה פ"ד מ"א וסוכה פ"ד מ"ב.

¹⁹⁰ סק"א על דברי הרמב"ם בפהמ"ש סוכה פ"ג מ"ב.

¹⁹¹ המקומות בירושלים שקדושתם לא בטילה הם – סביבות מקום המקדש והכותל המערבי, קברי בית דוד בהר ציון וקבר חולדה הנביאה שבמרומי הר הזיתים אבל לא את רחובות היהודים ברובע היהודי.

¹⁹² ע' אור שמח על הש"ס סוכה מ"א ע"א (וע"ע איך שתירץ הרב אלישיב את הקושיות של האור שמח על הביכורי יעקב בקובץ תשובות ח"ה סי' קכה, וע"ש גם ח"א סי' ס"ו וח"ד סי' פ"ג) שו"ת כפי אהרן ח"ב סי' י"א, שו"ת ציץ הקודש ח"א סי' מ"ז ובמועדים וזמנים ח"ה סי' שמ"ח מובא שהגר"ז **מבריסק** לא סבר כהביכורי יעקב. וע' שו"ת אגרות משה ח"ח קדשים סי' ס"ג ס"ק ח' שאפילו להרמב"ם נטילת לולב דאורייתא כל שבעה הוא רק בביהמ"ק ולא בירושלים וע"ע לקמן הערה 195 ויש להעיר וכו'. וכן כתב בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רעג וציין עוד שלא ראינו נוהגים כך. וכן הורה הרב **ניסים קרליץ** (חוט שני סוכות פ"ח) שמשמע מכל הפוסקים שלא חששו לזה.

¹⁹³ ע' דברי הרב ירוחם פישל פערלא על ספר המצוות לרס"ג סוף ח"ג במילואים ס"ה. וע' גם מקראי קודש סוכות ח"ב סי' י"ג

וי"ט.

¹⁹⁴ ע' אמרי שפר עמ' רלא. ושם מובא שהחזו"א מחמת הספק לא היה נוסע לירושלים בחג הסוכות אך בזמן שהיה אפשרי. וכן **הרב חיים קניבסקי** סובר שאין להיכנס לחיוב דאורייתא מפני חשש שהד' מינים אינם כשרים בכל ההידורים מדאורייתא (אמרי שפר שם).

¹⁹⁵ ע' שו"ת אגרות משה ח"ח י"ד – קדשים סי' ס"ג אות ו'. **ויש להעיר** שהרבה מפקפקים באמיתות הדברים בחלק ח' של ה'אגרות משה' (וכ"ש בחלק ט') שיצא לאור אחר פטירתו, ויותר מפעם א' 'הרימו גבה' על משכתוב שם למשל באו"ח סי' ב' בעניין עוקץ דרבינו תם ואכמ"ל.

חל איסור על יהודים (ולכל מי שאינו מוסלמי) להתפלל או להשתחוות במקום. כידוע משטרת ישראל אוכפת את ה'חוק' בעניין זה ללא פשרות ויהודי שנתפס משתחוה או אומר דברי תפילה מיד נעצר. יש כאלו שמנסים להתפלל או לומר פסוקי תהילים תוך כדי שיחת חולין ואף ראיתי תיעוד של איש אחד שניסה להתפלל תפילת עמידה בשעה שהוא, כביכול, מדבר בטלפון נייד! ובזה חושבים, העולים להר, שהם מקיימים מצווה גדולה ומגיעים לשיא רוחני כאשר הם ממלמלים דברי תפילה בחצי פה! אני שואל אותם, בכל הרצינות, איזו מין תפילה זאת? ועוד צריך לשאול אם הצר שווה בנזק המלך. ואלו דברי **הרב קוק** בשו"ת משפט כהן:¹⁹⁶

"...ואין פלא אם תחת להתנהג עם המקום הקדוש בדרך גסות¹⁹⁷ וכניסה של טומאה, שהיה בלא ספק מתנהג כך אם לא היה איסור להיכנס בו בטומאה כבזמן הזה, הרחיקו אותו חז"ל מלהתקרב אליו, **אפילו לשם רינה ותפילה**, שאין הריווח הזה כלום, לגבי ההפסד של גסות הלב במקום המקודש הזה".

ולגבי אלו שמשתחוים בפישוט ידיים ורגליים או כורעים על ברכיהם או פורשים כפיהם כלפי מעלה כמו שנהגו אבותינו, אע"פ שאין בהתנהגות זו משום יוהרא¹⁹⁸, לענ"ד צריך עיון אם הדבר מותר היום שהרי יש אומרים¹⁹⁹ כי שמוהו העכו"ם והישמעאלים לחוק ושנאו הוא למקום.

תפילת הרמב"ם

הרמב"ם ביקר בארץ ישראל לפני 850 שנה. הוא הגיע מעכו לירושלים בדרכו למצרים, שם שימש, בין היתר, כרופא האישי של צלאח א-דין. מסע זה של הרמב"ם התחיל ב(מה שמכונה על ידו) 'מערב' – היינו צפון אפריקה בשנת ד'תתקכ"ה (1165 למנינם) והסתיים במצרים כעבור שלוש שנים בהיותו בן שלוששים כמו שהוא מזכיר בעצמו בסוף פירושו למשנה שנכתב בעת מסעו. איגרת שנכתבה על ידו המתארת נסיעתו מעכו לירושלים וחברון כאשר הוא מלווה ע"י אביו, אחיו והדיין מעכו, רבי יפת, מובאת בספר חרדים²⁰⁰ פרק ס"ה (מצות תשובה פ"ג) וז"ל:

"וביום שלישי בשבת, ארבעה ימים לירח מרחשוון, [שנת ארבעת אלפים ותשע מאות] שש ועשרים ליצירה, יצאנו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי **לבית הגדול והקדוש** והתפללתי בו ביום חמישי, ששה ימים לירח מרחשוון. ובאחד בשבת תשעה לחודש יצאתי מירושלים לחברון לנשק קברי אבות במערה. ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבח לקל על הכל. ושני ימים האלו, שהם שישי ותשיעי במרחשוון, נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפילה ושמחה בה' ואכילה ושתייה. אלקים יעזרני על הכל ויקים לי 'נדרי לה' אשלם' אמן. וכשם שזכיתי להתפלל בה בחורבנה, כך אראה אני וכל ישראל בנחמתה מהרה אמן." (איגרות הרמב"ם, מהדורת הרב שילת עמ' רכו).

הרבה דיו נשפך והרבה קולמוסים נשתברו על דברי הרמב"ם הנ"ל מסביב לשאלה האם הוא עלה להר הבית או רק התפלל בירושלים? אין ביכולתי (ולענ"ד לא ביכולת אף אחד אחר) האפשרות להכריע בשאלה זו. אולם, בטרם

¹⁹⁶ סימן צו עם השלמה מכתב"י שדפס בספר 'טוב רא' זבחים ע"י הרב ברוך תאנה עמ' רפט.

¹⁹⁷ כמו שנהגים רבים מהעולים להר כאשר הם באים לשם כדי להפגין ולהראות סוג של 'ריבונות'.

¹⁹⁸ ע' שו"ת באר שבע ס' ע"ד עמ' קיא.

¹⁹⁹ ע' מ"ב סוסי' צ"ח שכותב בשם הלכות קטנות (ח"א נ"ד) שאסור להתפלל בבריכה. וע' בהגהות רעק"א או"ח ס' פ"ט בשם

שו"ת באר שבע (שם) דאין אנו מתפללים בפריסת כפיים דעכשיו האומות עושים כן וכמו שאמרו חז"ל בפסוק 'לא תקים לך מצבה' (דברים טז כב וע"ש פרש"י בשם הספרי) דאף שבימי האבות הייתה אהובה עכשיו שנאו הוא לעיני המקום שעשאוהו העכו"ם עליהם לחוק, וקל וחומר דמטעם זה אין להתפלל חס וחלילה בבריכה". וע' גם תורת חיים סופר צ"ח סק"א.

²⁰⁰ קטע זה מובא בספר חרדים ע"י רבי אלעזר אזכרי כדוגמה למי שהיה בצער גדול ביום וכשניצל קיבל תענית ולאחר מכן ביום אחר שמחה ויו"ט. רבי אלעזר אזכרי חי בתקופתם של הבית יוסף והאר"י ז"ל והיה מגדולי חכמי צפת. הוא חיבר בין השאר את הפיוטים 'ידיד נפש' ו'בלבב משכן אבנה'.

אעיר כמה הערות, אומר שאין נפק"מ להלכה בשבילנו אם הרמב"ם עלה להר הבית או לא כי אין ללמוד ממעשיו שום דבר ששייך למצב בימינו. יתכן שבידי רמב"ם או ידידו, רבי יפת מעכו, הייתה **מסורת וודאית** בקשר למקום המדויק של מחנה שכינה ולאן אפשר להיכנס, מידע שאין לנו היום.²⁰¹ בנוסף, הרמב"ם ידע שעצם כניסתו לשם לא יתפרסם ברבים ולא יבואו יהודים אחרים לעלות להר הבית בעקבותיו למקומות האסורים בכרת ועונש מלקות ח"ו- דבר שאי אפשר לומר היום, שהרי אם רב, בסדר גודל של הרמב"ם, אפילו בגילו הצעיר (27), היה עולה להר הבית הדבר היה מתפרסם תוך זמן קצר לעשרות אלפי יהודים באמצעי תקשורת השונים.

הרב אלישע וולפסון מביא את איגרת זו כאחד ההוכחות שיהודים עלו להתפלל בהר הבית בכל הדורות (ע' לשכנו תדרשו עמ' 18). גם **הרב ישראל אריאל** טוען²⁰² שבאיגרת הזאת של הרמב"ם יש הוכחה ברורה שהרמב"ם עלה להר הבית, ואף כותב שבצירוף עדות הרדב"ז בתשובתו יש כאן משקל **הלכתי** ו"על פי שנים עדים יקום דבר". לעומתו, **הרב יוסף פלאי** סובר²⁰³ שדברי הרמב"ם מצטרפים לעדויות המעטות בעניין הר הבית שאין להן תוקף הלכתי משא"כ המקור ההלכתי החשוב ביותר, כדבריו, שהם דברי הרדב"ז בתשובתו. וצריך עיון בדברי הרב אריאל כי הוא בעצמו מביא²⁰⁴ הרבה ראיות מתוך פירוש המשניות של הרמב"ם בענייני ארץ ישראל שהוא כתב מתוך היכרותו עם הארץ מזמן שהייתו כאן, כגון '...בארץ ישראל בזמננו זה', 'וכבר ראיתי בארץ ישראל...' וכו'. אולם, הרמב"ם לא הזכיר תפילתו בהר הבית כביכול, לא בפהמ"ש ולא במשנה תורה, דבר שבאמת היה נותן בה תוקף הלכתי.

זה ברור שהפולמוס העיקרי הוא מסביב למילים של הרמב"ם: "...ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו...". לאלו הטוענים שהוא התפלל בהר הבית ממש, למרות שקשה לומר שהרמב"ם קרא לביהמ"ק בחורבנו הבית הגדול והקדוש, יש הוכחה מתוך נוסח תפילת מוסף בחגים: "...לעשות חובותינו בבית בחירתך, בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו". וגם מתוך ברכת המזון שתקנו חז"ל: "רחם נא...ועל הבית הגדול והקדוש..." שהכוונה לבית המקדש. אולם **בשו"ת מהרי"ק** (שורש ה') כתוב על **בית כנסת גדול בירושלים** שנחרב שמכונה 'הבית הגדול והקדוש'. המהרי"ק חי כ-300 שנה אחרי הרמב"ם ואולי בית הכנסת המוזכר היה זה שהתפלל בו הרמב"ם בזמנו.²⁰⁵ ועוד יש לומר, שהמילים '...ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו...' כתב הרמב"ם בלשון **זכר** ואולם, בסוף הוא כתב בלשון **נקבה**: "וכשם שזכיתי להתפלל בה בחורבנה, כך...בנחמתה...". לפי **הרב יצחק יעקב וייס** (שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' א' אות ט"ז) זאת הוכחה שהרמב"ם התכוון לבית כנסת גדול **בעיר ירושלים** שהיא תמיד בלשון נקבה כגון 'ותשכן בתוכה...', ובנה אותה... וכו' ובה הוא זכה להתפלל בחורבנה ומקווה לראות בנחמתה. אולם לענ"ד, צריך עיון בדברי הרב וייס שהרי הרמב"ם כתב לא רק על תפילתו בירושלים אלא גם על זאת בחברון ולכן נראה,

²⁰¹ ע' שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' א' אות נד שכתב: "וברור איפוא שנכנס רק עד מקום שהורשה להיכנס ע"פ הדין וכפי שבירר ופירט את המקומות המותרים כפי המצב האיש...וכפי שידע על כך בדיוק כי חכמתו הגדולה. אבל אנו לא נדע עד מה". והרמב"ם כותב בהלכות בית הבחירה (פ"ז ה"ז)-'...לא יכנס אלא למקום שמותר להיכנס לשם וכו'...' וכן צ"ל בקשר לדברי **רבי אברהם בר חייא הנשיא** שמתאר איך נכנסו יהודים להר הבית לפני מסעי הצלב. ע' לקמן עמ' 55.

²⁰² ע' מאמר 'בית ה' נלך' סידור המקדש שם עמ' 547.

²⁰³ ע' דבריו בנספח לספר העבודה (מהדורת מכון המקדש) עמ' 1202.

²⁰⁴ ע' 'בית ה' נלך' שם.

²⁰⁵ סברה זו לא עולה בקנה אחת עם דברי הרמב"ם שהגיע לירושלים כ-100 שנה אחרי הרמב"ם ולא מצא שם קהילה או בית כנסת כמתואר באגרת הרמב"ם ששלח לבנו שבה כתב: "ובאתי בשלום לירושלים עה"ק ביום ט' אלול ה' אלפים כ"ז (1267 למנינם), ועמדתי בה עד מחרת יוה"כ פ', לפני מועדות לחברון עיר קברות אבותינו הקדושים וכו'. ומה אגיד בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השממון, כללו של דבר: כל המקדש מחבירו חרב מחבירו, וירושלים חרבה יותר מן הכל, וארץ יהודה מן הגליל, ואין ישראל בתוכה, כי מעת שבאו התתרים ברחו משם, ומהם שנהרגו בחרבם, ורק שני אחים צבעים שקונים צבע מהמושל, אליהם אספו עד מנין, ומתפללים בביתם בשבתות ויו"ט, והנה זירזנו אותם ומצאנו **בית חרב ולקחנוהו לביהמ"ק** וכו'.

שבסוף דבריו הוא מסכם את ביקורו במקומות הקדושים²⁰⁶ בארץ-וכשם שזכיתי להתפלל בה וכו'...". שהרי ארץ ישראל גם בלשון נקבה.

בנוסף יש לומר שירושלים עצמה מכונה בשם זה כמו שהרמב"ם כותב בעצמו בפירושו על המשנה בנגעים (פי"ב מ"ד): "...וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואולם הוא בית תפלה (ל"א עבודה) יקרא לכל העמים". וגם רש"י בפירושו למסכת זבחים (ק"ז ע"ב ד"ה וקידשה) כותב: "והיא לה ירושלים בית הבחירה". וא"כ וודאי אצל הרמב"ם הסובר ש'מקדש' תקרא ירושלים כולה (ע' לעיל עמ' 51 והערה 189) יכול לכנות את ירושלים בשם –'הבית הגדול והקדוש'. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' א' אות נו) כותב הרב אליעזר יהודה וולדינברג שבספר לשד השמן מובא בשם הרי"מ ט שכוונת הרמב"ם שמדבר על תפילתו בעיר קדשנו ירושלים ת"ו, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים מכנה את ירושלים שקדושתה לא בטילה, בשם הבית הגדול והקדוש.

ר' בנימין מטודלה הגיע לארץ ישראל בערך שנתיים²⁰⁷ אחרי הרמב"ם. ולמרות שלא ניתן ללמוד מביקורו בירושלים, וכנראה גם בהר הבית, הלכה למעשה, בכל זאת תיאור מסעו מלמד על מה שהתרחש בארץ בכלל ובירושלים בפרט באותם שנים. מדובר על סוף תקופת הצלבנים ששלטו בירושלים במשך שמונים ושמונה שנים מד'תתנ"ט עד ד'תתקמ"ז (1099-1187 למניינם), שהיא תקופה קצרה יחסית. בכניסתם לעיר הקודש הנוצרים טבחו ביהודים שלטענתם שיטפו פעולה עם המוסלמים –דבר שהוא כנראה נכון, שמן הסתם לא היתה להם ברירה אחרת בעת המצור על העיר. יש גרסאות של 'מסעות של רבי בנימין' שכתוב שם על מאתיים יהודים שהוא מצא בירושלים בשנת ד'תתקל"ז (בערך), שהיו גרים מתחת למגדל דוד. אולם, זה כנראה טעות סופר שבמקום ד' יהודים המעתיק כתב ר' יהודים, כי כעבור עשר שנים בערך, ר' פתחיה מרגנסבורג (שיצא מגרמניה בשנת ד'תתקל"ה (1175 למניינם)) הגיע לירושלים ומצא רק יהודי אחד, צבע במקצו. ובעת ביקורו של הרמב"ם מאה שנה מאוחר יותר המצב לא היה כ"כ שונה כאשר הוא מספר על מנין מצומצם שהוא אסף לתפילות ימים הנוראים (ע' הערה 205).

הנוצרים כמובן השתלטו על המקומות הקדושים, כולל הר הבית, וכעבור 20 שנה הקימו מסדר אבירים מיוחד בשם 'מסדר אבירי היכל שלמה', המכונים 'טמפלרים' (טמפל הוא מקדש בלטינית), שתפקידו היה להגן על הממלכה הצלבנית בארץ הקודש ועל הצליינים העולים לרגל ל"מקומות הקדושים". האבירים האלו היו גם מזירים, דבר שבזמנו היה מין תרתי דסתרי בעיני הנצרות. כי לנזירים או לכל איש דת אחר היה אסור להילחם או לשפוך דם –אפילו למטרה דתית, כגון כיבוש ארץ הקודש מידי ה'כופרים' המוסלמים. (דבר זה שלא מנע מהם להסית נגד היהודים ולגרם למותם של מאות אלפים). מזירי אבירי הטמפלר קיבלו 'היתר' מיוחד מהכנסייה להחזיק בחרב ולצאת למלחמה. הם הקימו את מקום מושבם בהר הבית במסגד אל-אקצא כי הם האמינו שזה היה שריד מקדש שלמה ולכן קראו לעצמם –מסדר אבירי היכל שלמה. מסגד כיפת הסלע נהפך לכנסייה בשם 'טמפל דומינו' –היינו מקדש ה'. מתוך החותם הרשמי של המסדר למטה ניתן ללמוד איך היה נראה מקום מקדשנו בזמן ביקור הרמב"ם בירושלים.

²⁰⁶ ודבר תמוה בעיני מדוע הרמב"ם לא ביקר גם בקבר רחל כשהיה בדרך לחברון? הרי מצאנו שר' בנימין מטודלה, שהגיע כשנתיים אחריו, הגיע גם לקבר רחל.
²⁰⁷ אין לנו מידע מדויק מתי ר' בנימין היה בא"י. אנו יודעים שהוא יצא למסעו בשנת ד'תתקל"ה (1165 למניינם) בערך, כמו הרמב"ם, וחזר בשנת ד'תתקל"ג (1173 למניינם).

בצד ימין ניתן לראות את כיפת הסלע עם צלב גדול מרובע (המאפיין מסדר הטמפלרים) מתנוסס מעליה. בצד שמאל רואים שני אבירים על סוס אחד, דבר המציין שהטמפלרים היו אבירים עניים²⁰⁸ בגין היותם גם מזרים.

ר' בנימין מטודלה כאמור ביקר בירושלים כשנתיים אחרי הרמב"ם וב'מסעות של רבי בנימין' (עמ' יא) הוא כתב: "שם טמפלו דומינו והוא היה מקום המקדש ובנה עליו עמר בן אל כטאב כיפה גדולה ויפה עד מאד ואין מכניסים שם גוים שום צלם ולא שום תמונה אלא שבאים להתפלל תפילתם, ולפני אותו מקום כותל מערבי אחד הכתלים שהיו במקדש בקדש הקדשים וקוראים אותו שער הרחמים ולשם באים כל היהודים להתפלל לפני הכותל בעזרה".

למרות שאין משקל הלכתי למה שכתב ר' בנימין, בכל זאת דבריו תמוהים שהרי קשה מאד להאמין שהנוצרים, כביכול, נתנו ליהודים להיכנס להר הבית באופן חפשי ואף יצאו מגדרם ודאגו לסלק כל סממן של עבודה זרה לבל יפריע לתפילתם. וכל זה נעשה עבור קומץ קטן של ארבעה יהודים תושבי ירושלים ועוד מספר זעיר של עולי רגל! התמונה לעיל מדברת בעד עצמה ומוכיחה ששטח הר הבית הפכה לכנסייה, בית עבודה זרה.

ויש ראייה נוספת לזה מדברי **רבי אברהם בר חייא הנשיא** שחי בספרד בדור לפני הרמב"ם (ד'תתכ"ה-ה'תתצ"ו 1065-1136 למנינם) וכתב בספרו 'מגלת המגלה' - בעניין חישוב הקץ וביאת המשיח (עמ' 99-100) את הדברים הבאים שמביא אותם הרב אלישע וולפסון בחיבורו (לשכנו תדרשו עמ' 18) וגם הרב יצחק שילת במאמרו בעניין בניית בית כנסת בהר הבית בזמן הזה (תחומין ז' עמ' 509) :

"ובתחילה כשהחריבוהו הרומיים לא היו מונעים את ישראל מלבוא אליו ולהתפלל בתוכו, וכמו כן היו מלכי ישמעאל נוהגים עמם מנהג טוב והרשו לישראל לבוא אל הבית ולבנות בו בית תפילה ומדרש, והיו כל גלויות ישראל הקרובים אל הבית עולים אליו בחגים ובמועדים ומתפללים בתוכו, ומעמידים תפילתם כנגד תמידין ומוספין. ועל המנהג הזה נהגו כל ימי מלכות ישמעאל, עד שפשטה על הבית מלכות אדום הרשעה (הערת הרב שילת-מסעי הצלב), והסירו את מלכות ישמעאל מעליו... והסירו התמיד, שמנעו את ישראל מלהתפלל בבית... כי מיום שגברו אלו הרשעים על הבית לא הניחו ישראל לבוא בתוכו, אף איש אחד יהודי אינו נמצא בירושלים בימים האלה".

דברים אלו נכתבו כארבעים שנה לפני ביקורו של הרמב"ם בירושלים ואף שאולי ניתן לומר שבמשך השנים יחס הנוצרים בירושלים כלפי היהודים התרכך²⁰⁹ והרשו להם להיכנס, הר הבית כבר נהפך לכנסייה, מקום שהכניסה אליו אסורה לפי ההלכה. ולכן, לא יתכן בשום פנים ואופן שהרמב"ם נכנס לכנסייה כדי להתפלל שהרי הוא בעצמו קבע שהנצרות היא עבודה זרה ולא היה עושה דבריו פלסטר.

וכך כתב הרמב"ם בהלכות עבודה זרה (פ"ט ה"ד):

"הנוצרים עובדי עבודה זרה הם ויום ראשון הוא יום אידם וכו'..."

הבאנו את דברי הרמב"ם מהגרסה שמופיעה בהוצאת פרנקל כי ברוב מהדורות של המשנה תורה כתוב 'אדומיים' או 'פרסיים' במקום נוצרים מפני הצנזורה. ויש מהדורות של רמב"ם שבהם מופיעה הלכה ה' אחרי הלכה ג' בלי להזכיר הלכה ד' בכלל מטעם זה. וכן בהלכות מאכלות אסורות (פי"א ה"ז) כתוב: "אבל אותם העובדים עבודה זרה, סתם יינם אסור בהנייה". -בדפוסים קדומים במקום 'אותם' כתוב 'הנוצרים' וכן בבית יוסף שם. (ע' רמב"ם פרנקל).

²⁰⁸ מסדר הטמפלר הפך להיות העמותה הפופולארית ביותר בעולם הנצרות למתן תרומות צדקה. במשך השנים הוא הפך להיות מעצמה כלכלית שסיפק בין השאר שרותי בנקאות לצליינים. האבירים כנראה שכחו את מטרת הקמת המסדר - להגן על הממלכה הצלבנית, וכנראה לא היו בכוחם לחימה בעת שנוצחו בקרב קרני חטיים ע"י צלאח א-דין בשנת ד'תתקמ"ז (1187 למנינים). בעקבות הפסד בקרב זה ירושלים נפל שוב בידי המוסלמים. המסדר המשיך לפעול באירופה כמה מאות שנים ויש אומרים שבהשפעתו נבנו כנסיות בכל רחבי העולם בצורת כיפה בדומה להר הבית. לאחר מאבקים פנימיים בתוך הכנסייה שגרמו לפירוק המסדר רבים מחבריה העלו למוקד.

²⁰⁹ דבר שלא יעלה על הדעת כי במשך כל התקופה הזאת הנוצרים טבחו ביהודים על אדמת אירופה.

וגם בגרסאות לא מצונזרות של פירוש המשניות להרמב"ם הנצרות נקראת עבודה זרה. וכך הוא כותב במסכת עבודה זרה (פ"א מ"ג): "זאת האומה הנוצרית הטועים אחרי ישו, אפילו שדתותיהם משונות, כולם עובדי ע"ז ואידיהם כולם אסורים, וראוי לנהוג עמהם בתורת מה שנהוג עם עובדי ע"ז..."

ואילו המוסלמים היו שולטים אז בירושלים והר הבית, הדבר לא היה מהווה בעיה לרמב"ם להיכנס לשם כי הוא סובר שהאיסלם אינו עבודה זרה לפי מה שכתוב בתשובות הרמב"ם (הוצאת מק"נ ס' שסט): "אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל, וכבר נכרתה מפייהם ומלבם, והם מייחדים לאל יתברך ייחוד כראוי, ייחוד שאין בה דופי... בייחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל".

ובהלכות מאכלות אסורות (שם) כותב הרמב"ם: "וכן כל עכו"ם שאינו עובד עכו"ם כגון אלו הישמעאלים יינן אסור בשתייה ומותר בהנייה וכן הורו כל הגאונים".

גם הרמ"א (יו"ד קמו ס' ה') פוסק, בשם הרמב"ם והב"י, שישמעאלים אינם עובדי עכו"ם. וכן בט"ז (יו"ד קכ"ד ס"ק ד') והש"ך (שם סק"ב).

וכן דעת²¹⁰ רוב פוסקי זמנינו. לעומת זאת, יש כמה פוסקים²¹¹ הסוברים שהמוסלמים היום הם עובדי ע"ז. ולדבריהם יש נפק"מ אם מותר להתפלל במערת המכפלה כאשר נמצאים שם ספרים מלאים באמונה כוזבת. ועוד חקוקים פסוקיהם בכל מקום וחצי לבנה ע"ג הציונים. ואף לסוברים שאינם עובדי ע"ז אין לראות בעין יפה כניסה למסגד שיש בכך הבעת כבוד לדתם שהיא שקר וכפירה בתורתנו הקדושה ואכמ"ל. בהמשך נדון בעדייות נוספות לכאורה על תפילה בהר הבית.

עוד יש לדון, שאם הרמב"ם כנס להר הבית שהוא מחנה לוי' מדוע הוא לא הזכיר שהוא טבל מראש כדרישת ההלכה וכמו שהוא כותב בעצמו בהלכות בית הבחירה (פ"ז ה"ז) ובהלכות ביאת מקדש (פ"ג)? וראיתי בשו"ת **ציץ אליעזר** (ח"י ס' א' אות נד) מענה לשאלה זו:

"וכדאי להזכיר ולהדגיש כי אצל הרמב"ם מתוך קדושת הנהגתו לא היה קיים גם מגבלת של בעל קרי, וכדמעיד בשמו הרבינו יונה על הריף פ"ג דברכות [סוד"ה כי אתא זעיר] שהשיב לראשי הישיבות שבבבל שמימיו לא ביטל טבילת בעל קרי אפילו שעה אחת".

ואולי זה המקום המתאים לברר את **עניין הטבילה לעולים להר הבית** היום כי ראיתי עוד בשו"ת ציץ אליעזר שם שבזמננו אין לנו דרך של טהרה המאפשרת להיכנס לשטח הר הבית אליבא דכו"ע. כי לפי רש"י צריך טבילה עם הערב שמש. וכתבו התוספות בפ"ק דשבת (ט"ו ע"ב) גבי ששה ספיקות דגזרו על עמי הארץ שיהיו כזבין לכל דבריהם וכיוון שבזה"ז אין אנו נזהרים בטומאה וטהרה ואין אנו בקיאים בזה הרי אנו כעמי הארץ שלהם ויש לנו דין זבים. ובספר **חזון נחום** (כלים פ"א מ"ו) כתוב שבכלל אנו מחזיקים עצמנו כזבין וצריכים לספור ז' נקיים ולטבול ולהעריב ואין הכל בקיאים בכך ולכך אמרו הקדמונים הבה נתחכמה למנוע לכת במסילה הזאת (של באב אל קטנין) עכ"ל. ויש לחשוש עוד למ"ד שמחוסר כיפורים דבז דמי, ואין תקנה להביא קרבן בזה"ז, וא"כ יש ספק איסור דאורייתא אף אם יטבול ויעריב שמשו. ואפילו אם יטבול במים חיים גם לזה צריכים ספרית ז' נקיים. ומסיים הציץ אליעזר "שמכיוון שאין הכל בקיאים בכך אין בכלל להתיר".

²¹⁰ ע' שו"ת עין יצחק ח"א או"ח ס' יא, שו"ת יביע אומר ח"ז יו"ד ס' יב וח"י או"ח ס' טז עשה לך רב ח"א ס' נט וח"ט ס' יג, ודברי הגרי"ש אלישיב שמובאים בשו"ת אבני ישפה ח"א ס' קנג ואהלה של תורה להרב יעקב אריאל ח"ה ס' א.
²¹¹ ע' שו"ת ציץ אליעזר ח"י ס' א' אות מד ושו"ת דברי יציב או"ח ח"א ס' צ'. ונדמה לי שגם הרב ישראל אריאל סובר כך.

מורא מקדש

המצווה השלישית שמונה **הרב אלישע וולפסון** בחוברתו 'לשכנו תדרשו' (עמ' 23) היא מצוות מורא מקדש הנלמדת מהפסוק "את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'" (ויקרא י"ט ל'). ובספר המצוות לרמב"ם כתוב: "מצווה כ"א היא שצונו לירא מן המקדש הזה מאד עד שנשים בנפשנו משא הפחד והיראה וזה מיראת מקדש והוא אמרו יתעלה את מקדשי תיראו. וגדר זאת היראה...אי זה מורא לא יכנס להר הבית במקלו ובמגעלו ובאפונדתו ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשה קפנדריא...וזהו יתחייב לעולם ואפילו בזמננו זה שהוא חרב בעונותינו שרבו...נאמר גם כן לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי ששכן שכינתו במקום הזה". ע"כ לשון הרמב"ם²¹².

הרב וולפסון מסיק מכאן (שם עמ' 24) ש:

"מצוות מורא מקדש אינה מתקיימת כאשר אדם מתרחק ממקום המקדש יתר על המידה, כמו שמצוות מורא אב אינה מתקיימת כאשר אדם מתרחק מאביו. מצוות המורא מתקיימת כאשר אדם בא למקום ומתנהג בו ביראת ה' ונזהר בכל ההלכות הנוהגות בו כמבואר ברמב"ם".

ובהערה 10 שם מביא הרב וולפסון מתוך תשובת **הרב נחום רבינוביץ**, ר"י ההסדר במעלה אדומים, על דברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ז הל' א-ד):

"א) מצוות עשה ליראה מן המקדש שנאמר ומקדשי תיראו, ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצווה על יראתו. (ב) ואיזו היא יראתו? לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במגעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו...ואין צריך לומר שאין לרוק בכל הר הבית... (ד) כל זה ליראה מן המקדש". ע"כ לשון הרמב"ם.

ועל דברים אלו מחדש הרב רבינוביץ (מודגש ע"י הרב וולפסון) :

"לכאורה יש כאן כפילות שלא לצורך: פתח תחילה "ואיזו היא יראתו" וסיים שוב "כל זה ליראה מן המקדש". ברם, לכאורה היה מקום לחשוב שמצוות יראת אע"פ שהיא מצוות עשה מתקיימת בשב ואל תעשה. כלומר, מי שאינו מתקרב למקדש כלל אינו נמצא בסביבתו ודאי שאינו פורץ שום גדר ובכך קיים מצווה זו. אבל אין לפרש כך²¹³. **מצוות יראה היא מצווה חיובית המתקיימת בקום ועשה** (וכעניין מצוות יראה לגבי הורים וכן לגבי השי"ת). כלומר, רק מי שנתקרב למקום המקדש ונכנס עד למקום שמותר להיכנס ונזהר שלא לפרוץ הגבולות ומקפיד על ההלכות המוזכרות במצוות 'יראה'- כגון: מסיר נעליו לפני הכניסה וחוזר לאחוריו ביציאתו, והוא הדין למי שטובל לקראת עלייתו. בכך מקיים את מצוות העשה של יראה. ...אולם אין ספק שרק מי שנכנס להר הבית והוא מודע כי הוא עומד לפני מחנה שכינה, מסוגל להרגיש את יראת הרוממות שנצטוונו עליה 'מקדשי תיראו'. ...הרי מבואר כאשר אדם נכנס להר ונוהג בזהירות הראויה ופורש ממקום שצריך לפרוש-אז מקיים בכך מצוות יראה, אבל אם אינו בא לשם כלל, אין זה אלא כמתעלם ממצוות מורא מקדש ואין בכך לא יראה ולא כבוד".

בטרם נתייחס לדברי הרב רבינוביץ נביא דברים דומים שכתב **הרב ישראל אריאל** בחיבורו 'בית ה' נלך'²¹⁴. (ההדגשות והסוגריים שלו) :

"... 'מורא מקדש' היא 'מצות עשה'...עיקר המצווה הוא **התוכן המעשי** שלה, היינו לבוא אל המקדש לתפילה ולקיום מצוות וכו'...עם זאת, ממצות המורא מתחייבת התנהגות ההולמת את המקום, מכאן גם ה'לא תעשה', דהיינו, שלא לבוא אל המקדש בלבוש שאינו לכבוד המקום, לא לנהוג קלות ראש וכו'... (בדומה למצוות 'מורא מקדש', מצינו

²¹² יש כמה שינויים בגרסה שבמהדורת הרב יוסף קאפח (הוצאת מוסד הרב קוק) מתוך תרגום מערבית.
²¹³ לענ"ד כפילות לשון הרמב"ם באה להדגיש שמצות 'מורא' היא אך ורק מה שקבעו חז"ל בשב ואל תעשה' ואל לנו לחפש תוכן מעשי. וכנראה שלא ירדתי לעומק דעתו של הרב רבינוביץ וצ"ע.
²¹⁴ בסוף 'סידור המקדש' נ"א כ"ב עמ' 533.

בין תרי"ג המצוות, מצוות עשה, שבמרכזן עשייה חיובית, כגון מצות 'יראת ה', שבכל רגע אדם יכול לקיים את המצווה 'את ה' אלקיך תירא' (יראים סימן א'), עם זאת, מצות היראה בא לידי ביטוי דווקא **בשלילת מעשים** שאינם לרצון ה', ובאיסורים מה **לא** לעשות. כך גם מצות מורא אב, מתגלה בצדדים חיצוניים, מה **לא** לעשות, כגון, לא לשבת במקום האב, לא לחלוק עליו וכו'...אך עיקרה של מצווה הוא התוכן הפנימי- יראה פנימית מפני האב, והיא מצוות עשה, וממנה נגזרים האיסורים השונים).

ולענ"ד צריך עיון בדברי הרב נחום רבינוביץ,²¹⁵ הרב ישראל אריאל והרב וולפסון כי, לכאורה, נעלם מהם העובדה שיש מצוות עשה מסוימות שמקיימים אותם ב'שב ואל תעשה' ולא תמיד צריך לחפש 'תוכן מעשי' בכל מצוות עשה. למשל, יש מצוות עשה (ספר החינוך מצוות תעז) להשמיט הלואות בשנת שמיטה. וכי חייב יהודי להלוות כסף לחברו בשיטת כדי לקיים מצוות שמיטת כספים בשביעית?! ברור שלא, אלא שמקיימים את המצווה ב'שב ואל תעשה' כי לא תמיד יש 'קום ועשה' במצוות עשה.

שלושת הרבנים הנ"ל מבקשים להשוות בין מורא מקדש למורא אב ומורא אלוקים כדי להוכיח שיש תוכן מעשי למצווה. אדרבה, היא הנותנת, כי קיום מצוות אלו הוא דווקא ב'שב ואל תעשה' והוא הדין במורא מקדש.

המצווה לכבד הורים מחולקת בעצם לשתי מצוות עשה. מלבד המצווה לכבד אב ואם, יש גם מצווה לירא מפניהם שנאמר (ויקרא יט ג) "איש אביו ואמו תיראו", והיא מצוות עשה בפני עצמה. בחילוק שבין מורא וכבוד אמרו חז"ל (קידושין לא ב): "איזהו מורא ואיזהו כיבוד? מורא -לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו ולא מכריעו, כיבוד -מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא". כלומר שכיבוד הוא ב'קום ועשה' ומורא הוא ב'שב ואל תעשה'²¹⁶ היינו שלא לעשות דבר נגד כבודו של אביו. (ויש אומרים²¹⁷ שמורא הוא מהמצוות התלויות בלב וכיבוד הוא מהמצוות התלויות בגוף, שהכיבוד הוא במעשים בפועל, ואילו מורא הוא יראת המעלה שהיא בלב²¹⁸).

זאת אומרת שמצוות מורא אב לא באה לחייב בן שלא נמצא אצל אביו לבוא באופן מיוחד לפניו כדי לקיים שלא לעמוד במקומו, לא לשבת במקומו ולא להסתיר את דבריו וכו' אלא הבן נשאר במקומו ומקיים את המצווה ב'שב ואל תעשה'. ונראה לי שיש הוכחה לזה מיעקב אבינו לפי פרש"י סוף פרשת תולדות שכתב –"שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה...כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבוד". מכאן ניתן לדייק שרק על **כיבוד אב**, שהוא ב'קום ועשה', נענש יעקב אבינו, אולם על אי-קיום, כביכול, מצוות **מורא אב** לא נענש, שהרי לא חייבה אותו התורה לבוא לפני אביו כדי להתחייב במצווה זו, ויצא ידי חובה ב'שב ואל תעשה'.

והוא הדין בקשר למורא מקדש, שאין מקום להורות דווקא להיכנס להר הבית כדי שלא להכניס שם מקלו, ולא להיכנס שם במנעלו וכו' אלא כאשר לא ניתן להיכנס משום הגבלה הלכתית, כבימינו, כפי שפסקו גדולי ישראל, עיקר המורא הוא **בהתרחקות**, ודווקא ע"י הריחוק ב'שב ואל תעשה' יכנס הגודל והמורא בלב. וכך כתב **הרב קוק** בשו"ת משפט כהן:²¹⁹

²¹⁵ למרות שאיני מכיר את ר"י מעלה אדומים באופן אישי שמו מוכר לי כבר יותר מארבעים שנה. בתקופת נעורי בגלות לונדון הרב רבינוביץ שימש כראש מכללת הרבנים "ג'יז קולג" ונודע כאל' מגדולי ת"ח ששהה בבריטניה באותה עת. הרב יונתן סאקס, לימים, רה"ר של בריטניה נחשב תלמידו. לאור זאת, למרות שמצאתי לנכון להעיר על דבריו הדבר לא קל בעבורי. בשלבי הו"ל של חוברת זו שמענו על פטירתו של הרב רבינוביץ וחבל על דאבדן.

²¹⁶ ע' קרבן אהרן לתורת כהנים קדושים פ"א ה"ג ומלבי"ם שם, שו"ת מכתם לדוד יו"ד סי' לב ותועפות ראם ליראה"ש מ' רכב.

²¹⁷ ע' סמ"ק בהקדמה מ' ז ונ.

²¹⁸ ע' ערוך השולחן יו"ד רמ"ח.

²¹⁹ סימן צו עם השלמה מכתב"י שנדפס בספר 'טוב ראי' זבחים ע"י הרב ברוך תאנה עמ' רפט.

"כמה וכמה דורות עברו שנמסרה לנו הקבלה הקבועה שמחזיקים בדעת האוסרים, ויראים הם כל עדת ישראל מלהיכנס אל מקום המקדש מפני הטומאה-ובוודאי אין זה מן המידה כלל לקום עכשיו בזמן הזה ולאמר שנמצאה ההכרעה להקל בזה... על ידי מה שאנו נזהרים מלהתקרב... מקיימים מצות 'מורא מקדש'... והננו עומדים ביראה מרחוק".

ועוד כתב שם הרב קוק²²⁰ בהשוואה בין מורא אלוקים למורא מקדש:

"ומצינו יחש הקדושה והכבוד ע"י שלילה והרחקה וכו'... וכ"כ גדול הוא כח הזכרון של הכבוד והמורא של הקדושה, שבא ע"י השלילה והרחקה, מתוך יראת הרוממות והכבוד, עד שהשם הקדוש בעצמו שם העצם ב"ה, הרי אסור לנו להזכיר כלל חוץ למקדש וכו'... וא"כ כל יסוד המורא משתרש בלבבנו דוקא ע"י ההתרחקות ואי-ההזכרה, שזה מורה לנו שאין אנו מוכשרים למעלה עליונה זו של הזכרת שם הקדוש, וה"נ ע"י מה שאנו נזהרים מלהתקרב בהיותנו טמאים אל המקום הקדוש הרינו מקיימים מצות מורא מקדש, והוא יותר יקר מאותה היראה הבאה דרך קירוב בעת שאין אנו מוכשרים לה".

וב'שיחות הרב צבי יהודה'²²¹:

"לפני זה, יש לזכור את ההלכות העובדתיות והמעשיות של קדושת מקום מקדשנו וקדושת הר הבית, המזכרים בסוף מסכת ברכות (נד): "לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו... ורקיקה מקל וחומר". מצות עשה של "מקדשי תיראו" מתפשטת למדרגות הקדושה שמסביב למקום המקדש וסביב להר הבית, מתוך הקל וחומר של רקיקה הכולל ביזיון. ממה שמעל זה, "סחור סחור לכרמא לא תקרב" (שבת יג). יש להתהלך בחרדה ופחד מסביב להר הבית... רק מתוך אחיזה ב"מקדשי תיראו" נזכה להמשך קדוש השם על כל ישראל,²²² להמשך הבנין של "ילכו מחיל אל חיל, יראה אל אלוקים בציון".

וכתב הרב שלמה אבינר²²³ בעניין מורא מקדש:

"באשר לטענה שיש מצות מורא מקדש, ואי אפשר לקיים מצוה זו בלי להיכנס שם-זו המצאה ללא מקור. אדרבה מורא מקדש מחייב לא להיכנס לשם, כפי שאמר הרב צבי יהודה, והוסיף הרצי"ה: "יש להתהלך בחרדה ופחד מסביב להר הבית. כל המחקרים וכל החיטוטים, בין אלה המכונים הלכתיים ובין אלה המכונים מדעיים, נכללים בכלל רקיקה מקל וחומר".

ובשו"ת בנין אב (ח"ג ס' נב) כתב הרב אליהו בקשי-דורון:

"יש להקפיד על מצות מורא מקדש ולהדגיש שדווקא בכך שאנו מנועים מלהיכנס להר, ההר קדוש לנו כבבת עינינו ויקר לנו מכל... כך נצטוונו שאל נבוא בכל עת אל הקודש, וזה יחסנו וזכותנו על הר הבית, כל זלזול ח"ו בדין מורא מקדש ושמירת המקדש, לעת כזאת מחליש למעשה את כוחנו ותקוותנו על מקום המקדש גם כלפי שמים וגם לעיני הבריות".

לא תחנם

המצווה הרביעית שהרב אלישע וולפסון מונה בחיבורו 'לשכנו תדרשו' (עמ' 25) שמקיימים בעליה להר הבית

לשיטתו, היא מצות לא תעשה – לא תחנם. וכך הוא כותב:

²²⁰ ע' טוב ראי שם עמ' ריז-ריט.

²²¹ שיחות הרב צבי יהודה הכהן קוק בעריכת הרב שלמה אבינר בסוף שיחת רבינו מס' 8- תלמוד תורה א'.

²²² ע' באריכות משפט כהן סוף תשובה צו שבנין בית המקדש יעשה רק ע"פ סדר המדרגות ואחרי הופעת מלכות ישראל בכל

שלמותה.

²²³ דבריו מובאים בחוברת ומקדשי תיראו (1) עמ' ה'.

"יש איסור לתת לגויים חניה בארץ ישראל, בוודאי הוא הדין בהר הבית. כאשר אנו עולים להר הבית, איננו מאפשרים את מסירת מקום מקדשנו לידי הגויים, ובכך מקיימים מצוות "לא תחנם". במצווה הקודמת, מורא מקדש, הרב וולפסון לא הפנים שיש מצוות עשה שמקיימים אותם ב'שב ואל תעשה' וכאן הוא מציע שכדי שלא לעבור על מצות לא תעשה יש צורך בתוכן מעשי כעין 'קום ועשה'. ממש עולם הפוך ראיתי וצ"ע. וכל זה כדי להצדיק עלייה להר הבית בניגוד לדעת כל גדולי ישראל. הרב ישראל אריאל לא כולל מצווה זו ברשימת חמשת מצוות העשה שהוא מונה²²⁴, שמקיימים לשיטתו בעלייה להר. גם הציטוט שהרב וולפסון מביא מספרו של הרב שלמה גורן (הר הבית עמ' 42) לא מדבר על 'קיום' מצוות לא תעשה אלא על זה שמי שאינו עולה עובר בלא תעשה.

וכך כותב שם הרב גורן :

"בהימנעות מעלייה להר הבית עוברים על איסור תורה של 'לא תחנם'. לא תתן להם חניה בקרקע (ע"ז כ, א), שכבר קבעו הפוסקים שאבדן הריבונות כמוהו כחורבן (ב"י ומ"א או"ח תקס"א א). נמצא שכאשר הממשלה אוסרת על יהודים לעלות בחופשיות, היא חוזרת ומחריבה את מקום מקדשנו".

וצריך עיון בדברי הרב גורן איך הוא מתייחס למצות לא תחנם כאיסור דאורייתא כי בכניסה לארץ עם ישראל מצווה להכות את שבעת העממים ולהחרים ככתוב בדברים (ז' א-ב):

"כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ...ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרשי וכו'...שבעת גוים...ונתנם ה' אלקיך לפניך והכיתם החרם תחרים אותם". ובנוסף כתוב (שם): "לא תכרת להם ברית ולא תחנם".

על סוף הפסוק חז"ל דרשו (ע"ז כ ע"א): "תניא: ולא תחנם-לא תתן להם חניה בקרקע, דבר אחר ולא תחנם-לא תתן להם חן, דבר אחר ולא תחנם-לא תתן להם מתנת חנם".

הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ה ה"ד) פסק שחל איסור לגבי שבעת העממים בכל שלשת הדברים. אולם הוא קבע בהלכות מלכים (פ"ה ה"ד) ש"כבר אבד זכרם" של שבעת עממים כמו שכתוב במסכת ידים (פ"ד מ"ד): "כבר עלה סנחריב מלך אשור, ובלבל את כל האומות". ובספר המצוות (עשה קפז) כתב הרמב"ם: "וכך עשיו (שהשמדנו), עד שנשלמה השמדתם ע"י דוד, ונתפזרה השארית ונתמעטה בין האומות, עד שאינה ידועה עוד".-היינו שאין היום איסור דאורייתא 'לא תחנם'.

אמנם התוספות (ע"ז שם) כתבו שרק איסור כריתת ברית שייך בשבעת האומות אבל לאוין אלו של לא תחנם שווים בכל עובדי הכוכבים. ואע"פ שהתוספות אומרים זאת מתוך סברה בלבד כתב המנחת חינוך (מצוה תכו) שזהו גם דעת הרמב"ם והמחבר שלא 'לא תחנם' נאמר על כל עכו"ם וכן דעת החזון איש²²⁵ ועוד פוסקים. לכן ההחלטה האומללה והמביישת למסור את הר הבית למוסלמים לצורך פולחנם, שהוא אכן מצב אבסורדי כשבני הגבירה עומדים מבחוץ ובני השפחה משתמשים בו בפנים, אין בה משום איסור לא תחנם שהרי דת האיסלם אינה נחשבת כעבודה זרה לדעת רוב הפוסקים (ע' לעיל עמ' 55-56 ובהערות שם). ועוד יש לומר שאיסור 'לא תחנם' –לא תתן להם חניה בקרקע (שזה האיסור שהרב גורן מדגיש) מתייחס אך ורק למכירת המקום לגוי ולא בשכירות או נתינה. ויתכן שאיסור 'לא תחנם' בימינו היא בגלל שנתנו להם מתנת חנם, אולם, שוב אין בזה איסור דאורייתא כי כבר אבדו ז' עממים והמוסלמים אינם עובדי ע"ז. ואולי ניתן לומר שהמונח 'עכו"ם' מתייחס לכל מי שאינו יהודי ולא דווקא למי שעובד ע"ז בפועל.

²²⁴ ע' נספח לספר עבודה במשנה תורה לרמב"ם מהדורת מכון המקדש עמ' 1203 שבמקום 'לא תחנם' סובר הרב אריאל שיש בימינו מצות שמירת המקדש ע' לקמן עמ' 65.
²²⁵ ע' חזו"א על הרמב"ם שם הל' ו', שו"ת משיב דבר ח"ב סי' נ"ו ומקראי קודש לר"ח אבולעפיה לה"ו (ק"ז-א).

ובכלל צריך עיון בדברי הרב גורן מדוע יהודי שלא עולה להר הבית עובר על איסור לא תחנם? שהרי מסירת המפתחות של ההר נעשה בשנת תשכ"ז ע"י שר הביטחון משה דיין וכל ממשלות ישראל מאז שומרים, לדאבוננו, על הסטטוס קוו, והם אלו, שאולי, עברו ועוברים על איסור לא תחנם מדרבנן. וכאשר יהודים בודדים או אפילו קבוצות גדולות עולים לשם ואח"כ יורדים אין בזה משום 'קיום' מצוות לא תחנם.

ואפילו למאן דאמר שיש דין **כיבוש** בעליית יהודים היום להר הבית ומותר ללכת בכל ההר, כולל מחנה שכינה, ובזה הוא כביכול 'מתקן' את האיסור של 'לא תחנם'. הרי זו שיטה שאין לה בסיס. וכי יש מי שחושב כאשר הוא עולה לשם כדי לטייל חצי שעה ואח"כ יורד- בזה הוא כובש את ההר? הרי אין דבר יותר אבסורדי מזה! ואפילו אם מצאנו במסכת בבא בתרא (ק ע"א) שלשיטת רבי אליעזר ההולך באדמה לארכה ולרחבה קנה מקום הילוכו, בכל זאת, ההלכה כחכמים שאין ההילוך מועיל כלום עד שיחזיק. והראיה שרבי אליעזר הביא מאברהם אבינו –"קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" נדחתה ע"י חכמים שהסבירו את טעם הליכת אברהם בא"י כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו אבל לא שסתם הליכה כובשת

הרב צבי יהודה הכהן קוק כבר התייחס בזמנו לטענה זו של כיבוש. כאשר החיילים הביאו את הרבנים לכותל אחרי השחרור בשנת תשכ"ז ובלא ידיעתם העבירים דרך הר הבית. הרצ"ה אמר אחר כך לתלמידיו: "יש לי צער גדול שאני, **שאינני חיל**, עברתי בהר הבית" (ע' לעיל עמ' 32). זאת אומרת, שהרב צבי יהודה הדגיש שדין כיבוש הוא אך ורק ע"י חיילים ולא ע"י מטיילים. אלו²²⁶ שראו את הרבנים הראשיים יחד עם הרצ"ה והרב הנזיר שעברו בהר הבית בדרכם אל הכותל ובחזרה ממנה, וחשבו שעשו זאת מדין כיבוש, טעות היא בידם, שהרי אח"כ אמרו הרבנים שבהליכתם לא ידעו דרך איפה מובילים אותם ובחזרתם נאלצו לעבור דרך שם מדין פיקוח נפש, מפני החשש מירי צלפים בסמטאות העיר העתיקה וגם לא היה ניתן להישאר ליד הכותל (ע' לעיל בהערה 120).

למרות שהר הבית 'כבוש ועומד' בדינו מאז מלחמת ששת הימים, מדי פעם יש צורך לכוחות הביטחון לעלות להר להשליט סדר בעקבות טעויות של הדרג המדיני (ע' לעיל 'הר הבית בדינו' ע' 29-26). כמובן כאשר יש צורך ביטחוני לעלות מותר להיכנס גם למחנה שכינה. מפקד בכיר במג"ב האחראי על הר הבית (ע' לעיל הערה 74) ששוחחתי איתו אמר לי ששאל את **הרב אביגדור נבנצל** -האם עדיף להכניס שוטרים שאינם יהודים בזמן מהומות של ערבים בהר? הרב נבנצל הזדעזע מהשאלה וענה לו שח"ו להפקיד ביטחון ישראל בידי גויים!

ועוד בדיון כיבוש, **הרב יצחק שילת**, ר"י ההסדר במעלה אדומים, כתב במאמרו בעניין 'בניית בית כנסת בהר הבית בימינו' (תחומין ז' מעמ' 512-489 הערה 17) את הדברים הבאים:

"באשר לסברה שהכניסה להר הבית בימנו מותרת אפילו במקום טמא מת, מדין כיבוש, והכנה לבנין בית המקדש הדוחים את הטומאה...לענ"ד אין לדברים הללו מקום. **כיבוש ובנין יכולים להיעשות רק על ידי הציבור ומכוחו, ולא על ידי יחידים.** ההחלטה לכבוש את הר הבית או לבנות את בית המקדש-כאשר היא אקטואלית-צריכה להיות החלטה ממלכתית, המבוצעת על ידי נציגיו המוסמכים של הציבור. תשוקתם של יחידים לעלות אל הר ה' איננה בגדר כיבוש ההר או בנין הבית. כיבוש מבצעים חיילים, ובנין מבצעים אדריכלים ובנאים".

לא רק שלא 'מקיימים' מצות לא תחנם כשעולים להר הבית ולא עוברים על איסור לא תחנם בהימנעות מעלייה להר אלא אדרבה, כאשר עולים להר הבית **רק עד מקום מסוים** כדי שלא להיכנס ח"ו למחנה שכינה, כל אחד לפי שיטתו, דווקא בזה יש חשש איסור 'לא תחנם', שכביכול אומרים למוסלמים –"כל מקום שבו אנחנו דורכים זה שלנו

²²⁶ ע' חוברת 'קול מהיכל' שכתב הסיק הרב ישראל אריאל כאשר ראה את הרבנים הראשיים חוזרים מהכותל דרך הר הבית שעות ספורות אחרי שחרור העיר העתיקה (החוברת לא בידי כרגע כדי לצטט מקור מדויק).

וכל השאר שלכם". ובזה מוותרים בפועל על המקום הקדוש ביותר! וכעין דברים אלו כותב **הרב אליהו בקשי-דורון** בשו"ת בנין אב (ח"ג סי' נב):

"[אם] תותר הכניסה לתפילה בהר הבית ליהודים רק בשטח מצומצם בשולי ההר, ואם בכך נפגין נוכחותנו ואחיזתנו תהא בכך הכרה ח"ו, או הסכמה בשתיקה, שברוב ההר ובמקום המקדש ממש, השימוש שנעשה ע"י הנכרים תהא בו חזקה, כדרך שאנו מבקשים לאחוז בו". ובהמשך שם הוא כותב- "הלחימה על ההר ע"י העפלה לא נכונה בשוליו..., יש בה ניהול מאבק בדרך לא נכונה, שתביא ח"ו לחלוקת ההר על פי השימוש במקומות הקדושים למעשה". ע"כ.

ולטענה שמי שלא עולה להר בכלל, אלא נשאר למטה ליד הכותל, ובזה הוא מוותר על כל שטח ההר, אין זו קושיא, שהרי זה דבר שידוע להם, כבר מאות שנים, שהיהודים מתפללים ליד הכותל ואף פעם לא עלו להר מפני מגבלות ההלכה.

בניית בית כנסת בהר הבית

ההצעה לבנות בית כנסת בהר הבית או צמוד אליו אינו רעיון חדש. יש כבר עדות לקיומו של 'בית תפילה ומדרש' בתקופת המוסלמים, לפני מסעי הצלב, כמו שהבאנו לעיל (עמ' 55) מתוך דברי **רבי אברהם בר חייא הנשיא** בספרו 'מגלת המגלה' וכן בשו"ת מהרי"ק (ע' לעיל עמ' 53). בתקופתנו **הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי** כתב בספרו 'עיר הקודש והמקדש' (ח"ה עמ' פ): "ולכשיהיה לנו הרשות והיכולת לבנות בית תפילה-יש לנו מקום נרחב...מן חומת הר הבית ולפנים עד החיל". וכידוע **הרב מרדכי אליהו** הציע לבנות בית כנסת **צמוד** להר הבית ולא בתוכו כפי שעולה ממכתב שפרסמו בנו הרב יוסף ותלמידיו הרב נגארי והרב זעפרני בחודש אלול תשע"ז שכתוב שם:

"הצעת הרב הייתה, לבנות על גבול הר-הבית, **במקום המקובל על כל גדולי ישראל שהוא מותר ללא טהרה**, בית כנסת גדול וגבוה, שאליו יתכנסו עם ישראל להתפלל, גם כדי להביע שליטה על ההר, וגם כדי למנוע מיהודים שיכנסו בלא טהרה".

הרב יצחק שילת, ר"י ההסדר במעלה אדומים, במאמרו בנושא (תחומין ז' עמ' 512-510) כותב:

"הקמת בית כנסת בהר הבית בימינו תהיה מופת להתחדשות הריבונות היהודית בא"י ובירושלים עיר הקודש, ותסיר את חרפת ההיזקקות לחסדי אדומים וישמעאלים, הנותנים או לא נותנים לנו רשות למדרך כף רגל במקום קדשנו". אולם בהמשך הוא כותב: "הקמת בית הכנסת תיעשה תוך הימנעות מנישול הישמעאלים ומעימות עמם. המקום המוצע ע"י לבנות בית כנסת הוא במשולש הצפוני מזרחי...מבחינה מעשית...בשטח דרומי מצוי בית תפילתם (צ"ל תפלתם ח.ל.) של הישמעאלים ('אל אקצא'), וקשה לתאר אפשרות של מניעת עימות. לעומת זאת בפינה הצפונית-מזרחית ישנו שער אשר שמו נאה לו: "שער השבטים", אשר דרכו יוכלו שבטי ישראל להיכנס אל בית הכנסת מבלי להיות מופרעים מהישמעאלים, אשר ישתמשו בשערים אחרים. (אגב: הגישה אל "שער השבטים" היא דרך "שער האריות", אשר בו פרצו חיילנו אל העיר העתיקה במלחמת ששת הימים. וסימנא מילתא היא".

הרב שילת גם מתאר איך הקמת ביהמ"ד מהווה ביטוי לשאיפת ההתקרבות ככל האפשר אל מקום המקדש ללא שום יומרה של התייחסות לבנין ביהמ"ק. בנוסף הוא מקפיד שהכניסה אליו תהיה דרך חומת הר הבית ללא אפשרות של הריסה אל השטח האסור. כבר הזכרנו לעיל (עמ' 43) שהרב שילת אסר כניסת נשים להר הבית ולכן עזרת

הנשים של אותה בית כנסת שהוא מתכנן תהיה מחוץ להר. ראש ישיבת מעלה אדומים גם מציע להקים מקוואות בכניסה לשימוש הבאים אל ביהכ"נ בהר והעמדת שלטים בעניין חובת הטבילה ופירוט דיני מורא מקדש.

וצריך עיון בדברי הרב שילת כי מצד אחד הוא כותב שהקמת אותה בית כנסת תהיה-"מופת להתחדשות הריבונות היהודית בא"י ובירושלים עיר הקודש ותסיר את חרפת ההיזקקות לחסדי אדומים וישמעאלים". ומאידך הוא מציע שנוותר לישמעאלים על רוב שטח הר הבית כדי להימנע מעימות עמם ולא להיות מופרעים מהם. (ודרך אגב, אינני מבין מדוע הוא מבקש לצרף דברי נוסטליגיה על שער האריות ומלחמת ששת הימים למאמר הלכתי!)

לענ"ד כל מי שטוען שבהימנעות מעלייה להר הבית עוברים על איסור לא תחנם לא יכול לתמוך בהקמת בית כנסת בהר. כי הקמת בית כנסת קטן בתוך הר הבית, או צמוד אליו, רק יחליש את אחיזתנו במקום המקדש ובזה שנסתפק בשטח קטן ונוותר על השטח הגדול והקדוש ביותר יש חשש לאיסור לא תחנם.

ואלו דברי **הרב אליהו בקשי-דורון** בשו"ת בנין אב (ח"ג ס' נב):

"יש המבקשים להקים בשטח המותר לדבריהם בית כנסת שיקבע ויסמל את אחיזתנו במקום, שיוכח שהמקום קדוש ליהודים, באם יבוצע הדבר בהכרח בית הכנסת יהיה קטן בשולי ההר, כשמולו ניצב בקודש פנימה המסגד הגדול והגבוה ממנו, השימוש בבית הכנסת יהיה מוגבל מפני דיני הטהרה, ורוב החרדים לדבר ה' ומחמירים במורא מקדש לא יכנסו בו, בושה תכסה פנינו אם זה יהיה סמל אחיזתנו בהר, אל מול אחיזתם ברוב השטח והבנוי והמשמש על ידם לתפילות המוניות...ההר הקדוש לנו כבבת עינינו ויקר לנו מכל, ובעלותנו עליו כמקום הקודש ביותר לעם ישראל, אינו מתבטאת בשימוש של תפילות בבית כנסת, אלא כמקום ששם צוה ה' את הברכה וזה שער השמים...".

יש גם צורך להתבונן איך תראה התפילה באותה בית כנסת על ההר. כל אחד יכול לתאר לעצמו שלא תהיה שם אולם תפילה אחת באותו מבנה, אלא לפחות שלוש בתי כנסת (אשכנז, ספרד ועדות המזרח) וכמובן שכל עדה תקפיד על-כך שמקום תפילתם יהיה הכי קרוב למחנה שכניה. בתוך אותם בתי כנסת יהיו ויכוחים על מקומות קבועים, 'חיובים', לבוש שליח הציבור והברת תפילתו. דיונים בנושא 'אם כן אומרים היום תחנון או לא אומרים היום תחנון', תפילת יום העצמאות וכו'... בקיצור כל המחלוקות שיש בבית הכנסת השכונת. ועוד לא הזכרנו את טכסי בר ובת המצווה שה'חוגגים' יעדיפו את בית הכנסת בהר על פני הכותל. בקיצור 'בלגן' אחד שלם.

לא כן המצב ליד שריד בית מקדשנו -הכותל המערבי- שבהיותו מקום מרווח ופתוח יש מקום לכולם. ואפילו אם יש אנשים שלא מכבדים את קדושת המקום אפשר להתרחק מהם. יתכן שהכותל הוא לא ה'שטיבלעך' הגדול ביותר בעולם (באיצקוביץ אפשר למצוא מנין לערבית ב-3,000 לפנות בוקר משא"כ ככותל), אולם יש שם דבר מאד מיוחד, שכל אחד יכול לבוא לשם ולהתפלל כמנהג אבותיו. ומי שבכל זאת, לא מוצא חן בעיניו שליח ציבור מעדה מסוימת יכול לחפש מנין אחר כפי רצונו. (לענ"ד לרוב המתפללים לא איכפת אם הש"ץ לא מתפלל כמנהגם לפחות במנחה וערבית). ואין (כמעט) ויכוחים ומחלוקות בענייני התפילה כמו בבית כנסת רגיל. (ע' לעיל במבוא עמ' 2 ובהערות 4-6). דבר זה, יחד עם קדושת המקום, הפך את הכותל למקום תפילה הרצוי ביותר בעולם ועל זאת צריך להודות להקב"ה על החסד שעשה עם עמו כמו שכתב **הרב קוק** בזמנו²²⁷.

"אבל עד שיבוא אור עולם בכל כבודו, יהיה לנו בית הכנסת (הכותל ח.ל.) אשר על יד מקום מקדשנו, לעד, כי ה' עמנו, ובשירי זמרה נודה לה' חסדו בבית המקדש מעט הלזה, על כל החסד אשר החל לעשות עמנו, וכל ישראל חברים יתאגדו על ידו לאגודה אחת, לכוון את לבבם לאביהם שבשמים בלא פרץ ובלא יוצאת, בלא שום הריסות גדר, ובלא שום חשש איסור של חילול הקודש וטומאת קדשיו, כי אם ביראת ה' טהורה, ובאמונת אומן בדבר ה' הנאמן

²²⁷ דברי הרב מובאים ע"י הרב ברוך תאנה בספרו 'טוב רא' על מסכת זבחים עמ' ר"צ.

לעד, וברוח קדושה וטהרה, ובחיי נועם ושלוש רב, לכל עם ה' הגוי כולו, העומד להושע בקרוב, תשועת עולמים, בימין ה' רוממה העושה חיל".

והורשתם את הארץ

המצווה החמישית שמקיימים העולים להר הבית, לדעת **הרב אלישע וולפסון** בחיבורו 'לשכנו תדרשו' (עמוד 25), היא מצות ירושת הארץ והישיבה בה. לאחר שהוא מביא את דברי **הרמב"ן** בהשגותיו על ספר המצוות של הרמב"ם מצות עשה ד' ששם כתוב "שלא נעזבנה בידי האומות או לשממה" כותב הרב וולפסון:

"כאשר אנו עולים להר הבית אנו זוכים לקיים מצוות עשה של הורשת הארץ והישיבה בה. אמנם נראה כי שונים גדרי קיום המצווה בהר הבית מבשאר מרחבי ארצנו הקדושה, מכיוון שבמרחבי ארצנו המצווה מתקיימת ע"י שאנו גרים במקום ומתיישבים בו, ואילו בהר הבית המצווה מתקיימת כאשר אנו פוקדים את המקום, מתפללים בו ומקיימים בו את מצוות ה' המיוחדות למקום קדוש זה".

הרב ישראל אריאל גם מונה את מצות ישוב הארץ²²⁸ בין המצוות שמקיימים בעלייה להר לשיטתו, והוא כותב:

"כיום, העולים להר הבית מסייעים לשליטת ישראל במקום".

אולם כל המעיין בדברי הרמב"ן (שם) מבין שמצוות ירושת הארץ היא מצוות ציבורית המוטלת על כלל ישראל ולא על אנשים בודדים. כבר הזכרנו לעיל (הר הבית בידינו עמ' 29-26) שמאז מלחמת ששת הימים הר הבית נמצאת תחת שלטון מדינת ישראל ולמרות כל הכאב בנוגע להחלטות השגיות של ממשלות ישראל לדורותיהם הנוגעות למקום מקדשנו והעברת סמכויות לוואקף המוסלמי בכל זאת, ההר נמצא בשליטתנו בבחינת 'כבוש ועומד'. לכן כאשר אנשים בודדים עולים לשם לחצי שעה לא רק שאין שום קשר לכיבוש והורשת הארץ במעשיהם אלא אדרבה, ירידתם משם בתום ה'ביקור' מראה לישמעאלים דווקא את ההיפך (וע' לעיל משכתבנו ב' לא תחנם' וב' בניית ביהכ"נ בהר הבית').

ולגבי טענת הרב אריאל שהעולים מסייעים לשליטת ישראל במקום. מדוע יש צורך לשלוח אזרחים להשתלט על ההר? הרי זה תפקידם של כוחות הביטחון שאמורים לקבל הנחיות מהדרג המדיני כדי לחזק את אחיזתנו במקום המקדש ואין זה מן הראוי להכניס אזרחים תמימים לספק איסור כרת למטרה זו, אפילו אם הם מוכנים לעשות את ה"עבודה השחורה" של המשטרה והשב"כ. 'גורמי ביטחון' הם אלו ששכנעו את **הרב דוד חי הכהן** מבת-ים לשנות את עמדתו בעניין הר הבית. פעם הרב הכהן היה אוסר את העלייה להר וכעת הוא "לא מעודד ולא מוחה" לאחר ששמע מאותם 'גורמים' שמי שאוסר את העלייה להר מסכן את יהודי ירושלים (ע' לעיל הערה 70). אולם קשה להבין איך ניתן להקל באיסור דאורייתא (וכן איסורי דרבנן) שיש בעלייה להר הבית רק מתוך **השערה**, אפילו אם מדובר בדעתם של 'גורמי ביטחון' בכירים, שעליית יהודים לשם תועיל במאבק שעלול להיות בעתיד!

לסיום 'מנין המצוות' שמונה הרב וולפסון בחוברתו 'לשכנו תדרשו' נביא גם ממה שהוא כתב שם בהערה 13:

"מכיוון שלדעת כמה פוסקים יש כיום מצווה להקריב קרבן פסח בהר הבית...העולה לשם מקיים לכל הפחות 'הכשר מצוה' של מצוות קרבן פסח".

ולענ"ד עצם הדבר שהרב וולפסון בחר לסיים את 'מנין המצוות' שלו בהערת שוליים מעין זה מראה עד כמה זה מגוחך לחפש מצוות (או להמציא מצוות חדשות) שניתן, כביכול, לקיימם היום בהר הבית.

²²⁸ ע' משנה תורה להרמב"ם מהדורת מכון המקדש בנספח לספר עבודה עמ' 1203.

שמירת המקדש

כבר הזכרנו לעיל שגם **הרב ישראל אריאל** מונה חמש מצוות המתקיימות היום בעלייה להר הבית²²⁹ ובמקום מצות ל"ת 'לא תחננו' הוא מונה את מצות שמירת המקדש.

שמירת המקדש היא מצות עשה מן התורה (סהמ"צ להרמב"ם מצוה כ"ב) שנאמר (במדבר י"ח ד') "ושמרו את משמרת אהל מועד", וביטול שמירתו היא עבירה לא תעשה שנאמר "ושמרתם את משמרת הקדש" (שם שם ה') שהרי כל מקום שנאמר "השמר" או "פן או "אל" אינו אלא לא תעשה (ע' עירובין צ"ו ע"א). אולם, יש אומרים שמצות **השמירה נוהגת רק בזמן הבית** (ע' ספר החינוך מצות שפ"ח).

שמירה זו אינה מפני חשש גניבה, שהרי אין עניות במקום עשירות, ואם היו כלי המקדש נגנבים ח"ו היו קונים אחרים תחתיהם ומשום כך לא היו מצריכים שמירה. מכל מקום צורת השמירה הייתה כדרך ששומרים מפני גנבים שזהו דרך כבוד, וכדברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ח ה"א): "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים".

שמירה זו מצוותה כל הלילה וחלק מן הראשונים סוברים שהשמירה הייתה גם ביום ואכמ"ל. בספר מורה נבוכים (ח"ג פר' מ"ה) כותב הרמב"ם טעם נוסף לשמירה זו והיא, שלא יכנסו לשם טמאים ושאר האסורים בבית המקדש. ולפי זה יש מקום לומר, שאף בזמן הזה נוהגת מצות שמירה על מקום המקדש, שהרי פסק הרמב"ם שגם בזמן הזה הנכנס לשם בטומאה חייב. ואלו דברי **האבני נזר** (חיו"ד ס' תמ"ט אות ה'): "אם היה בכח לפעול אצל הסולטאן שינוחו לשמור שלא יכנס שם עכו"ם ג"כ הוי' שימור יפה כיוון דמן הדין אסור להיכנס אף בזה"ז. ואפ' אם לא יוכלו לשמור נגד הגוים מ"מ שייך שימור נגד ישראל וכו'...".

אולם מצות השמירה **לא שייכת לכל עם ישראל אלא רק לכהנים ולוים** כדברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ח ה"ד): "מצות שמירתו שיהיו הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ".

לגבי שמירת הכהנים יש דיון בפוסקים עם שמירה זו נחשבת 'עבודה' וכתב האבני נזר (שם אות י' ו"א): "מהכתוב ברמב"ם ותוס' שמירת כהנים עבודה ובעי' בגדי כהונה. הדבר ברור דאסור בטמאי מתים ואף אם יעמוד חוץ להר הבית וישמור... וא"כ אזדא לה שמירת כהנים... אך מדברי הרא"ש והמפרש דסוברים שהשומרים היו קטנים מוכח דלאו עבודה היא דקטן לאו בר עבודה...".

ומסיים האבני נזר **ששמירת כהנים היא מחלוקת ראשונים** שכמובן אין לנו אפשרות להכריע בה היום.

אין, כנראה, אפשרות לקיים מצות שמירת הלויים מבחוץ היום, שמצותה גם ללכת מסביב²³⁰. ונביא שוב משו"ת אבני נזר (שם אות י"ג) מאותה תשובה העוסקת בענין שמירת המקדש, וכך הוא כותב:

"ומ"מ נ"ל דשמירת לויים בלא"ה בכלל אין בזה"ז מאחר שחלקן דוד ושמואל למשמרות איזה מן המשוררים ואיזה מן השוערים כמבואר בכתוב. ושוערים היינו שומרים כנ"ל. והכלל משורר ששיער במיתה. ומאין נדע מ' המה השוערים... [ואפילו] כיבנה ביהמ"ק ישתנה המשמרות מ"מ כל זמן שלא נבנה ולא נשתנו המשמרות עדיין הם כמו סדרום דוד ושמואל ברוה"ק. ואי אפשר לקיים מצות שמירה בזמן הזה גם בלויים".

לסיכום: לפי ספר החינוך נוהגת מצות שמירת המקדש רק בזמן הבית. מצות השמירה שייכת אך ורק לכהנים ולויים ואין אפשרות לכהנים ולויים לקיים מצוה זו היום.

²²⁹ ע' שם.

²³⁰ ע' ספר החינוך מצוה שפ"ח. וכן משמע מהרמב"ם במנין המצוות שכתב "שלא להשבית השמירה מסביב למקדש" וכמו שהוא כתב בהדיא בפירוש המשניות (שקלים פ"ה)-"שומרין סביב למקדש ומקיפין אותו".

אתערותא דלתתא

בחוברת 'לשכנו תדרשו' (עמ' 45-46) מסביר **הרב אלישע וולפסון** מדוע לדעתו, אין חובה להישמע לגדולי הדור ולרבנות הראשית האוסרים לעלות להר הבית. ובין השאר הוא כותב:

"את התנגדות הרבנים לעלייה להר חשבת להסביר על פי היסוד המובא בספרים, כי גאולתן של ישראל צריכה לבוא דווקא מתוך אתערותא דלתתא, מתוך התעוררות ורצון מסירות נפש של עם ישראל, שמתוך השתדלותם ורצונם הם זכאים לישועה".

הוא מביא כדוגמה את מה שאירע בקריעת ים-סוף שלפי ה'משך חכמה', בנ"י נדרשו לקפוץ למים כדי שהקב"ה יקרא להם את הים. ואיך דווקא האנשים הפשוטים עלו עם עזרא ונחמיה מבבל. ובתקופה שלנו איך עמ"י שב ארצה מתוך מסירות נפש למרות שהיו רבנים שהתנגדו לעלייה לארץ ישראל.

הרב וולפסון ממשיך: "נראה שכך הדבר בנוגע להר הבית בדורנו, שמכיוון שענינו ראות שכן סובבה ההשגחה העליונה, שהיישוב היהודי התפתח לאו דווקא על ידי ראשי העם... כמו כן בענין הר הבית, שאין הדבר תלוי בראשי העם... אדרבה, הדרישה לעלות להר הבית צריכה לבוא דווקא מתוך אתערותא דלתתא... ואילו הרבנים המחמירים בדבר זה הם בחינת אתערותא דלעילא והם 'מחכים' שאנו נדרוש את המקום בכל לבבנו וכל נפשנו (גם אם לכאורה אינם מעודדים את הצעדים, ואינם משתתפים בקום ועשה מטעמים הכמוסים עמם²³¹), כי בעניינים הנוגעים לכלל העם, אף לבם לא ברשותם אלא ביד ההשגחה העליונה... רק כאשר תגדל הדרישה לשוב למקום השכינה, תוכל הרבנות הראשית ושאר גדולי הדור לקרוא לעלות להר הבית...".

וצריך עיון בדברי הרב וולפסון כי קשה לי להבין איך תלמיד חכם סובר שגדולי ישראל אמורים לפסוק הלכה על פי לחץ חברתי. טענתו היא, שאם יעלו המוני יהודים להר הבית בסופו של דבר הפוסקים הגדולים יצטרפו להתיר את העלייה כי זה כעין 'רצון העם'. ורק אם גדולי הדור יקשיבו לקולות של אלו הנמצאים תחתם נוכל ללכת בדרכם. ולא ברור לי מהיכן אמורה לבוא אותה התעוררות מלמטה. האם מפשוטי-עם ממש שלא שומרים תומ"צ או מבחורי הישיבה שרבניהם 'התירו' להם לעלות להר בהמוניהם? ואולי הוא מתכוון לרבנים 'קטנים' המבקשים לפסוק הלכה בהלכות ציבור (ע' לעיל 'מי הם המתירים' עמ' 24-25) ועל ידי זה לעורר את הרבנים הגדולים בנושא.

אמנם זה נכון שבתולדות עם ישראל היו אירועים שההתעוררות התחילה מלמטה ופשוטי עם הם אלו שהראו לגדולי הדור את הדרך. בכל זאת, במקרים מהסוג הזה ההכוונה באה מאת הקב"ה. הרב וולפסון מבקש להביא ראיה לאתערותא דלתתא מקריעת ים-סוף לפי משכתב **הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק** בעל ה'משך חכמה'. אולם שם הקב"ה אומר למשה: "מה תצעק אלי דבר אל בני ייִסעו" ולפי המשך חכמה הכוונה היא:

"(שבמדבר) כל בני"ה הלכו אחרי משה כצאן בבקעה אחרי הרועה. אמנם בים **צוה הקב"ה** למשה שיסע אחרי העם והמה באמונתם בו ילכו בתוך העם ובזכות הנסיעה שיבואו תוך המים בים יבקע להם הים...".

אולם במקרים שהעם התעורר לעשות מעשה **נגד גדולי הדור** הדבר בא לידי אסון. למשל, כאשר בני אפרים דחקו את הקץ לצאת ממצרים ונטבחו ע"י הפלשתים או במעשה העגל, המעפילים ועוד.

הרב וולפסון רוצה להשוות בין העלייה להר הבית לעלייה לא"י שבאה מתוך אתערותא דלתתא למרות שהיו רבנים, חלקם גדולי ישראל, שהתנגדו. ואכן כתב **הרב קוק** בחזון הגאולה עמ' קעה:

"הרבה תלוי בנו באתערותא דלתתא שלנו".

²³¹ תמוה בעיני שהרב וולפסון לא מבין מנין לגדולי ישראל לאסור את העלייה להר הבית הרי הוא בעצמו כתב בחיבורו בעמ' 27-28 את הטענות העיקריות של האוסרים לעלות להר.

וכוונת הרב היא²³² שבתהליך הגאולה משתלבים שתי מרכיבים, ההדרכה האלוקית המכוונת את המאורעות וכן פרי מעשיה של האומה. וזאת ע"פ העקרון של תורת הקבלה כי אתערותא דלתתא משפיעה על אתערותא דלעילא, כי מעשיהם של בני אדם המתקנים את הפגום יש בהם כדי להביא להתעוררות למעלה אשר תחולל את הגאולה. אולם אין ללמוד מכאן לעניין הר הבית אחרי שגדולי הדור פסקו בצורה נחרצת שאין לעלות לשם. ולכן אין מקום להתעוררות מלמטה כדי לשכנעם, כביכול, לשנות את דעתם.

דעת הרדב"ז

מבחינה הלכתית המקור החשוב ביותר, שעליו מסתמכים העולים להר הבית, הוא משכתב הרדב"ז בתשובות²³³ שבהן הוא עונה הלכה למעשה על שאלות בעניין כניסת יהודים להר הבית. בחיבורו 'לשכנו תדרשו' (עמ' 19) מביא **הרב אלישע וולפסון** את דברי הרדב"ז כאחת ההוכחות שיהודים עלו להתפלל בהר הבית בכל הדורות. ושם בהמשך (עמ' 32) הוא מביא שוב את דברי הרדב"ז בעניין זיהוי האבן הנמצאת תחת כיפת הסלע כאבן השתייה שע"י ניתן לחשב את מיקומו של מחנה שכינה כדי שלא יבואו ח"ו לידי איסור כרת. ואילו דברי **רבי דוד בן זמרא** בשו"ת הרדב"ז סי' תרצ"א:

"...כי הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתיה בלי ספק הנקרא אצלם אלסכרא...הילכך מי שעולה בעליות אשר לרוח מערב או הנכנס לראות מהפתח אשר לצד מערב צריך לשער שיהיה בינו לבין הכיפה יותר מאחד עשר אמה שכך היה בין כותל מערבי של העזרה לכותל ההיכל...ולענין הרוחב כבר ידעת כי רוחב העזרה מצפון לדרום הם קל"ה אמה וכבר הנראה לעין כותל הדרום במקומו הראשון הוא שהרי העומד בקרן דרומית מזרחית רואה כי משם לצד דרום הוא עמק 'הושפט ולא היתה העזרה נמשכת לצד דרום אלא עד שם גם כי אבני היסוד ההוא הם אבנים גדולות מורה שהוא בנין קדמון וא"כ סוף הבנין הנקרא מדרש של(י)מה לצד דרום הוא סוף העזרה אלא שהוא חוץ מקפ"ז אמה אשר ממזרח למערב והוא מכלל הר הבית...מ"מ למדנו כי הכותל ההוא בעצמו היה כותל העזרה אשר לצד דרום...".

כמו בעניין איגרת הרמב"ם המובאת בספר חרדים שהזכרנו לעיל (עמ' 56-52) גם כאן הרבה דיו נשפך והרבה קולמוסים נשתברו במשך השנים בדיון על דברי הרדב"ז. אולם הרוב המוחלט של הפוסקים המצטטים את דבריו חיו בחו"ל ומעולם לא ראו בעיניהם את הר הבית. לכן לא היה ביכולתם להתייחס לסתירות הרבות והקשיים שבדבריו. נביא כעת כמה תמיהות של הפוסקים שחלקו על דבריו.

ראשית כל, יש צורך להסביר מדוע בכלל מותר לפוסקים האחרונים לחלוק על הרדב"ז בהיותו אחד הראשונים? הרי ידוע שאין מקום לפוסק אחרון לחלוק על הראשונים (וכ"ש על הגאונים), אף בראייה מהש"ס, אא"כ מצא תנא דמסייע ליה בראשונים אחרים. אולם מצאנו שהיחס לרדב"ז הוא יוצא מן הכלל. וכך כתב הראשל"צ **הרב יצחק יוסף** בספרו 'התלמוד והפוסקים' (עמ' תקכד) :

"מצינו שהאחרונים העירו על הרדב"ז וחלקו עליו, ופסקו הלכה שלא כדבריו".

והרב יוסף מביא כדוגמה את דברי הרדב"ז במי שמצטער לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום (שו"ת רדב"ז ח"ג סי' תכה) שהאחרונים חלקו על דבריו.

²³² ע' ספרו של הרב צבי ירון 'משנתו של הרב קוק' עמ' 274.
²³³ שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"א ותרט"ט.

ולגופו של עניין, הפוסקים תמחו²³⁴ איך הרדב"ז קבע שהסלע הידוע הוא אבן השתייה, כאשר אין לנו ראיה לזה מחז"ל, אלא מתוך **שמועה** בלבד שלא ברור שורשה. מה שכן ברור הוא, ששנים רבות לא דרך רגל יהודי בכל שטח ההר, דבר המקשה על האפשרות של מסורת העוברת מדור לדור מזמן החורבן. ובהעדר מסורת חזקה כזאת **לא ניתן להתיר דבר הנוגע לאיסור כרת**. ואף **שהרב שלמה גורן** ניסה למצוא דרך להתיר עליית יהודים להר, הוא לא היה מוכן לסמוך על קביעתו של הרדב"ז בנוגע לכיפת הסלע (אלא זיהה מקום אחר כאבן השתייה ואכמ"ל) וכתב בספרו 'הר הבית' עמ' קפד באופן נחרץ:

"היוצא מכל זה שאין לקבוע את תחומי הר הבית והמקדש על סמך המרחקים מהסלע הנקוב ולא לפסוק הלכות הנוגעות לאיסור כרת על סמך **השערות**. ואנו אין לנו אלא ללכת אחרי כל **החומרות המוסמכות** של הראשונים וגדולי האחרונים שניתנות להולמן במשנה בגמרא ובהלכה".

גם **הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי** כאשר דן בדברי הרדב"ז הלכה למעשה כדי למצוא מקום בהר להתיר בו תפילה ובניין בית כנסת לא סמך על קביעת הרדב"ז וכתב בחיבורו עיר הקדש והמקדש (ח"ה פ"ו):

"...אין עמדת הסלע מתאימה לעמדת אבן השתייה. גם לדידי שעמלתי ע"י שתי השערות חדשות להתאים את קרן מערבית דרומית שלו למקום נקודת אבן השתייה – אין אלא השערות באין בטוחות על זה. ומכיוון שהאבן הלזו אינה מוכיחה על עצמה- כיצד תוכיח על מקום המזבח?"

ועוד דבר תמוה הוא, שאם אכן מיקומו של האבן היה ידוע עד בניית המסגד 623 שנה אחרי חורבן בית שני מדוע כשעלו מהגולה והקימו את בית המקדש שנית לא יכלו למצוא את מקום המזבח עד שמקדשו לנביא²³⁵ ואפילו שהיו שם אנשים שזכרו בית ראשון.

הרב וולפסון כותב עוד בחיבורו שגם **הרב אברהם שפירא** מסכים, כביכול, לקביעת הרדב"ז לגבי מיקומו של אבן השתייה על סמך זה שהוא מקבל את דברי הרדב"ז בעניין אחר, היינו יהודי אתיופיה. וכך כותב שם, בהערה 23, הרב וולפסון:

"על תוקפו של זיהוי זה ניתן ללמוד מדבריו של הגר"א שפירא זצ"ל בעניין זיהוי אחר של הרדב"ז בדבר יהדותם של יהודי אתיופיה (מנחת אברהם ח"א ט"ז) וז": "אין בכח רבני דורנו לדחות פסק שפסק גדול הדור..."

וצריך עיון איך הרב וולפסון מעיז להביא ראיה לשיטתו, שמותר לעלות להר הבית בזה"ז (על סמך הרדב"ז), דווקא מהרב שפירא שהתנגד לתופעת העלייה בכל כוחו. באותה מידה ניתן היה להביא גם את **הרב עובדיה יוסף** בתור אחד הסומכים על קביעת הרדב"ז בעניין אבן השתייה לאחר שהוא גם הכיר ביהדותם של יהודי אתיופיה על פי פסק הרדב"ז (ע' שו"ת יביע אומר ח"ח אהע"ז סי' י"א). והרי ידוע, שהרב עובדיה אסר את העלייה להר הבית ומקשה²³⁶ על מה שכתב בשו"ת הרדב"ז (סי' תרמ"ח ותצ"א) בענייני הר הבית. ולכן, כמו שזה אבסורד לומר כן על הרב עובדיה כך זה אבסורד לומר דבר דומה על הרב שפירא.

בקביעתו של הרדב"ז שהסלע מתחת לכיפה הוא אבן השתייה יש נפקא מינה להלכה לא רק למי שעולה להר הבית אלא גם לכל מי שמתפלל ליד שריד בית מקדשנו, הכותל המערבי, שצריך לכוון את פניו כנגד בית קודש הקדשים כדברי הברייתא במסכת ברכות (ל, א) וכנפסק בשו"ע או"ח סי' צ"ד סע' א'. **הרב משה שטרנבוך** סובר²³⁷ שיש חובה לברר את המקום המדויק של המקדש ע"פ הפסוק "לשכנו תדרשו ובאת שמה". וא"כ ע"פ קביעתו של

²³⁴ מנחת יצחק ח"ה סי' א', ציץ אליעזר ח"י סי' א', יביע אומר ח"ה יו"ד סי' כ"ו ותשובות והנהגות ח"ג סי' ל"ט. וע' גם משכתב הרב יעקב עדס בספרו דברי יעקב – פרשיות התורה כרך ב' עמ' תנ"ד.

²³⁵ ע' זבחים ס"ב ע"א ורמב"ם הל' בית בחירה פ"ב ה"ד.

²³⁶ ע' יביע אומר ח"ה יו"ד סי' כ"ו ס"ק ז'.

²³⁷ ע' תשובות והנהגות ח"ג סי' ל"ט.

הרדב"י, אדם הנמצא ליד הכותל צריך להטות את גופו מעט לצד צפון בעת תפילת העמידה. למרות שיש רבים המדקדקים להתפלל באלכסון לעבר כיפת הסלע²³⁸ (ועד לא מזמן הייתי א' מהם) הרי מקדמת דנא נהגו להתפלל שם בזוית ישרה. יש שסברו²³⁹ שהסיבה לכך הוא משום שבעוה"ר עדיין שועלים הלכו בו ויש שם בית טומאתם ולכן העדיפו שלא לנטות ממש לכיוון ההוא. ועוד אפשר לומר, עפ"י דברי מקור חיים לחוות יאיר שסיבת הדבר שחיבו חז"ל לכל ישראל להתפלל כנגד ירושלים ובית המקדש גם בזה"ל היא: "כי מעולם לא זזה השכינה מכותל המערבי" (זוה"ק שמות ה', שמו"ר פ"ב). זאת אומרת שהעיקר להתפלל לכיוון הכותל המערבי ולא לבית קודש הקדשים וכן כתב הרב **עובדיה יוסף**²⁴⁰ בתמיהתו על דברי הרדב"י (סי' תרמ"ח) שנשאל על מי שמצא את עצמו בין הכותל המערבי לבין קה"ק לאיזה כיוון הוא צריך להתפלל עיי"ש. ובשו"ת תשובות ונהגות (ח"ג ג' ס' לט) מביא **הרב משה שטרנבוך** מקונטרס אבן השתייה וספר בית המקדש השלישי, הוכחות שמקום המקדש המדויק הוא בין שתי התיפלות (כיפת הסלע ואל-אקצא) ממש מול הכותל המערבי שאנו מתפללים שם, וא"כ אדרבה, המתפלל שם נמצא בכיוון הראוי ואין צורך לנטות לשום צד. ועיי"ש עוד מעשה בעניין זה באדמו"ר מבעלז ובנו.

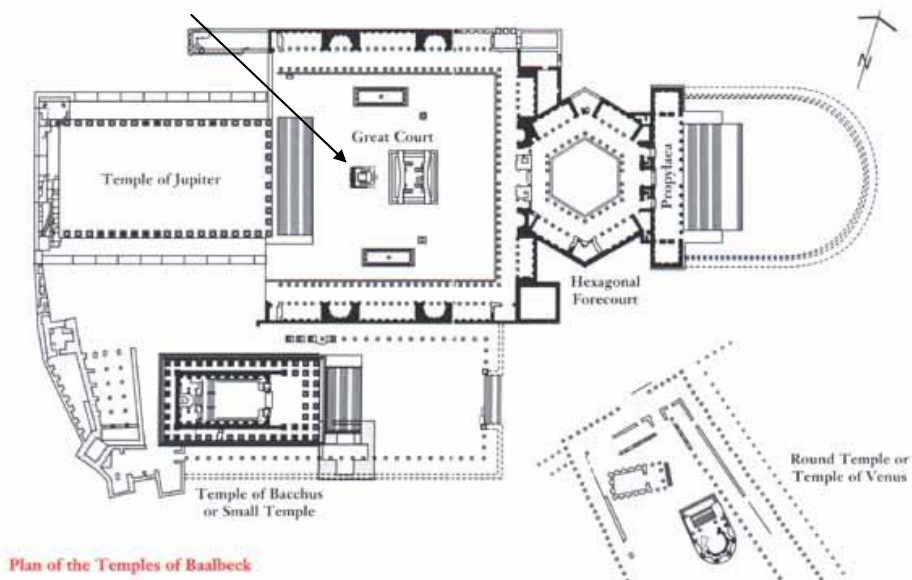
ואכן ניתן ללמוד מהחקירות שנעשו, כמו זאת של האדריכל²⁴¹ **טוביה שגיב**, שמיקומו של אבן השתייה הוא **בין שני המסגדים** בהר הבית. ואע"פ שאין לסמוך על השערה זו כדי לקבוע את מקום המקדש ולהתיר עליה להר, בכל זאת התיאוריה שלו היא מעניינת. לאחר חורבן בית שני כל שטח הר הבית נחרש ושועלים הלכו בו כמתואר במעשה רבי עקיבא וחבריו בסוף מסכת מכות. כעבור כמה עשרות שנים 'גזרו' הרומאים לבנות את בית המקדש מחדש כדאיתא במדרש (ב"ר ס"ד ח') אלא שהרומאים חזרו בהם לאחר שהכותים טענו בפניהם שהדבר יביא למרד היהודים ואי תשלום מיסים. בעקבות ביטול היתר הבנייה הוצתה אש המרד של בר כוכבא ובסופו של דבר בנה אדריאנוס בית עבודה זרה לאליל יופיטר במקום המקדש. יש גם דעה שזאת הייתה כוונתו של אדריאנוס מלכתחילה כאשר הוא הציג לבנות את 'המקדש' מחדש. למרות שמעולם לא בוצעו חקירות ארכיאולוגיות בהר הבית כדי להוכיח שאכן נבנה שם בית ע"ז ליופיטר, כי המוסלמים לא מאפשרים זאת, יש בידינו כמה עדויות המתארות את אותו מקדש לע"ז. למשל, מתוך רשמי המסע של ה'נוסע מבורדו' כ'250 שנה אחרי החורבן וגוי אחר בשם הרונימוס שבא לשם כ'50 שנה אחריו שמתארים את פסלו של אדריאנוס רכוב על סוסו הנמצא במקום קודש הקדשים (ע' לקמן בתרשים). לפי האדריכל שגיב בכל בתי ע"ז של יופיטר במקומות שונים בעולם פסלו של הקיסר עמד בקו ישר בין שתי מבנים אחת משושה (או מתומן כמו בהר הבית) ואחת מלבני כדוגמת זו ששרידיו נתגלו באזור בעל בק בלבנון (ע' תרשים לקמן). במבט מן האוויר ניתן לראות את אותה צורת בנייה בהר הבית, היינו מבנה מתומן בצד צפון, שטח באמצע שהוא ריק ברובו ומבנה מלבני בדרום. ההשערה היא שהמוסלמים בנו את המסגדים שלהם על הריסות המקדש ליופיטר כאשר מבנה המתומן ההרוס היווה את הבסיס לכיפת הסלע והריסות מבנה המלבני לאל-אקצא, שכן נהגו באותה תקופה לבנות בנין חדש על יסודות בנין ישן שנהרס. השערה זאת גם מסבירה את צורת המתומן של מסגד כיפת הסלע, שעד אז לא היה כדוגמתו בעולם המוסלמי.

²³⁸ ע' מועדים זמנים ח"ג סי' רכ"ט בהערה.

²³⁹ ע' ספר משנת יוסף הל' בית הכנסת סי' ה'.

²⁴⁰ שו"ת יביע אומר שם.

²⁴¹ ע' מאמרו ב'תחומין' כרך כח שנת תשס"ח.

בתרשים זה, של מקדש ע"ז לאליל יופיטר באזור בעל בק בלבנון, רואים שני מבנים- א' בצורת משושה בצד ימין וא' מלבני בצד שמאל. ביניהם נמצא עיקרו של אותה עבודה זרה- פסלו של אדריאנוס רכוב על סוסו מסומן כאן בחץ.

כאשר המוסלמים כבשו את ירושלים לפני כ-1300 שנה הורשו היהודים להתגורר בעיר בפעם הראשונה מאז החורבן. עובדה זאת, בנוסף לעובדה שכל שטח הר הבית היה מכוסה בעפר, מחזקת את הדעה שלא הייתה מסורת יהודית לגבי מיקום אבן השתייה. גם מסתבר שכאשר השליט המוסלמי ביקש מחכמי היהודים של אותה תקופה להראות לו את 'מקום המקדש' כדי לבנות שם את מסגדו הם הוליכו אותו שולל! אם באמת קודש הקדשים היה ממוקם בשטח בין שני המסגדים, כפי שטוען טוביה שגיב, העולים להר הבית דרך שער המוגרבים נכנסים מיד לחשש איסור כרת כי רק מטרים ספורים מבדילים בינם לבין מחנה השכינה. לאיידך, לא ניתן לסמוך על שגיב לקולא בעלייה להר כי בנוסף לדעתו ולזאת של הרדב"ז יש, לפחות, עוד שתי שיטות (הרב גורן ופרופ' קאופמן) בנוגע למיקום אבן השתייה ולאף אחד מהן אין הוכחות ברורות ויתכן שמחנה השכינה נמצאת במקום אחר בהר.

הרדב"ז גם סותר את דבריו. באותה תשובה (תרצ"א) שהוא קובע את מיקומו של אבן השתייה הוא גם כותב דברים בעניין הצד הדרומי של הר הבית וקובע שחלק מסוים בחומה הוא החומה הדרומית של העזרה. והנה לפי מה שנראה לעין היום ולפי המדידות הידועות לנו קשה להבין במציאות איך לחבר בין שני הדברים. שהרי בין אבן השתייה לבין חומת העזרה הדרומית אמור להיות בערך 67 אמה (חצי מקל"ה אמות)²⁴² שרוחב העזרה מדרום לצפון הוא קל"ה אמה ואבן השתייה שבקודש הקדשים צריכה להיות באמצע רוחב קל"ה אמות אלו. ואילו בין החומה הדרומית שדיבר עליה הרדב"ז לבין הסלע הידוע יש כ-240 מטר היינו כמעט 430 אמה!

²⁴² ע' מסכת מידות פ"ב מ"ח ומסכת זבחים נ" ע"א.

הרב ישראל אריאל במאמרו 'בית ה' נלך'²⁴³ מביא את הרדב"ז כמקור העיקרי ל"סדר העלייה להר הבית על פי ההלכה" לשיטתו. בנוגע לתמימות הנה"ל על דברי הרדב"ז טוען הרב אריאל שהחוקרים בדורות האחרונים פשוט לא הבינו את המושגים השונים בדבריו השייכים לסגנון הדיבור בתקופתו. ובדברי הרב אריאל: "ניתן לחבר 'מילון' שלם של מושגים ושיטות שניתנו בימי הביניים לאתרים בהר הבית ובירושלים". והוא ממשיך:

"מחברים שונים-ובהם גדולי תורה"²⁴⁴ - ש'מילון' זה לא היה מוכר להם, סברו כי הרדב"ז כתב דברי הבל, ולא ידעו כי לא ירדו לטופ דעתו בהבנת המושגים בהם השתמש".

הרב אריאל מתרץ את הסתירה בדברי הרדב"ז בעניין המרחק בין אבן השתייה לחומת העזרה שהמילה 'עזרה' כאן היא לא העזרה שעליה דברו חז"ל וכהגדרת הרמב"ם²⁴⁵, אלא לפי שפת העם בזמנו של הרדב"ז שמושג 'עזרה' הוא שם כללי להר הבית. לכן, כאשר הרדב"ז מדבר על "כותל העזרה לצד דרום" הכוונה לכותל הר הבית, עת"ד. אולם לענ"ד, תירוץ זה של הרב אריאל צריך עיון, כי הרדב"ז כתב את הדברים כדי לקבוע לאן מותר לטמא מתים להיכנס ולאן אסור. ברור שהמילה 'עזרה' כאן הוא העזרה ממש היינו מחנה שכינה שהכניסה אסורה לטמא מתים. ולא יעלה על הדעת שהרדב"ז יבלבל את הקורא כל-כך. בנוסף, אפילו אם הרדב"ז התייחס לחומת הר הבית הרי המרחק בין אבן השתייה לכותל הדרומי אמור להיות כ-330 אמה, לפי המשנה במידות ריש פ"ב, ובפועל יש ביניהם 240 מטר היינו כ-430 אמה כדלעיל. לכן, הסתירה בדברי הרדב"ז נותרה בלתי פתורה.²⁴⁶

דברי המאירי

כהוכחה נוספת לשיטתו שעלו יהודים להר הבית בכל הדורות, מביא **הרב אלישע וולפסון** בחיבורו 'לשכנו תדרשו' (עמ' 19) גם את דברי המאירי בחידושו על מסכת שבועות (ט"ז ע"א) שהוא כתב:

"ומנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו".

אולם לא ניתן לקבוע הלכה פסוקה על פי שמועה בלבד ולומר כאילו 'פוק חזי מאי עמא דבר'. בשו"ת ציץ אליעזר²⁴⁷ מביא **הרב אליעזר וולדנברג** מספר תירוצים מדוע לא ניתן לסמוך על דברי המאירי כדי לעלות להר הבית היום.

ראשית כל, יתכן שהבאים לירושלים בתקופת המאירי לא מצאו שם בר-סמכא ונכנסו למקום המקדש על דעת עצמם מחוסר ידיעה הלכתית. במשך השנים מנהג גרוע זה הפך כעין מנהג וותיקין עד שבאו וסיפרו על כך למאירי, שחי בצרפת, ולפי תומו חשב שמנהג זה בוודאי נקבע ע"י בני תורה. עוד יתכן שלא נכנסו לעזרה אלא לשטח הר הבית לאחר טבילה לקריין (וזאת אולי ע"פ מסורת שהיו בידם בדבר מיקום המדויק של מחנה שכינה –מה שאין לנו היום!) שהרי המאירי שמע שמועה בלבד וכנראה שהמספר לא דייק. בנוסף לא ניתן לשלול את האפשרות של 'טעות

²⁴³ מובא בסידור המקדש נ"א ח"ב עמ' 550-550.

²⁴⁴ וצריך עיון איך ניתן לומר על גדולי הפוסקים בזמננו כגון הרב אליעזר וולדנברג, הרב עובדיה יוסף והרב יצחק יעקב וייס שהם לא הבינו את סגנון הדיבור של הראשונים שחיו בימי הביניים בגלל שלא היה להם ה'מילון' של הרב אריאל. הרי הם כתבו אלפי פסקי הלכה המבוססים על דברי הראשונים האלו!

²⁴⁵ בהלכות בית הבחירה (א' ה')-"הכתלים המקיפים וכוננים לתוכם את קודש הקדשים, ההיכל, המזבח והחצר המקיפה אותו סביב, תחום זה נקרא עזרה".

²⁴⁶ וע"ע במאמרו של הרב אברהם ישראל סילבצקי-נכון יהיה הר בית ה' (הערה 20) איך הוא מפרש את דברי הרדב"ז.

²⁴⁷ ח"י סי' א' ס"ק נ'.

סופר' בעת העתקת דברי המאירי לפני הבאתם לדפוס²⁴⁸ ואולי צ"ל כתוב "והמנהג הפשוט לא ליכנס שם לפי מה ששמענו".

שנית, דברי המאירי נאמרו לפי דעתם של כמה ראשונים²⁴⁹ שבזמן שהמקום מוחזק בידי עכו"ם אז פקעה קדושתה מבחינת 'באו פריצים וחיללוה'. אולם ברגע שהמקום חוזר לרשותנו, כפי שהוא היום, הקדושה חוזרת ודברי המאירי כבר אינם רלוונטים.

התירוץ האחרון והעיקרי של הרב וולדנברג הוא שהמאירי סבר כדברי החולקים על הרמב"ם שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא לעתיד לבוא ולכן כתב שהמנהג הפשוט ליכנס- ואפילו למחנה שכניה. אולם כיום שכבר התעוררו מאורי הדורות, אדירי התורה וקבעו את ההלכה כשיטת הרמב"ם²⁵⁰ אין תוקף למנהג ששמע עליו המאירי בזמנו ולכן הנכנס בזמן הזה למקום המקדש חייב כרת.

גם **הרב עובדיה יוסף**²⁵¹ סובר שאין מקום לסמוך על דברי המאירי כדי לעלות היום להר הבית. שהרי המאירי סובר כמו הראב"ד נגד הרמב"ם²⁵² שקדושת ביהמ"ק בטלה בזה"ז ולכן כתב 'שכן המנהג פשוט ליכנס למקדש'²⁵³ לפי מה ששמענו' שהראב"ד סובר להתיר לכתחילה בזמן הזה ליכנס למקדש. והרב עובדיה יוסף כותב עוד:

"אין לסמוך על השמועה ששמע המאירי שנהגו להקל בזה, כי ידוע שבזמן המאירי לא היה קיים ישוב בירושלים של גדולי תורה הראויים להכריע בין הרמב"ם וסיעתו לבין הראב"ד באיסור כרת כגון זה... ואין להכריע ממנהג זה נגד הרמב"ם והרא"ש ורוב הפוסקים בעניין חמור כזה. ואף אם נאמר שכוונת רבינו המאירי לעולי רגל שהיו עולים לירושלים גם בחורבנה, וכמ"ש באגרת הרמב"ן: "שרבים מדמשק וארם צובה וכל גלילות הארץ עולים לראות בהמ"ק ולבכות עליו", מ"מ כל זה איננו שווה להכריע הלכה נגד כל הפוסקים מאחר שלא נוסד מנהג זה ע"פ הוראת גדולי הדור כי אם ע"י דלת העם, וכמ"ש כיו"ב מן החיד"א בשו"ת ברכה יו"ד סי' ריד ע"ש".

במשך הדורות היו עוד רבנים שהסתמכו רק על שמועות כאשר חקרו את סוגיית הר הבית ובית המקדש. אחד מהם היה **הרב צבי הירש קלישר** שבספרו דרישת ציון מתייחס גם לענייני המקדש. במאמר שלישי שם²⁵⁴ הוא מבקש לקבוע את מקום המזבח כדי לחדש את עבודת הקרבנות, וכך הוא כותב:

"הרי ראינו ראייה ברורה שנשארה כותל מערבי בגזירה מן השמים עד היום הזה (וכאשר רבים מעידים שהולכים להתפלל לעומתה), ומעתה נוכל לחשוב מקום המזבח... ע"פ מסכת מידות... מכותל מערבי נוכל להבחין מקום המזבח ל"ב אמה..."

הרב קלישר, שמעולם לא ביקר בירושלים, חשב בטעות שה'כותל' הוא כותל העזרה שממש ניתן לקבוע את מקום המזבח! (ע' לקמן הערה 259).

המאירי נולד בשנת ה'ט' ונפטר בשנת ה'ע"ה (1249-1315) למניינם) ואין ידוע לנו באיזה שנה כתב את חידושיו על מסכת שבועות ורשם בתוכם את השמועות ששמע מארץ ישראל. **הרמב"ן** הגיע לירושלים בשנת ה'כ"ז (1267) למניינם) וכתב באגרתו המפורסמת: "ואין ישראל בתוכה, כי אם שני אחים צבעים קונים צביעה מאת השלטון" משמע שלפחות בחלק מתקופת המאירי לא הייתה קהילה יהודית בירושלים ובוודאי לא רבנים גדולי ישראל ברי סמכא. אולם

²⁴⁸ הגרסה שהבאנו 'והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו' נמצאת במהדורת 'חידושי המאירי' משנת תשל"ח של המכון להוצאת ספרים וכתבי יד שליד המרכז לחינוך תורני זכרון יעקב שסודר והוגה מחדש עפ"י כתי' פארמא, ועפ"י מה שכבר נדפס בהלברשטאדט.

²⁴⁹ ע' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' מ"ג.

²⁵⁰ כדברי המג"א סי' תקס"א ס"ק ב' ומ"ב שם סק"ה, וע' לעיל הערה 55.

²⁵¹ שו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סי' כ"ו סק"ה.

²⁵² שם ס"ק ז'.

²⁵³ ע' הערה 55.

²⁵⁴ דרישת ציון הוצאת מוסד הרב קוק עמ' 91.

כשרבי אשתורי הפרחי, הגיע לירושלים בסוף ימי המאירי כבר הייתה שם קהילה יהודית ואף- אחד לא נכנס להר הבית כדבריו בספרו **כפתור ופרח**.²⁵⁵

"אם כן היום שאנחנו בחטאינו מבחוץ נוכל להתקרב לענין תפילה והשתחויה עד אותם הכתלים, וכן עמא דבר באים עד אותם הכותלים ומתפללים לאל יתעלה לפני אלו השני שערים²⁵⁶ שהזכרנו".

הרב יצחק יעקב וייס מביא את הדברים האלו של הכפתור ופרח בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' א') כהוכחה מימי הקדמונים שאסור להיכנס בכל שטח הר הבית ומוסיף:

"הרי כתב מצד ההלכה, וכי דכן עמא דבר, שלא להתקרב רק עד הכותלים...מחמת שקשה להזהר בזה, בצירוף מה דיש להזהר, בנוגע לטבילה במקוה כשרה וחציצה...על כן נהגו איסור".

דעת הכפתור ופרח

אין זה פלא שכל כותבי המאמרים והחבורות בעד העלייה להר הבית, כולל הרב אלישע וולפסון (לשכנו תדרשו), לא מתייחסים לדברי רבי אשתורי הפרחי, כי הוא, בתור א' מגדולי הראשונים ובקי בכל הקשור לא", ירושלים והמקדש, כמו שהעיד עליו **הרמ"ע מפאנו**²⁵⁷, קבע שלשה דברים בניגוד לדעת הרדב"ז:

- 1) שלא היו נכנסים להר הבית וכן עמא דבר! (כדלעיל),
- 2) אין מסורת לגבי אבן השתיה (ובכלל לא הזכיר את כיפת הסלע),
- 3) הר הבית המקודש (ת"ק אמה על ת"ק אמה) נמצא **בחלק הדרומי** של מתחם הר הבית.

רבי אשתורי הפרחי בעל הכפתור ופרח נסע מברצלונה למצרים בשנת ה'ע"ג (1313 למנינם) ולאחר שהייה קצרה בקהיר, שם פגש את רבי שמואל נינו של הרמב"ם, עלה לארץ ישראל במטרה לעסוק במצוות התלויות בארץ, ובמילים שלו²⁵⁸: "להעביר ממצוות התלויות בארץ דשתין טפי את החלודה ע"פ ההלכה". רבי אשתורי היה בירושלים רק כשנה ובעת שהותו שם עסק בענייני ירושלים, המקדש והר הבית, לאחר מכן, כנראה בעקבות הויכוח בין תומכי הרמב"ם ומתנגדיו, הוא בחר להפריש את עצמו ממחלוקת והתיישב בבית-שאן. משם יצא למסע בכל ארץ ישראל כדי ללמוד מקרוב את ההלכות שעליהן כתב. דבריו בספרו כפתור ופרח, שהוא חיבור הלכתי העוסק במצוות התלויות בארץ, ענייני ירושלים ומקום המקדש²⁵⁹, הם אחת ההוכחות שלא הייתה מסורת לגבי זיהוי כיפת הסלע כמקום אבן השתיה. הכפתור ופרח מתאר את כל המבנים השונים בירושלים בזמנו (כ-200 שנה לפני הרדב"ז) ולא מזכיר אף

²⁵⁵ ספר כפתור ופרח בהוצאת המכון ללימודי מצוות הארץ ח"א עמ' ק"ג.

²⁵⁶ ספר פאת השולחן (הלכות א"י פ"ג ס"ק כו) מדייק מדברי הכפ"פ שבזמנו לא היו נוהגים להתפלל ליד הכותל המערבי, שהיה מכוסה בעפר, אלא ליד שער הרחמים שבכותל המזרחי, שכתב הכפ"פ שם: "...יש בכותלו (מזרח) שני שערים גבוהים מאד...והם סגורים לעולם...ומסתברא שהם אותם שני שערים שעשה שלמה לגמול חסדים אחד לחתנים ואחד לאבלים ומנודים...ושמא לזה קורין להם קצת **שערי רחמים**". וע"ע שם הערה 164 ואכמ"ל.

²⁵⁷ רבי מנחם עזריה מפאנו כתב בשו"ת הרמ"ע (סי' כ"ה) על רבי אשתורי הפרחי בזה"ל: "הזהר בו, שאדם גדול הוא וכו'...כל דבריו גבי **ביאת המקדש** הם באמת כפתור ופרח".

²⁵⁸ מתוך ההקדמה לספרו כפתור ופרח. בשימוש בביטוי 'דשתין טפי' היינו החלידה מאד, הוא התכוון לומר שהגיע זמן להתעסק במצוות התלויות בארץ.

²⁵⁹ במבואות למהדורת ספר כפתור ופרח שהוציא לאור המכון ללימודי מצוות הארץ שע"י ביהמ"ד להלכה בהתיישבות כותב הרב אברהם יוסף חבצלת שמטרת רבי אשתורי הפרחי בספרו הייתה: "לברר את ההלכות התלויות בארץ על פרטיותן ודקדוקיהן. השאלות אשר עמדו לפני רבינו, רבות הן...על מנת לתת תשובות מהימנות לכל אלו יש צורך בהכרת א"י לאורכה, לרחבה ולעומקה, צמחייתה, עריה, יישוביה...כל זה לא היה אפשר לדעת בצרפת ופירובנס אלא רק בא"י. לפיכך כל מחברי השו"ת, כאשר הם נוגעים בעניינים אלו, מסתמכים הם על דברי הכפתור ופרח. ויפה כינהו רא"מ לונץ: הראשון לחקור ארץ ישראל".

ברמז את כיפת הסלע, גם כשהוא עוסק בבירור הלכתי על הר הבית²⁶⁰ ואפילו כשהוא מתייחס לאבן השתיה²⁶¹. אדרבה, בעל הכפתור ופרח חולק על קביעת הרדב"ז ששטח הר הבית המקודש (שהוא ת"ק אמה על ת"ק אמה ע"פ המשנה בריש פ"ב דמסכת מידות) היה במרכזו של, משנקרא היום, חרם א-שריף (מתחם הר הבית) ומוכיח שבית המקדש לא היה בפסגת ההר אלא במורדו כלפי דרום. שיטה זו נקבעה ע"י זיהוי כותלי הר הבית במערב, מזרח ובעיקר בדרום ככותלי הר הבית המקודש. וכך כתב הכפ"פ²⁶² בפרק ו':

"מכל זה יראה כי מה שאנו רואים היום בזמננו זה מהכתלים העומדים האלה, שהם כתלים מחומת הר הבית. עוד היום ניכר שער שושן למזרח²⁶³ והוא סגור אבני גזית. ואם תחלק זה הכותל לשלשה חלקים יהיה זה הפתח בחלק הראשון מצד קרן מזרחי דרום²⁶⁴. וכן ניכרים שני שערי חולדה לדרום²⁶⁵. וכן ניכר שער הקיפניוס למערב²⁶⁶, שער הצפון שהוא הטדי אינו ניכר שאותו צד נחרב".

הכפתור ופרח כתב שהכותל הדרומי, זו הנמשך מהקצה הדרומי של הכותל המערבי מזרחה, היא כותל הר הבית והשערים שם הם שני שערי חולדה המקוריים²⁶⁷, שיטה שאינה יכולה לדור בכפיפה אחת עם ההנחה שאבן הצכרה', שתחת כיפת הסלע, היא אבן השתיה שבקה"ק כדעת הרדב"ז (סי' תרצ"א), כי המרחק בין הכותל הדרומי לבין הצכרה' הוא 240 מטר היינו כ-430 אמה, כשהוא אמור להיות, לפי המשנה (מידות פ"ב מ"א), בין 316 אמה (250+66) ל-331 אמה (265+66)²⁶⁸ היינו בין 177 ל-185 מטר בלבד (לדעת החזו"א כדלקמן). אורך הכותל הדרומי הוא כ-280 מטר היינו 500 אמה (כדברי המשנה שם) והוא המקום הצר ביותר בין הכותל המערבי, הידוע לנו בבירור שהוא כותל הר הבית²⁶⁹, לבין הכותל המזרחי.

²⁶⁰ ע' שם בספר כפתור ופרח פרק ו' - גבולות הר הבית, עמ' קז-קטז.

²⁶¹ שם עמ' קיז.

²⁶² שם עמ' קיב.

²⁶³

הרדב"ז (תרצ"א) מסכים עם הכפ"פ שהכותל המזרחי של היום הוא החומה המזרחית של הר הבית. אולם בעל פאת השלחן (הל' א"י פ"ג ס"ק כו) העיר שאולי כשחידשו זו החומה לא בנו את החומה החדשה במקום הישנה. אולם כתב הגאון המקובל ר' עמנואל חי ריקי בספר **אדרת אליהו** (ח"ב קונטרס מי נדה אות לו): "דאף כי חומות העיר נבנו אח"כ ממלך ישמעאל שנים הרבה אחרי חורבן בית שני מ"מ על היסודות הראשונים נבנו". וכן כתב בעל **תבואת הארץ** (פ"צ) שהחומה המזרחית החדשה נבנתה במקום החומה הקדומה של הר הבית. גם החוקרים טוענים כי אבני היסוד שתחת החומה המזרחית הם עתיקים ומתקופת הבית. ע' בעניין זה במאמר 'גבולות הר הבית' של הרב יחיאל שטרנברג, מבית המדרש להלכה בהתיישבות, המובא כנספח לספר כפ"פ ח"א עמ' שח.

²⁶⁴ בהערה בכפ"פ מהדורת לונץ נכתב כי כשבנו את החומה לאחר תקופת הכפ"פ, סתרו את שרידי השער הזה וכיום ניכר שם רק פתח קטן.

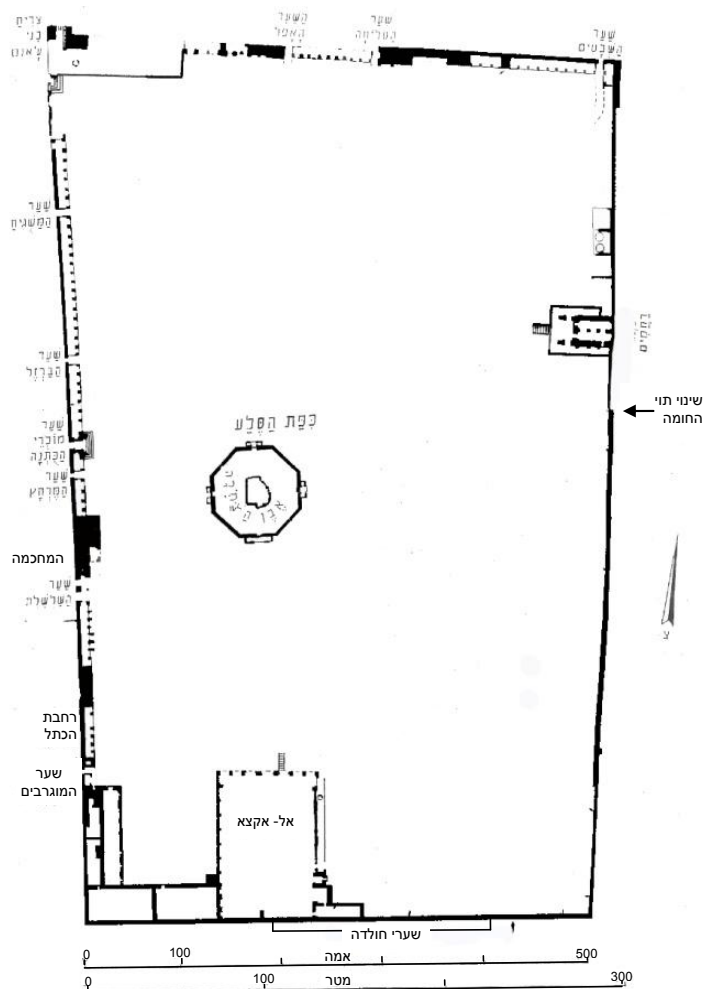
²⁶⁵ הכפ"פ סבור שגם כותל הדרומי המצוי כיום הוא הכותל הדרומי של הר הבית, אולם הרדב"ז (תרצ"א) כתב דחומה הדרומית היא החומה הדרומית של העזרה. דבר הסותר את קביעתו שאבן השתיה נמצאת מתחת לכיפת הסלע לפי המרחק ביניהם.

²⁶⁶ במהדורת לונץ נכתב כי הוא שער השלשלת שנמצא מעל המשכו של הכותל המערבי. ושיטת הרדב"ז שהכותל המערבי הוא כותל המערבי של העזרה. בעל פאת השלחן ציין (שם) שהכפ"פ לא הזכיר את הכותל המערבי כמקום תפילה. וזה מובן כי הרב משה חאגיז ב'ואלה מסעי' מתאר מה שמע מפ' נאמנים כי הכותל המערבי היה מכוסה באשפות עד לפני כ-500 שנה כאשר הסולטן סולימן צוה לגלותו בשנת ה'רע"ז (1517 למנינים) לבקשתם של יהודים ממגורשי ספרד שבאו להתיישב בא"י בעידודם של העותומנים. וצ"ע כי כאשר רבי עובדיה מברטנורא הגיע לירושלים בשנת ה'רמ"ח (1488 למנינים) הכותל היה כבר מגולה (ע' אגרות ארץ ישראל עמ' 134).

²⁶⁷ בספר חצרות בית ה' פ"ב מביא הרב זלמן קורן את חידושו של **הרב יחיאל מיכל טיקוץ' ינסקי** שהכותל הדרומי הוא תוספת שבנה הורדוס בהר הבית כמובא בספרי יוסף בן מתתיהו ולכן אבן השתיה במקומה עומדת והיא הצכרה', ולפ"ז הכותל הדרומי שבהר הבית היה **צפונית** לחומה הנמצאת היום. במאמרו 'נכון יהיה הר בית ה' כתב הרב אברהם ישראל סילבצקי (בהערה 26) שיש טוענים עוד ששערי חולדה הקיימים בכותל הדרומי מובילים במחילות אל שערי חולדה המקוריים שהיו צפונים יותר כדי לתרץ את הקושיה על שיטת הרדב"ז בנוגע למיקומה של אבן השתיה. אולם בשנת תש"ס נתגלה שהחומה הדרומית אכן היתה גלויה משני צידיה ללא מחילות. והוסיף הרב סילבצקי שכל סמך תגלית זאת שינה הרב זלמן קורן את דגם המקדש שלו. לשיטת **הרב משה שטרנברג** (מועדים וזמנים ח"ג עמ' עז-עז בהערה) יתכן שהחומה הדרומית של הר הבית נמצאת יותר **דרומה** מזה שקיימת היום וא"כ גם מחנה שכניה שחל איסור כרת על הנכנסים אליו גם הוא יותר דרומה באזור מסגד אל-אקצא מקום שדורכים היום העולים להר דרך שער המוגרבים!

²⁶⁸ ע' שם פירוש תי"ט ותפארת ישראל בשם השלטי גיבורים.

²⁶⁹ החומה המזרחית הקיימת לא עומדת במקביל לכותל המערבי לכל אורכה ובאזור שער הרחמים המרחק בינה לבין הכותל המערבי הוא כ-310 מטר היינו כ-554 אמה ובקצה הצפוני של מתחם הר הבית אורך החומה הוא 320 מטר היינו כ-

ובעניין שיעור 'אמה'. למרות שחלק מכלי המקדש, כגון מזבח הזהב וחלקים ממזבח החיצון (ולפי רבי יהודה גם בשאר כלי המקדש כגון הארון, השולחן ועוד), נבנו לפי אמה בת חמשה טפחים (כלים פי"ז מ"י), אמת בנין כגון חומת בית המקדש²⁷⁰ נמדדה באמה בת ששה טפחים. הרב יונה מרצבך בספרו עלה יונה (עמ' קלא) מוכיח מכאן שאם אורך הכותל הדרומי, שאמור להיות 500 אמה כותלי הר הבית, נמצא בפועל באורך כ-280 מטר זאת אומרת ששיעור

570 אמה, זאת אומרת שלא יתכן ששני החומות האלו, המערבית והמזרחית, הם כותלי הר הבית המקוריים או שנבנו על היסודות הראשונים (ע' לעיל הערה 263) שהרי המרחק ביניהם אמור להיות רק 500 אמה כדברי המשנה (מדות פ"ב מ"א). ואפילו לשיטת הכפ"פ שמזהה את הכתלים בדרום ובמזרח ככותלי הר הבית אם נמדוד 500 אמה מהכותל הדרומי צפונה המרחק שם בין הכותל המערבי למזרחי הוא כ-300 מטר היינו בערך 535 אמה. וזה למרות שבאותו מקום בחומה המזרחית, כ-30 מטר דרומית משער הרחמים, יש שינוי בתווי החומה דבר המלמד שמדובר על שני כתלים נפרדים, אחד הכותל המזרחי המקורי (או הנבנה על יסודי הכותל המקורי) שאורכו 500 אמה, וההמשך שהוא תוספת המגיעה עד החומה הצפונית הנוכחית.²⁷⁰ ע' רש"י מנחות צ"ז ע"א ד"ה אמת בנין.

האמה הוא 56 ס"מ שהוא קרוב מאד לשיטת²⁷¹ החזון איש (58 ס"מ). וזה קשה לדעת הגר"ח נאה שמידת האמה המיוחסת לו היא 48 ס"מ שא"כ יוצא, שאורך הכותל הדרומי הוא כ-580 אמה, דבר העומד בסתירה למשנה בריש פ"ב דמידות.

על פי קביעתו של הכפ"פ שהכותל הדרומי של היום הוא חומת הר הבית יוצא שמקום המקדש לא היה בפסגת ההר אלא במורדו דרומה וכן כתב²⁷² בפרק ו':

"מקום מקדש התורה כסתו. ונתפרסם ונתגלה על דרך שאמרו מסכת זבחים (נ"ד ע"ב) - דרש רבי מאי דכתיב (ש"א י"ט י"ח) וילך דוד ושמאל וישבו בניות ברמה, וכי מה ענין ניות ברמה אלא שהיו יושבין ברמה והיו עוסקין בנויו של עולם²⁷³. אמרי (דברים י"ז ח') וקמת ועלית אל המקום, מלמד שא"י גבוהה מכל הארצות ובית המקדש גבוה²⁷⁴ מא"י. אמרי דוכתיה היכא²⁷⁵, אייתו ספר יהושע, בכלהו שבטים כתיב ועלה הגבול ותאר הגבול ובשבט בנימין ועלה הגבול ותאר הגבול לא כתיב, ש"מ הכא הוא, סבר למיבנייה בעין עיטם אמרי מוטב לתתי ביה פורתא דכתיב (דברים ג' י"ב) ובן כתפיו שכן... ויש תמה דהא בשבט בנימין כתיב נמי ותאר הגבול (יהושע י"ח י"ד). ודילמא דהכי הוה לי למימר בכלהו שבטים כתיב וירד הגבול ותאר הגבול וכו'...". ע"כ דברי הכפ"פ.

ועיין בדברי רש"י שם בזבחים (סוד"ה אייתו ספר יהושע) שכתב:

"...ותאר אינה לא עליה ולא ירידה, למדנו שראש ההר אשר על גיא בן הינום הוא גבוה מן הכל ולמעלה מירושלים, דמירושלים ולשם כתיב ועלה: ובד"ה: סבור למיבנייה בעין עיטם. נראה בעיני שהוא מעין מי נפתחו האמור שם אחר עליית ההר אשר על פני גיא בן הינום אשר לא נכתב ירידה בינתיים: ובד"ה: וניתתי ביה קליל. נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהיא למטה כדכתיב כתפיו ולא כתיב ראשו".

וכן הוא דעתם של עוד ראשונים כגון **רבינו בחיי** שכתב בפירושו עה"ת (דברים ל"ג י"ב):

"לפי שבית המקדש אינו בגובה ההר ממש אלא למטה נמוך כ"ג אמה מעין עיטם".

²⁷¹ במדת האמה הבאנו רק את השיטות של החזו"א והגר"ח נאה אולם בין הפוסקים יש שיטות נוספות. האנציקלופדיה תלמודית (ערך 'אמה') מביאה שו"ת חת"ס או"ח סי' קפ"א-62.4 ס"מ, שו"ת משיב דבר או"ח סי' כד-57 ס"מ וערוה"ש יו"ד סי' רא-54 ס"מ. אולם כשבדקתי את המקורות הנ"ל בחת"ס לא מצאתי שיעור מסוים ובשו"ת משיב דבר לא היתה התייחסות שם למידת האמה בכלל. בערוה"ש קנה המידה שהוא מביא לא מוכרת לי, אולם גם הרב משה פיינשטיין סובר שאמה היא 54 ס"מ (ע' אג"מ יו"ד ג' סי' סו ודו"ק).
²⁷² כפ"פ ח"א עמ' ק"ז.

²⁷³ ע' **רש"י** במסכת מכות (יא ע"א ד"ה נשא אחיתופל) המבאר שחפר דוד יסודות למקדש אע"פ שעדיין לא קנה את הגורן מארונה היבוס' כי ידע מנעוריו שישב עם שמאל בניות ברמה ובדקו בספר יהושע וכו' ולכן ביקש רשות מאת ארונה לחפור עוד לפני שהוא קנה את המקום ממנו. וע"ע **במהרש"א** (חידושי אגדות סוכה נג ע"ב ד"ה ונשא) המקשה על דברי רש"י כאן ומפרש שיסודות המקדש כבר נבראו מששת ימי בראשית חלולים ויורדים עד התהום (סוכה מט ע"א) ולא הוצרך לחפורם שם, אך דוד כרה את השיתין לא במקום המקדש אלא בעין עיטם כמבואר כאן בסוגייתנו בזבחים, שבתחילה סברו לבנותו בעין עיטם שהוא המקום הגבוה ביותר ושם אירע המעשה המוזכר במסכת מכות עם התהום שרצה להציף את העולם ועי"ז ראה דוד שאין זה מקום המקדש שהרי יסודותיו כבר חפורים מששת ימי בראשית. לאחר מכן העלו דוד ושמאל בדיונם שיש לרדת למקום נמוך יותר מעין עיטם אך לא ידעו את מקומו עד שדוד שמע נבואתו של גד החוזה שעליו לקנות את הגורן מארונה היבוס'. אולם מקשה **הערך לנר** (סוכה נג ד"ה בשעה) על המהרש"א שלפי זה שמאל הנביא לא ידע עד יום מותו את מקום המקדש ולא כך משמע בסוגייתנו כאן בזבחים. ועוד מסוגייתנו משמע שהטעם היחיד שירדו מעין עיטם הוא משום שנאמר 'ובין כתפיו שכן' ולא משום שבעין עיטם לא נמצאו שיתין חפורים וחלולים מששת ימי בראשית. וע"ש משתירץ הערך לנר. וע' בהערה 275 לקמן תירוצו מספר שעת הכושר.

²⁷⁴ והרי במציאות הנראית לעין אינו כן. וע' **שו"ת חתם סופר** (יו"ד סי' רלד) המבאר שהעולם עשוי ככדור וכל נקודה בכדור יכול להיות הכי גבוהה מהכל. אולם מאחר שהקב"ה ברא את העולם ממקום ביהמ"ק תחילה, אם כן נמצא שהמקום שנברא ראשון הוא הנקודה הראשונה בכדור, ולכן הוא גם כן המקום שהוא גבוה מן הכל שממנו נתפשטה כל הארץ עכ"ל.

²⁷⁵ וקשה מדוע לא ידעו מקומו והרי **הרמב"ם** כתב (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ב) שהייתה מסורת ביד הכל שהוא מקום העקדה, ומקום מזבח של נח, קין והבל ואדם הראשון וא"כ איך דוד ושמאל לא ידעו? ותירץ **הרב אהרן יהודה ליב שטיינמן** (אילת השחר זבחים ד"ה לא הוו) שאע"פ שהקריבו שם האבות אין הכוחה שביהמ"ק גם צ"ל שם ולכן הוצרכו לדרוש מן הפוסקים. וע"ע בספר **שעת הכושר** (פר' שופטים פא ע"ב ד"ה הרי) שאע"פ שהייתה קבלה בידם ששם עתיד להיות מקום המזבח בביהמ"ק, לא ידעו המקום המדויק עד שענה לו הקב"ה באש שירדה מן השמים.

וכן מצאנו רש"ר הירש שכתב על הפסוק שם:

"...המקדש לא נבנה בפסגת ההר, בעין עיטם, אלא הוא נבנה במדרון, במקום מעט מראש הפסגה, ודבר זה רמז בלשון "בין כתפיו", שכן היחס שבין מקום המקדש לבין ראש הפסגה הוא כיחס גובה הכתפיים לגובה הראש".

בניגוד לדברי חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים הנ"ל, העולים להר היום מבקשים להביא גם הוכחה טופוגרפית כדרך נוספת לזיהוי כיפת הסלע כמקום המקדש. במאמרו 'העלייה להר הבית'²⁷⁶ כותב הרב יוסף פלאי: "מתברר שבהנחה שהסלע שבכיפת הסלע הוא אכן אבן השתיה, מתקבלת התאמה טובה לפני הקרקע. בקיצור: ראש הסלע הוא המפלס הגבוה של רצפת ההיכל".

במאמרו 'נכון יהיה הר בית ה' (עמ' 20) מסיק הרב אברהם ישראל סילבצקי, ר"מ בישיבת מרכז הרב, שאדרבה, המבנה הטופוגרפי של ההר מוכיח שמקום המקדש היה במורדו. וכן כתב: "דווקא בניה שלא בראש ההר כי אם במורדו היא היוצרת אפשרות לבנות את העזרות ואת ההר בצורה של כיפין על גבי כיפין כפי שמפורש במשנה בפרה וברמב"ם בהלכות בית הבחירה. לעומת זאת בניה בראש ההר כאשר מקום קדש הקדשים ממוקם בכיפת הסלע, למעשה, מוציאה מכלל אפשרות בניית כיפין על גבי כיפין כפי פשטן של דברי חז"ל".

הרב סילבצקי גם מביא שם שבזמן האחרון חפרו סמוך לכיפת הסלע כדי להעביר קו חשמל במקום, ולפי ההשערה שזו מקום קה"ק, אמור להימצא שם יסודות לחומת העזרה, ולא נמצא דבר.

ואם תאמר הרי כתוב ביחזקאל (מ"ג י"ב) - "זאת תורת הבית על ראש ההר..." אין זה סתירה לדברי חז"ל בזבחים וכו' ששם מדובר בבית השלישי כמו שפירש שם המלבי"ם:

"זאת תורת הבית אמר שבזה יבדל הבית השלישי מן הבתים הקודמים שיהיה בראש ההר וזה כולל שההר עצמו שעליו יבנה הבית יהיה נכון בראש ההרים, (כמ"ש ישעיה ב') עד שההר יהיה בראש כולם. שלעומת שהבתים הקודמים היו בכתף ההר (כמ"ש חז"ל סבור למבניא בעין עיטם דמדלי טובא וכו' ובין כתפיו שכן) הוא יהיה בראש ההר, לא בכתפו, שזה יורה על התרוממותו על כל".

יוצא מדברי הכפ"פ שאיזור העזרות וקודש הקדשים היה יותר דרומה מכיפת הסלע לכוון מסגד אל-אקצא ובמקום זה דורכים היום העולים להר כמעט מיד בכניסתם דרך שער המוגרבים ויתכן שעוברים על איסור כרת!

המהרי"ט

הרב אלישע וולפסון (לשכנו תדרשו עמ' 19) מביא גם את עדות המהרי"ט מתוך ספר דרך הקדש (ו' א') שכתב בתשובה שעלה בעצמו להר הבית. ואלו דבריו:

"וצריך להודיע בזמן הזה בעוונותינו...אם מותרים אנו ליכנס שם...וא"כ תורה יוצא לזמננו זה, שמותר ליכנס שם כשיטבול...לפנים בהר הבית, וכאשר זיכני ה' לעלות וליראות שם את פני ה'".

אולם לא ניתן להביא ראיה מהרב יוסף ב"ר משה דיטראני (שנולד בעיה"ק צפת בשנת ה' שכ"ט (1669 למנינם) וכתב שו"ת המהרי"ט וחידושים על הש"ס) שהרי הוא לא חשש לאיסור כרת בכניסתו למקום המקדש כי הוא סבר

²⁷⁶ מובא כנספח לספר עבודה (משנה תורה להרמב"ם-מהדורת מכון המקדש) עמ' 1207.

שכל מקום קדושה הנמצא בידי עכו"ם נפקעה מקדושתה. וכך מצאתי בשו"ת **ציץ אליעזר** (ח"י סי' א' אות מ"ג) שמביא משו"ת המהרי"ט ח"א סי' מ"ג:

"שכלל כ"ל לנו דדבר שהוא מטעם קדושה כל שהוא ביד עכו"ם נפקעה מקדושתה, ומסתמך על הא דאמרין בע"ז נ"ב ובכורות נ' ובאו בה פריצים וחללוה, מכיון שבאו ליד עכו"ם נעשו חולין ע"ש". ומסביר הציץ אליעזר שם: "מוכח מדבריו שם שמפרש להך דבאו בה פריצים וחללוה, דר"ל שהופקעה מקדושה ונעשית חולין כל עוד שנמצאת בידי הפריצים, אבל ברגע שחזרת לידיים יהודיות חוזרת מאליה לקדושתה. והמובן מזה שניתן לפרש כן גם לגבי קדושת המקדש ולומר דאפי' לדעות הראשונים דסברי דאמרין הך כלל דבאו בה פריצים גם בקרקע ולא רק במטלטלין, דמ"מ מודו שפיר דכשטח המקדש חוזר ונכבש בידי ישראל שהקדושה חוזרת אזי מאליה".

לכן מסתבר שגם המהרי"ט לא היה מתיר כניסה למקום המקדש בזמן הזה.

החיד"א

בחוברת לשכנו תדרשו (עמ' 19) **הרב וולפסון** מביא גם את דברי החיד"א מספרו ברכי יוסף (אורח חיים סי' תקס"א) שכתב:

"מותר להתקרב אל פתחי בית המקדש וליכנס לעליות אשר סביב בית המקדש".

החיד"א לא התיר כמובן עליה להר הבית עצמו אלא, על פי תשובת הרדב"ז שהזכרנו לעיל, להיכנס בפתחים ולעליות היינו גג המדרסה העותמנית וגג המדרשה המג'לית. ובודאי לא בא לקבוע שכיפת הסלע הוא מקום קודש הקדשים כדי להקל לעלות למקומות ה'מותרים' לשיטת המתירים.

פוסקי ורבני זמננו

כבר הדגשנו לעיל (עמ' 24) שחוץ מהרב דב ליאור אין שום פוסק, המסוגל לפסוק בהלכות ציבור, שמתיר עלייה להר הבית בזמן הזה. למרות זאת, **הרב אלישע וולפסון** מביא בחוברתו 'לשכנו תדרשו' ראיות, לכאורה, מכמה פוסקים וגדולי רבנים שלטענתו גם הם מתירים את העלייה להר הבית. ראשית כל נביא דברי אחד הפוסקים שהרב וולפסון לא התייחס אליו- הרב משה פיינשטיין בעל שו"ת אגרות משה.²⁷⁷

הרב משה פיינשטיין

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סוסי' ק"ג) כותב הרב משה פיינשטיין ש: "יש מקום בהר הבית שמותרין טמאי מתים ליכנס לשם אף מדרבנן שהוא עד החיל שהיה לפנים מהסורג". בדברים אלו הרב משה פיינשטיין מתיר, לכאורה, עלייה להר הבית בזמן הזה.

אולם כבר תירץ **הרב אביגדור נבנצל**²⁷⁸ שהרב פיינשטיין התיר, 'מצד העיון' ולא התכוון להתיר בפועל עלייה להר.

²⁷⁷ איני יודע מדוע הרב וולפסון לא הביא את דבריו כעוד הוכחה לשיטתו. אולם אנו כן מתייחסים אליו מפני שאחרים מצטטים את דבריו כדי להתיר עלייה להר.

²⁷⁸ תשובה שהתפרסמה ובה השיב הרב נבנצל לר' שלמה שיינמן ששאלו בעניין זה.

למרות שחתנו של הרב פיינשטיין **הרב משה דוד טנדלר** עלה להר הבית מספר פעמים ידוע לי שבנו **הרב ראובן פיינשטיין** סירב לעלות להר באחד מביקוריו בארץ, גם אחרי שאחיינו **הרב שבתי רפפורט** (חתנו של הרב טנדלר) המליץ לו לעלות עד מקום מסוים, וזאת כדי שהדבר לא יתפרש בציבור שהוא ואביו (הרב משה) מתירים את העלייה להר. כמובן שהרב משה פיינשטיין עצמו לא עלה לשם.

הרב ישראל יעקב פישר

בחוברת 'לשכנו תדרשו' טוען **הרב וולפסון** שגם הרב ישראל יעקב פישר התיר את העלייה להר הבית. וכך הוא כותב בהערה 24 שם:

"...וכן כתב הרב ישראל יעקב פישר זצ"ל ראב"ד העדה חרדית בספרו שו"ת אבן ישראל (חלק ט' סימן קס"ג) שמותר לעלות להר הבית בזמן הזה ואין לחשוש לזיבה".
וכי ניתן להאמין שהרב פישר כתב את המילים "שמותר לעלות להר הבית בזמן הזה"? וכי יעלה על הדעת שהוא וחבריו מבד"ץ העדה החרדית הקילו לעלות להר כאשר כל הפוסקים אסרו! אלא זאת עוד דוגמה למחבר חוברת בעניין הר הבית שהוציא דברים מהקשרם כדי להביא ראיה נוספת לטענותיו.
כל המעיין בשו"ת שם יראה שהרב פישר דן בשאלה, מצד העיון, אם מועיל טבילה במקווה כדי להיכנס להר הבית, שהרי גזרו חז"ל שעמי הארץ הרי הם כזבים לכל דבריהם וא"כ הם צריכים לספור ז' נקיים ולטבול במים חיים. והרב פישר עונה שרק גזרו על עמי הארץ להיות כזבים בזמן שהחברים נהגו בדיני טומאה וטהרה אבל לא בזמן שגם החברים אינם נזהרים לכתחילה, ולכן לא גזרו על עמי הארץ בזמן הזה.

האדמו"ר מקלויזנבורג

אחד הדברים החמורים ביותר שראיתי בחוברת 'לשכנו תדרשו' הוא הניסיון של **הרב וולפסון** לומר שהאדמו"ר מקלויזנבורג (צאנז)- הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם תמך בעלייה להר הבית. בטרם ניגש לדברי הרב וולפסון אנו צריכים לעיין בדברים שכתב לו **הרב צפניה דרורי**²⁷⁹ (רב העיר קרית שמונה וראש ישיבת ההסדר במקום במשך עשרות שנים) בהסכמתו לחוברת (שם עמ' 7) שהאדמו"ר מקלויזנבורג כתב בספר שו"ת שלו שמותר לעלות להר הבית. ואלו דבריו:

"והמהרי"ט פסק שמותר להיכנס שם לכשיטבול. ובדורות האחרונים כתב כן האדמו"ר מקלויזנבורג בשו"ת דברי יציב".

איני מבין איך רב גדול בישראל כמו הרב דרורי מצטט שו"ת ללא מקור וכאמור צריך עיון בדבריו. כנראה שהוא ראה את מה שהביא הרב וולפסון (שם עמ' 19) מתוך השיחות של האדמו"ר ובטעות כתב שזה מתוך ספר השו"ת דברי יציב שחיבר האדמו"ר. ועוד צריך עיון מדוע הרב וולפסון לא טרח להעיר לרב דרורי על טעותו ולומר לו שמדובר על שיחת שבת של ה'דברי יציב' ולא בתשובה הלכתית? אלא כנראה שהרב וולפסון שמח להדפיס את הסכמתו של הרב דרורי עם הטעות כדי להביא ראיה נוספת לשיטתו שעניין העלייה להר הבית בזמננו הוא מחלוקת הפוסקים.

²⁷⁹ וע' לעיל עמ' 31 מה שהבאנו על דבריו של הרב דרורי על התייחסותו של הרב צבי יהודה להר הבית.

ולגופו של עניין, אני מכיר את השיחות של האדמו"ר מקלויזנברג בשם 'דברי תורה' למעלה מעשרים שנה²⁸⁰. הם תורגמו משיעור שהאדמו"ר מסר, בשפת האידיש, מידי שבת בפרשת השבוע על חומש ורש"י, בדרך כלל בעידן רעוא דרעוין. הרב וולפסון אכן מצטט מילה במילה את דברי האדמו"ר מאותה שיחה, העוסקת בעניין ביהמ"ק (פר' תרומה), ושם הוא אמר בין השאר:

"...כן גם בנגוע להר הבית והמקומות הקדושים סביב, שבדורות הראשונים לא היה מי שיעכב בעד בני ישראל את הכניסה אליו, והיו מי שעלו להתפלל בהר הבית עד הגבול שהיה ידוע להם בבירור ששם מותר לטמא מתים לגשת ולהתקרב, כפי שמעיד הרמב"ם באגרתו..."

האדמו"ר מקלויזנברג מביא שם מספר חרדים את אגרת הרמב"ם שבא מעיד, לכאורה, על כניסתו להר הבית (ע' לעיל עמ' 52-56). אולם עיקר דבריו מתייחסים למצב היום, שלשיטתו, כוחות הטומאה והסטרא אחרא²⁸¹ מונעים את בנין ביהמ"ק. וכך הוא אמר:

"כל בנין ביהמ"ק של מעלה וכל כלי המקדש, הכל כבר מוכן ומזומן בשלימות...מצד אחד מתאמצים הצדיקים במפעלות קדשם להשלים את בנין ביהמ"ק, אך מנגד, באותה עת ניצבים הרשעים ובמעשיהם המכוערים גורמים לנתץ את אבני המקדש...". וממשיך האדמו"ר לומר, כמו שציטט אותו הרב וולפסון, שבדורות הקודמים הכותל המערבי היה פתוח לרווחה לכל איש מזרע ישראל וכן בהר הבית היו מי שעלו להתפלל **למקומות שידוע להם בבירור** (מה שלא ידוע לנו היום). ובהמשך אמר האדמו"ר: "...אולם ככל שנקפו השנים, באו אומות העולם ושלטו בזרוע על כל מקום המקדש...גם כיום הזה שכבשו את המקום מיד הישמעאלים, כוחות הטומאה והסט"א אינם שוקטים על שמריהם, כפי שרואים לדאבוננו שקדושת מקום הכותל המערבי הריהו לצנינים בעיניהם של אותם רשעים ומינים וכופרים אשר בודאי לא מזרע ישראל המה אלא מן הערב רב..."

הרי זה ברור שהאדמו"ר דיבר על מצב לפני מאות שנים שניתנה רשות ליהודים לעלות להר הבית ולהתפלל שם עד הגבול הידוע להם. מסורת זו לא בידינו היום ואין להביא ראיה מכאן שהאדמו"ר מקלויזנברג התיר עלייה להר הבית בזמן הזה.

האדמו"ר התייחס למצב בהר הבית בעוד הזדמנויות, כגון בליל ראשון של סליחות באלול תשכ"ז, כמה חדשים אחרי מלחמת ששת הימים²⁸², הוא אמר:

"...בצפייתנו צפינו כל אחד ואחד שבימים הקדושים האלו כבר נזכה להיכנס למקום המקדש ולהקריב שם קרבנות חובותינו, לראות כהנים בעבודתם...אבל גדול כים שברנו כאשר הובאנו סמוך למקום המקדש והועמדנו שם מבחוץ, ואין אנו יכולים לעלות וליראות כי טמאי מתים אנחנו...שכל הגויים ורשעי אומות העולם באים לשם ומתרברים שזה שייך להם, נכרים מרקדים בהיכלו ושועלים הלכו בו, כל המתים והטמאים והרוצחים עבדים ושפחות נכנסים לשם ורק את בני אל חי הקדושים בני המלך לא מרשים להיכנס ולומר שם דבר שבקדושה...עכ"ל."

האדמו"ר קובל על המצב שאין לנו אפשרות להיכנס להר הבית, ואולי ניתן להבין מתוך דבריו, כמו בשיחה לעיל שלולא המגבלות שהטילו עלינו הישמעאלים היה מותר להיכנס ולומר שם דבר שבקדושה. אך אין זאת כוונתו.

²⁸⁰ לפני כעשרים שנה כשבאתי לגור בשכונת קמניץ-נוה יעקב ירושלים עיקות"ו התפללתי תפילות ליל שבת בבית מדרשו של הרב יצחק אייזיק וידער זצ"ל ושם ראיתי לראשונה את השיחות של האדמו"ר מקלויזנברג שחסידות צאנז מוציאה לאור כל שבוע. במשך כמה שנים אספתי את השיחות מידי שבוע, אולם הגילון (אלף תקצ"ו) שציטט ממנו הרב וולפסון לא היה ברשותי. לכן בהזדמנות זאת ברצוני להודות לידידי הר"ר שמואל בנימין וידער והר"ר יהונתן שוסטרמן שהביאו לי את הגילון הנ"ל כדי לעיין בו.
²⁸¹ ע"ע לעיל הערה 29.

²⁸² ע' שפע חיים לימי הסליחות דרוש י"ט עמ' פה-פט. בשיחות אלו "אשר דרוש דרש בלבית אש קודש באשמורת בוקר יום א' דסליחות" כ"כ כתוב בשער הספר-האדמו"ר התחיל תמיד במילים 'תביאנו אל הר קדשך ושמחנו בבית תפלתך'. חסידי צאנז נוהגים לומר את השיחה הזאת, דרוש י"ט, בשפת האידיש המקורי בליל תשעה באב לאחר מגילת איכה.

ראשית כל, האדמו"ר אסר בפירוש בשו"ת דברי יציב (חו"מ סי' פג אות כד) לעלות היום להר הבית וכתב: "ונמנע מאיתנו ללכת בכל הר הבית מחשש טומאת מת כפי ההלכה כדעת הרמב"ם, כיוון שבעוה"ר כל ההר הקדוש והנורא נתכסה ברצועה טמאה, ואין רוצים מן השמים שעם ישראל ילך ברצועה טמאה כזה". וממשיך שם האדמו"ר שבמקום לעלות להר הבית יש להסתפק בתפילה ליד הכותל: "...אך בחסדי ה' כי לא תמנו השאיר לנו לפליטה הכותל המערבי, שהעידו חז"ל (שמו"ר ב' ב') שלא זזה שכינה ממנו, ואנו הולכים בצד המערבי לקבל פני השכינה השוכנת אתנו וזה אף בעבודתנו לא עזבנו אלוקינו (עזרא ט' ט') ודו"ק".

שנית, אילו הייתה אמת בטענה שהאדמו"ר מקלויזנבורג התיר לעלות להר הבית מדוע הוא בעצמו לא עלה לשם? ומדוע חסידי צאנז לא עולים היום להר הבית כפי ש'פסק' רבם כביכול? אלא ברור שהאדמו"ר אסר את העלייה לכל שטח ההר כמו שאר גדולי הדור בזמננו.

הרב שמואל הורביץ

למרות שהרב שמואל הורביץ לא נחשב כפוסק **הרב וולפסון** (לשכנו תדרשו עמ' 20) הביא ציטוט מספרו 'ימי שמואל' כדי להוכיח שגם בדור האחרון עלו רבנים חשובים להר הבית. הרב הורביץ היה אחד מחשובי חסידי ברסלב בירושלים ונפטר בשנת תשל"ב. בספרו 'ימי שמואל' (חלק ב' פ' קמד) הוא כתב:

"בבוקר השכם הלכתי למקוה... ואחר כך הלכנו לעלות לרגל עד הר הבית, עד למקום המקדש, עד המקום שמותר לטמאי מתים לילך בו... ואחר כך נכנסנו למקום לשכת הגזית ששם ישבו הסנהדרין... אחרי שחזרתי מחוץ לארץ, כבר היו סוגרים את לשכת הגזית ולא מניחים את היהודים להיכנס. וכן אחר כך התחילו גם למנוע מלגשת עד מקום המקדש לעלות לרגל והיו מניחים רק לעמוד מרחוק, ואחר כך מנעו גם את זאת, ומאז התחילו להפסיק לילך לעלות לרגל למקום המקדש וזה כמה שנים שלא הולכים יהודים לשם כלל, רק היו הולכים לכותל המערבי להתפלל מוסף".

הרב וולפסון ציטט מילה במילה²⁸³ את משכתב הרב הורביץ, אולם כל תוכן דבריו טעון ביאור ובמיוחד צריך עיון על זה שכתב "נכנסנו למקום לשכת הגזית..." והרי לשכת הגזית הייתה במחנה שכינה, מקום שטמאי מתים הנכנסים שם חייבים כרת.

הראיתי את הדברים לשכן שלי הרב ישראל זאב פרידמן, רב ביהכ"נ ברסלב בנווה יעקב מזרח ירושלים ומג"ש דף היומי בבית הכנסת קהל חסידים בשכונה. הרב פרידמן, בתור א' מבני הקהילה הוותיקה של חסידות ברסלב בירושלים, נדהם לקרוא, שכביכול, הרב שמואל הורביץ, אחד מחשובי הקהילה בדור הקודם, נהג לעלות להר הבית והלך לשאול את גדולי רבני ברסלב בעניין זה. הם ספרו לו שמדי פעם מגיעים אליהם 'צי-יו-נים' כדי לשאול על הרב שמואל הורביץ והר הבית ומצטטים בהתלהבות מספרו 'ימי שמואל'. למרות שהרבנים מכחישים שהרב שמואל עלה לשם ומסבירים לאותם 'צי-יו-נים' לאן בדיוק הרב שמואל נכנס הם ממשיכים לצטט מספר 'ימי שמואל' כהוכחה שגם אנשי הישוב הישן נהגו לעלות להר הבית עד שהוואקף מנע מהם.

בחודש מנחם-אב תשע"ט החליטו האברכים הצעירים דחסידי ברסלב ירושלים לשים קץ ל"עלילת הדם"²⁸⁴, כדבריהם, שעושים ארגוני הר הבית לרב הורביץ, ובגליון 'ימי הנחל' כתב **הרב שמואל מאיר חשין**, אחד מצאצאיו

²⁸³ אולם לפעמים חיסר מילים. למשל איפה שכתוב לשכת הגזית הרב הורביץ הסביר בכמה מקומות שמדובר בבנין

המחכמה, מקום שאין בו חשש איסור כרת לכ"ע. ²⁸⁴ חסידי ברסלב אלו מתייחסים לשימוש בשמו של הרב שמואל הורביץ ע"י ארגוני הר הבית כעלילת דם כי משמע מדבריהם שהוא נהג בניגוד לדעתם של כל גדולי רבני ירושלים בימיו, שפסקו כי העלייה להר הבית אסורה.

הרבים, מאמר בשם "עליה לרגל" בימניו²⁸⁵. בתחילת מאמרו מתאר הרב חשין את המנהג הוותיק²⁸⁶, הנהוג גם בימניו, שבשלשת הרגלים נוהגים לגשת לאחד משערי הר הבית כדי להשקיף לעבר מקום המקדש ולומר- "ומפני חטאינו גלינו מארצנו" וכן "מלך רחמן רחם עלינו" מתוך תפילת מוסף. גם בזמן הרב הורביץ היו מגיעים לשער הכותנה ולשער השלשלת הסמוכים ביותר לכיפת הסלע, שלפי הרדב"ז הוא מקום המקדש, אך לא היו נכנסים להר הבית. ומוסיף הרב חשין:

"קבלה ומסורת עתיקה חוזרת ונשנית בפי זקני ירושלים (הרה"ח ר' נתן דוד שפירא וכן מקובל אצל רבים) כי מקובל היה אצל יהודי ירושלים שמותר ללכת בחצר שלפני השער [השלשלת]. עד שלשלת מסוימת התלויה באמצע תקרת החצר, במרחק של כמה מטרים מהשער עצמו, לשם כמובן נזהרו מאד לא לגשת כלל".

עוד קבלה הייתה בידם שבני ה"מחכמה", הנמצא ליד שער השלשלת, הוא ממש לשכת הגזית שהיה בבית המקדש וכדברי חז"ל- "חציו בקודש וחציו בחול". אנשי ירושלים שהיו נכנסים לשם היו נזהרים לא לגשת לצד המזרחי הצמוד להר הבית שכן "חציו בקודש". היום ה"מחכמה" היא עמדה של משמר הגבול אולם בזמנו המקום שימש כבית משפט מוסלמי (מחכמת שרעיה) ואולי בגלל זה חשבו בטעות שזה מקום לשכת הגזית. בחודש כסלו תרפ"ג הרב שמואל הורביץ הגיע לראשונה לעיר העתיקה ירושלים²⁸⁷ ועשה את דרכו לעבר שערי הר הבית. הוא תעה בדרך וחשש שנכנס למקום שיש בו איסור כרת. הרב שמואל הצטער מאד ולא נרגע עד שהגיע למקום שוב בחג הפסח של אותה שנה ורק אז התברר לו, לשמחתו, כי גם בפעם הקודמת לא נכנס למקום האסור. הרב הורביץ מספר כמה פעמים, בספרו ימי שמואל, על מנהגו שלא להחסיר שום רגל מלעלות עד לשערי הר הבית ולשכת הגזית. הוא מזכיר את פסח תרפ"ד (בפרק ק"ג) ואת סוכות תרפ"ה (בפרק קמ"ד) ששם כתב:

"...הגויים לא נותנים להביט בסידור...עשינו שם ריקוד גדול במעגל וניגון, והשמש הגוי ראה ובערה בו חמתו אבל לא יכול לעשות כלום. ואחר כך נכנסנו למקום לשכת הגזית...אבל אחר איזה שנים אחר שחזרתי מחו"ל (תרצ"ב) כבר היו סוגרים את לשכת הגזית ולא מניחים את היהודים להיכנס".

בספר ימי שמואל פרק קפ"ב מספר הרב הורביץ על העלייה לרגל בפסח תרפ"ה שבאותה הזדמנות אפשרו לו להיכנס למחכמה וכך הוא מתאר:

"...ושם יש הבית הנקרא לשכת הגזית...ונכנסנו לשם והתפללנו תפילותינו בעל פה, כי לא הניחו הערבים לפתוח ספר. ובזמנים האחרונים סגרו הבית הזה לגמרי מלהניח ישראל להיכנס לשם. ויצאנו משם וניגשנו בחצר (היינו חצר של שער השלשלת) עד מקום שאסור לאיש ישראל ליכנס על פי הדין, מחמת שאנו טמאי מתים ואמרנו שם מפני חטאינו וכו'".

²⁸⁵ מימי הנחל גליון ל"ו עמ' 6-9. יו"ל ע"י איחוד האברכים הצעירים דחסידי ברסלב ירושלים "מורשת הנחל".

²⁸⁶ המנהג לעלות לרגל גם לאחר החורבן מובא בכמה ספרי ראשונים (ר"ן, כפתור ופרח, שו"ת מהריט) ונרמז במדרש שה"ש (פרשה ד' אות כ'). החתם סופר (ע"ת ס"פ אמור ובשו"ת יו"ד ס' רלד) האריך להוכיח שמצוות עליה לרגל נוהגת גם בזמן הזה ותלמידיו **רבי עקיבא שלזינגר** שעלה לירושלים חיזק עניין זה. בקונטרס שהוציא כתב הרב שלזינגר שמצוות הראיה היא רק בעזרה, ובה"ז שא"א להיכנס לעזרה יש לילך למקום גבוה שראים משם את רצפת קרקע מקום המקדש, וזה עיקר המצווה לראות וליראות עת"ד. רבים נוהגים היום לעלות לספריה בשיבת הכותל או לגג החורבה כדי לראות את רצפת העזרה. הרב שלזינגר הוסיף שכדי לקיים את מצוות הראיה יש להסיר את המשקפיים משום חציצה, אולם כתב הרב משה שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ז ס' רמא בהגה"ה) שאדבריה הואיל שהמשקפיים נעשו כדי להיטיב הראיה ודאי דאינו חוצץ. [דרך אגב הרב שלזינגר הייתה דמות שנויה במחלוקת. בספרו 'בית יוסף חדש' כתב שהעולה לא"י ואשתו אינה מסכימה לעלות רשאי לשאת אישה אחרת על פניה (דבר המנוגד לחרם דרבנו גרשום) ורבני ירושלים הכריזו עליו חרם. בעקבות בקשתו לחדש את התכלת הותקף ברחוב שטראוס ע"י קנאים שגזרו את טליתו לגזרים. רבני ירושלים התנגדו גם לבקשתו לחדש הקרבת קרבן פסח ולתקיעת שופר בירושלים בר"ה שחל להיות בשבת. בספרו של הרב שלמה יוסף זיון (מועדים בהלכה עמ' נ"ג) מתואר ניסיונו של הרב שלזינגר לתקוע בשבת בעיר העתיקה. ע' לעיל עמ' 50 עוד בעניין זה].

²⁸⁷ ע' ימי שמואל פרק ע"א.

מתוך דברי הרב הורביץ ניתן להבין שהוא הגיע לשם עם קבוצה גדולה של עולים לרגל וכמו כן מדובר במנהג רווח ונפוץ. ומסיים הרב חשין את מאמרו:

"לאור זאת פשוט וברור כי כל מי שמנסה להוציא ציטטות חלקיות ומסולפות מתוך דבריו ולציין כאילו רבי שמואל הקל חלילה וחס באיסור העלייה להר הבית, פשוט מסלף ומשבש במזיד את העובדות ההיסטוריות! כמו כן, כל מי שמכיר את סגנון כתיבתו של רבי שמואל, יודע כי אילו אכן היה נוהג אחרת מדעתם של בתי הדין בירושלים של אז, בוודאי היה מזכיר זאת בשורותיו... כל מכיר של הרב שמואל, ובתוכם צאצאיו הרבים כ"י (בתוכם כותב השורות) וכן בתו תחי', כולם יודעים ומעידים בבירור גמור כי רבי שמואל היה נזהר בדבר זה בהקפדה יתירה, וכך חינך את כל צאצאיו בעת שהלך עימם לקיים מנהג זה בשנים בהם התאפשר הדבר."

הרב מאיר מאזוז

בחוברת 'לשכנו תדרשו' **הרב וולפסון** מביא גם את דברי הרב מאיר מאזוז ראש ישיבת כסא רחמים בבני ברק. וכך הוא כותב בהערה 43 אחרי שהוא מביא שמות של רבנים שלטענתו תומכים בעלייה להר הבית: "בנוסף לכך הרב מאיר מאזוז נשאל האם מותר לעלות להר הבית אחרי טבילה כהלכה ולמקומות המותרים, ותשובתו היא: מן הדין מותר אבל עלולים להיכשל. צריך לדעת המידה בדיוק ע"פ הוראת חכם". אין כל חידוש בדברים האלו של הרב מאזוז שהרי כולנו יודעים שמותר, מעיקר הדין, להיכנס למקומות המותרים היינו מחנה לויא אחרי טבילה אילו היינו יודעים את המידות המדויקות. ארגוני 'הר הבית' מנסים בכל דרך להביא עוד הוכחות לעמדתם ובין השאר פרסמו הקלטה ובה שיעור של הרב מאזוז שבו נשאל על העולים להר הבית, ואולי זה מקורו של הרב וולפסון. הקשבתו לדברי הרב מאזוז ואני מצטט בדיוק מה הוא אמר:

"...מצד ההלכה הם עושים הרבה דברים די יפים. כאן מקום הזה אין בו כרת רק טבילה. טבילה הם עושים מחכים עד הערב שמש. ולא יבוא שם אדם שלא טבל. ולא יבואו נשים... יש מקומות. הבעיה היא אם פתחת פתח יבואו כולם..."

כאמור אין כאן כל חידוש בדברי הרב מאזוז (חוץ מההקפדה על טבילה עם הערב שמש- דבר שרוב 'העולים בטהרה' לא מקפידים עליו) כי גם הוא יודע שמותר להיכנס למחנה לויא לאחר טבילה אלא הבעיה היא כדבריו – **אם פתחת פתח יבואו כולם** וזה אחת הסיבות העיקריות שגדולי ישראל אסרו את העלייה להר בזמן הזה. ובנוסף איך אפשר לטעון שהרב מאזוז, כביכול, מעודד את העולים להר? הרי הוא ותלמידיו לא עולים לשם.

הרב שריה דבליצקי

לאחר פטירתו של הרב שריה דבליצקי בחודש אב תשע"ח טענו ארגוני הר הבית שהוא היה 'מראשוני המעוררים לעליה להר' על בסיס מכתב שהוא שלח לרב עובדיה יוסף בשנת תש"מ. באותו מכתב הרב דבליצקי ביקש לברר את דעת הגר"ע יוסף בקשר למקום מסוים בהר הבית ששמע "שלגביו אין שום חשש כניסה". אולם אין מכאן ראיה שהרב דבליצקי תמך בעליה להר הבית וכמובן שמעולם לא עלה לשם. אדרבה הוא כתב ופרסם שאסור להיכנס לכל שטח ההר ומעולם לא התיר למי ששאלו לעלות להר. לאור טענה שקרית זו של ארגוני הר הבית בנו הרב דוד פרסם מכתב הבהרה²⁸⁸ בנושא ובו הוא כותב על אביו איך הוא היה מזדעזע בכל פעם ששמע על מי שעלה להר הבית. הוא גם הביא מקונטרס שאביו כתב בשנת תשמ"ג בשם 'משוש כל הארץ' שעוסק במנהג להגיע לכותל בשלשת הרגלים,

²⁸⁸ ע' חוברת ומקדשי תיראו גיליון 5 עמ' 10.

ובשער הספר כתוב: "ומכאן אזהרה רבה לשמור על האיסור החמור הנוגע בעונש כרת וכפי הנהוג מדור דור שלא להיכנס לכל שטח הר הבית". וכאשר הרב דבליצקי שמע מנכדו שאנשים 'חרדים' עלו להר הבית הוא הגיב בתדהמה: "היתכן?! איך הם מעזים?!"

בתשובה משנת תשמ"ו לרב אחד ששאל את דעתו בעניין בית כנסת בהר הבית והקרבת קרבנות השיב הרב דבליצקי:²⁸⁹

"...אין לנו שום ידיעה ברורה איפה העזרה וכו'...וכל ההשערות במיקום המקומות הכל הן השערות בעלמא, ואיך נסמוך באיסורי כרת על השערות או על אחד ואחד על כן הדבר אסור בתכלית האיסור, וכמו **בכל הדורות שנהגו** איסור מוחלט להיכנס לכל שטחי הר הבית ואין כאן שום הבדל בין אז לעתה, וכל המדידות הן **להלכה** ולא למעשה...וכי בשביל הפגנת נוכחות נתיר איסור כרת?!"

ובספרו 'חוקת עולם' על ביאור סדר העבודה ביוה"כ כתב בעמוד ד':
"כי זה מספר שנים שקדושת המקדש מתחללת לעינינו ע"י כניסת הרבה מישראל יום יום בטומאת הגוף למקומות שאיסור הכניסה הוא בכרת, ועינינו ראות וכלות, וצריכים אנו לכוון מאד באמירת סדר שער פנימי לכפר במיוחד על עון זה".

הרב יעקב ניסן רוזנטל

באחד הגיליונות של ארגוני הר הבית בשם 'תגובות על חוברת ומקדשי תיראו מספר 6' מחודש אייר תשע"ט טוען הכותב (שם עמ' 2 אות ב') ששמע מהרשל"צ **הרב שלמה משה עמאר** שרבו, הרב יעקב ניסן רוזנטל אב"ד חיפה, עלה להר הבית לפני קום המדינה. בבירור שעשיתי אצל בני משפחתו של הרב רוזנטל לא ידעו להגיד לי על מעשה כזה ויתכן שהרב רוזנטל שגדל בירושלים נהג כמו הרבה ירושלמים בדורו וקיים מצות עליה לרגל באזור המחכמה כמסופר לעיל (עמ' 83-81) בעניינו של הרב שמואל הורוביץ.

אחד הנכדים של הרב רוזנטל שאני מכיר, הפנה אותי לאחד הספרים של סבו בשם 'משנת יעקב' על ספר העבודה לרמב"ם שיצא לאור בשנת תשס"ג ששם (עמ' לה) מביא את דברי ידידו **הרב יעקב בצלאל ז'ולטי**, רבה של ירושלים, שכתב בספרו 'משנת יעב"ץ' (או"ח סי' מ"ז [אות י'] אות ה' בסוף): "שאפילו מי שטבל כדין ונטהר מטומאה היוצאת מגופו, ועלה להר הבית שלא לצורך מצוה, וכגון בזמן הזה שאין צורך מצוה לעלות להר הבית, עובר בעשה דמורא מקדש".

על דברי הרב ז'ולטי משיג הרב רוזנטל:

"ולענ"ד אם עולה באופן הנזכר להתפלל שם מתוך רגש קודש להיות קרוב יותר למקום קדש הקדשים, ובפרט שברצונו להתפלל על חורבן הבית שיבנה במהרה בימינו, הוי שפיר צורך מצוה, ואינו עובר בעשה של מורא מקדש".
הרב רוזנטל מביא כראיה לדבריו את המאירי שהזכרנו לעיל (עמ' 71) ש"המנהג הפשוט ליכנס שם לפני מה ששמענו" והיינו שאינו עובר על איסור מורא מקדש. וגם ממשמעות דברי הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ז) שכתב: "ואע"פ שהמקדש חרב היום וכו' חייב אדם במוראו וכו', ולא ישב בעזרה..." ומסיים הרב רוזנטל: "ומבואר דדוקא ישיבה אסור אבל אם לא ישב מותר. [והיינו אדם טהור וכו']".

אולם, נלע"ד שאין ראייה מכאן שהרב רוזנטל תמך בעלייה להר הבית בזמן הזה אפילו לצורך תפילה, אלא כתב את הדברים **מצד העיון** כמו שמצאנו אצל הרב משה פיינשטיין והרב יעקב ישראל פיישר לעיל (עמ' 79), וזאת לאור

²⁸⁹ ע"ש עמ' 11-13.

העובדה, שמאז שנת תשכ"ז כאשר, לדאבוננו, ניהולו של הר הבית הועבר לוואקף אין אפשרות למי שאינו מוסלמי להתפלל בהר הבית.

דברי סיום

נסיים בדברי **מֶרֶן הַרֵב קוֹק** בסוף תשובתו בעניין קדושת מקום המקדש בזמן הזה (משפט כהן צ"ו עמ' רכז):
"וכאשר החל קצת אור צמיחת ישועה להגלות, בחסדי ה' המרובים, כן יוסיף לנו צור ישראל ב"ה, את אור חסדו ואמתו ויגלה לנו את אור גאולתו השלמה ויביא לנו במהרה את גואלנו האמיתי גואל צדק משיח צדקנו, ויקיים מהרה את כל דברי עבדיו הנביאים, ויבנה בית במקדש במהרה בימינו בכבודו והדרת קדושתו, כשישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב, לבשר לנו את בשורת הגאולה. וירום קרן משיחו בגילוי שכינתו לעיני כל בשר, ואז יבנה כמו רמים מקדשו בארץ יסדה לעולם, וכל ממלכות הארץ ויושבי תבל יודו לשם ה' כי יראו עין בעין את דבר ה' הנאמן בהתקיימו בכל מלואו, ואז תצא מציון תשועה לכל אפסי ארץ, ויתגלו לנו כל המקורות של הטהרה הגמורה, ולא תהי' שום מניעה בעולם מצד כל מכשירי הטהרה והקדושה, וכל מכשירי החכמה והבינה והקדושה והנבואה הנדרשים לבנין בית אלוקינו בכל יפעת קדושתו. ועד אז כל ישראל יתאגדו לאגודה אחת לכיון את לבם לאביהם שבשמים, בלא פרץ ובלא יוצאת, **בלא שום הריסות גדר ובלא שום חשש איסור של חלול הקודש וטומאת מקדש וקדשיו**, כי אם ביראת ה' טהורה ובאמונת אומן בדבר ה' הנאמן לעד, וברוח קדושה וטהרה ובחיי נועם ושלום רב לכל עם ה' הגוי כולו, העומד להושע בקרוב, בימין ה' רוממה העושה חיל, תשועת עולמים".

ובעז"ה כשם שקבלו שכר על הדרישה כך יקבלו שכר על הפרישה!

מרב הרב קוק

"אחינו היקרים הבאים לעיר קדשנו ירושלים ת"ו מקרוב ומרחוק השמרו נא **מהאיסור החמור של הכניסה למקום המקדש והר הבית** ד' יכוננוהו בנכון ונשא, וצור ישראל יראנו בישועתו בבג"צ במהרה בימנו בקרוב, אמן".
(כרוז 'אזהרה לרבים')
"...ועד אז כל ישראל יתאגדו לאגודה אחת לכיין את לבם לאביהם שבשמים, בלא פרץ ובלא יוצאת, **בלא שום הריסות גדר ובלא שום חשש איסור של חלול הקודש וטומאת מקדש וקדשיו**..." (משפט כהן צ"ו עמ' רכז)

הרב צבי יהודה הכהן קוק

"כל החומרה הגדולה ההלכתית של **האיסור הכניסה אליו, אינה נוגעת, פוגעת, וגורעת במשהו בערך הבעלות הקניינית שלנו על שטח המקום הקדוש הנאדר בקודש הזה**.....בבעלותנו וברשותנו הם מסדרים את תפילותיהם ביום שישי". (כרוז-"בירור דברים בענין הר-הבית" שבט תשל"ז)
כאשר הזכיר את הגעתו לכותל מיד אחרי שחרורו במלחמת ששת הימים אמר -"יש לי צער גדול שאני, שאינני חיל, עברתי בהר הבית. לא ידעתי. לא אמרו לי. אילו הייתי יודע לא הייתי עולה". (יום ירושלים תשל"ג)
כשהביאו לו ספר שחובר בשעתו, על היתר כניסה להר הבית, במקומות מסוימים, אמר להם: "נאך אשטיקלע כרת..נאך אשטיקלע כרת...{עוד חתיכת כרת}." (מפי הרב אברהם שפירא)

הרב אברהם שפירא

"פשוט וברור, כי על פי ההלכה אסור להיכנס לתחומי הר הבית, מפאת הציווי הגדול והעמוק של "מורא מקדש", ו"לא מן המקדש אתה ירא, אלא ממי שצויה על כך"...וכך הוחלט מאז מקדם ע"י גדולי ישראל, והרבנות הראשית לישראל. **ופלא, האין מעודדים יהודים לעלות להר הבית. אל לנו לשנות כי הוא זה בעניין הלכה זו ממה שנהגו בכל הדורות בנוגע לשמירת קדושת המקום. וכשם שקבלו שכר על הדרישה, כן יקבלו שכר על הפרישה!** (יום ירושלים תשס"ה)
כאשר ניסו 'להסביר' לו כי מלבד השיקולים ההלכתיים, ישנם גם שיקולים "**לאומיים ואמוניים**" שאם לא נראה בעלות על ההר, הערבים ימחקו ח"ו כל זכר של קשר יהודי למקום, ולכן לא רק השיקול ההלכתי קובע כאן. אמר הרב שפירא-"**במקום בו ההלכה נפסקת, שם הגיהנום מתחיל!**"...." (ראש דברך עמ' תכא)

הרב מרדכי אליהו

"כל מי שעולה היום להר הבית עובר על איסור כרת. יש מקום לדון כלפי אנשי הביטחון שלשם פיקוח נפש נצרכים לעלות לשם, אך לבוא ולהפוך איסור למצווה, זהו מעשה נורא שפוגע ביסודות התורה וההלכה. **היעלה על הדעת להפוך מחויבי כרת לצדיקים גדולים?**...איש מהם לא שאל את דעתי. ולו היו עושים כן הייתי אומר להם שהם **טועים ומטעים**. צריך לקרוע קריעה כאשר שומעים שיהודים שומרי תורה ומצוות הופכים איסור למצווה. רק משיח צדקנו שיבוא במהרה יוכל לטהר את הבית, ואז עם ישראל יעלה להר בקדושה ובטהרה". (ראיון לעיתון משפחה סיון תשס"ז)

הרב שאול ישראל

"אגלה לכם מהרהורי לבי, שמשום מה חשודה בעיני ההתלהבות הזאת...שמא נעלמה מכם החלטה...מטעם הרה"ר, שלא להרוס אל הקודש...האם הנכם רואים את עצמכם יותר מדקדקים במצוות ויותר מוסמכים לשקול את כל הצדדים שבענין חמור זה של אפשרות פגיעה בקודש הקדשים של האומה מאשר בעלי סמכות ההוראה המוכרים?" (בתשובה לסטודנטים מבר-אילן שביקשו להתפלל בהר-הבית בשנת תשכ"ח)
"...שאם אמנם מנועים אנו, מצד 'מורא מקדש' וכל הכרוך בזה, מלעלות להר ה' ולהשתחוות במקום היכלו, הרי אין זה מבחינת עול זרים, **אלא מכוח הסתייגות עצמית מצד שמירת ההלכה**". (ארץ חמדה מהדורה ב' נוספות לשער א', ד')

